ONDŘEJ PŘIKRYL:

Z TĚŽKÝCH DOB PROSTĚJOVA.

I. DÍL.

V KOMISI VYDAVATELSKÉHO SPOLKU V PROSTĚJOVĚ (HLASY Z HANÉ)
R. 1929.
Nákladem vlastním. Tiskem knihtiskárny Václ. Horáka v Prostějově.

MUDr. ONDŘ. PŘIKRYL
narodil se 26./XI. 1862 ve Výšovicích u Prostějova.

Knihy veršů vydal:

Hanácky pěsničke I. a II. vydání. (r. 1900 a 1928).

Novy hanácky pěsničke (1901).

Z večera (1912).

Ešče z Hané (1912).

Padesátka z Hané (1912).

Haná a Romža (jako premie Mor. Kola spisovatelů I. vydání 1914, II. vydání r. 1924).

Chabašči (1915).

Z vojne (1917).

Čase tvrči než ocel (1921)

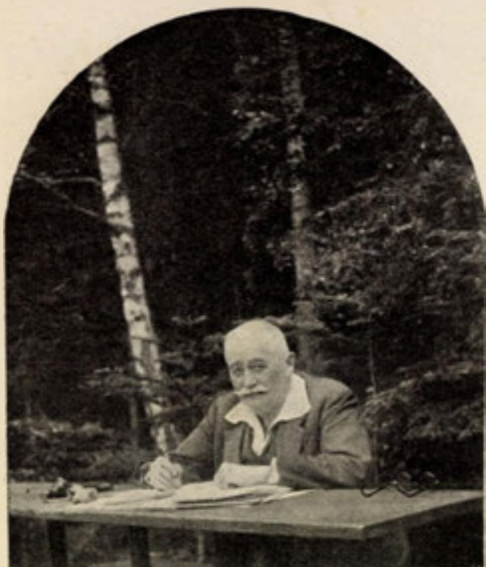
Zápise krála Ječminka (1921).

Slizovy ruže (1921).

Stařeček z Hané (1922).

Rozmaryn (1922).

Prostijovsky pěsničke (1927. Poctěno literární cenou mor. zemského výboru.)

MUDr. ONDŘEJ PŘIKRYL
ve svém zátiší na Stražisku píše
„Z těžkých dob Prostějova“.

ONDŘEJ PŘIKRYL:

Z TĚŽKÝCH DOB PROSTĚJOVA.

I. DÍL.

V KOMISI VYDAVATELSKÉHO SPOLKU V PROSTĚJOVĚ (HLASY Z HANÉ)
R. 1929.
Nákladem vlastním. Tiskem knihtiskárny Václava Horáka v Prostějově.

PRESIDIUM MINISTERSKÉ RADY
KNIHOVNA
TISKOVÝ ODBOR

✣ ✣ ✣

Národní strana v Prostějově domohla se při volbách r. 1867 většiny v obecním zastupitelstvu a ztratila ji hned při následujících obecních volbách r. 1870, po nichž Prostějov byl až do r. 1892, tedy plná 22 leta ovládán stranou německou.

Příčiny vítězství strany národní, příčiny jejího pádu nebyly dosud nikde zjištěny a o tehdejších poměrech Prostějova jsou zaznamenány jen zprávy kusé. Čítám mezi ně »Historické vzpomínky« Dra Josefa šl. Koudely, advokáta a poslance, které napsal pro »Památník českých bojů o Prostějov r. 1890 a 1891«, sestavený ode mne jako jubilejní příloha časopisu »Hlasy z Hané« ze dne 31. XII. 1890, čítám mezi ně prostějovské zprávy spisovatele Emila Trévala, který ve svém díle »Průboj« a »Kdo za pravdu hoří« vypisuje osudy svého otce Václava Waltera, patrně dle zpráv téhož. Letmo dotýká se obecní správy z těchto dob také František Martinák v kronice »České nižší reálné školy Občanské záložny«, později »České nižší reálné školy Matice školské v Prostějově«.

Zprávy tyto ve mnohém se rozcházejí a dávají tušiti omyly usuzovatelů, jimiž tehdejší poměry v Prostějově i řada národních pracovníků uvádějí se do matného světla. Proto dospěl jsem k úsudku, že jest nutno, aby uvedená doba prostějovských osudů byla podrobena přezkoumání a aby tím bylo dáno hlubší i širší vodítko k ocenění mohutné stavby národního Prostějova, k níž základy byly již v těch dobách položeny.

Prameny sbíral jsem se značnými obtížemi, ježto na obci chybí mnoho spisů z oněch časů a ježto ani zápisy o schůzích obecního zastupitelstva nejsou úplnými, avšak nalezl jsem ochotné pamětníky oněch dob, získal jsem od nich ústní zprávy a ty jsem kontroloval a doplňoval úředními akty i zprávami českých a německých časopisů.

K sepsání volil jsem formu, která upouští od suchého referování a přimísením prvku beletristického snad přispěje k tomu, aby co nejvíce Prostějováků a přátel naší hanácké metropole i nedávné minulosti národa se zamyslilo nad kolem Osudu

a aby nad ním bylo uvažováno do budoucnosti. Ve mnohém ponechal jsem svéráznost mluvy i slovosledu, jak tehdy byla pravidlem ve slovu i v tisku, a vůně tohoto starého herbáře snad nepohorší ani přísné brusiče.

Historických vzpomínek dřívějších přátel Prostějova neposuzuji, jsa přesvědčen, že přítomnost i budoucnost, přibravši k nim i tyto moje záznamy, sama si utvoří úsudek. Vzpomínky jejich připojím ke II. dílu, k němuž dějově patří.

Všem pomocníkům můj vřelý dík! Zvláštní dík p. profesoru Rud. Wolfovi!

V Prostějově, dne 6. srpna 1929.

MUDr. Ondřej Přikryl.

PRAMENY, INFORMATOŘI A POMOCNÍCI

od března do srpna 1929:

Protokoly o schůzích obecního zastupitelstva. Podací protokoly obecní, hospodářské i politické. Index registratury. Spisy registratury. Obecní smlouvy. Popisní úřad. Akta stavebního úřadu. Polohopisný plán Prostějova z r. 1833. Plán s návrhem na odstranění bran v Prostějově z r. 1837. Volební seznamy. Hlasovací listiny z obecních voleb. Pozemková kniha města Prostějova. Vodní kniha Prostějovska. Archiv a knihovna městského musea. Zápisy a spisy okresního silničního výboru prostějovského. Fotografie místní, osobní a krojové. Úřední výnosy c. k. okresní správy politické. Protokoly o zasedáních zemského sněmu moravského. Farní matrika v Prostějově, v Mostkovicích, ve Slavkově, v Přerově a v Renotech. Spisy z universitní knihovny v Olomouci. Časopisy: Bote aus der Hanna. Olomoucké noviny. Našinec. Občan (prostějovský). Občan (brněnský). Moravská Orlice. Prostějovské noviny. Prossnitzer Wochenblatt. Mährischer Correspondent. Národní noviny (Havlíčkovy). Politik. Hlas Lidu. Hlasy z Hané. Vosa. Spisy a články: Jindřich Dvořák »Moravské sněmování r. 1848/49«. Adolf Srb »Politické dějiny národa českého«. Arnošt Denis: »Čechy po bitvě na Bílé Hoře«. Dr. Josef Kalousek: »České státní právo«. Dr. Josef Trakal: »Česká státoprávní a národnostní otázka«. MUDr. Ondřej Přikryl: »Křížová cesta opravy volebního řádu pro sněm markrabství moravského« (z r. 1903). Základní zákon státní z 21. XII. 1867. Zákon o postavení školy k církvi z r. 1868. Zákon o poměrech mezináboženských z 25. V. 1868. Říšský zákon školní ze 14. V. 1869. Moravský zákon školský z 24. I. 1870. Obecní a volební řád z r. 1864. Zdravotní zákony. Verzeichniss aller Häuser der Steuergemeinde Prossnitz Stadt samt Judenstadt de 1854. Výkaz orientovací města Prostějova z r. 1881. Emil Tréval: »Průboj« a »Kdo za pravdu hoří«. Dr. František Faktor: »Popis okres. hejtmanství prostějovského«. Jan Mlčoch a Jan Hudeček: »Bedihošť, obrázek minulosti a přítomnosti«. Dr. Jaroslav Mathon: »Prostějov a okolí«. Dr. Ondřej Přikryl: »K padesátému výročí Úvěrního spolku záložna a zastavárna«

(z r. 1924). Walther Obrist: »Prossnitz in den Kriegsstürmen des Jahres 1805«. Naučný slovník. Selský archiv. Český svět z r. 1907. František Bartoš: »Národní písně moravské« díl I. a II. Osvěta z r. 1871. Ruch z r. 1868 a 1870. Anonym: »Barbora Ubryková«. Studie o Josefu Manesovi. J. Arbes: »František Krumlovský«, biografická studie. Účetní kniha Josefa Štandery. Účetní kniha Anny Štanderové. Cassa-Raport města Olomouce. Divadelní cedule Anny Štanderové. Divadelní cedule Emanuela Šumy. Památník šedesátého výročí českého gymnasia v Olomouci. Jan Kaiser: »Kronika české chlapecké školy v Prostějově«. František Martinák a J. Lošťák: Kronika české reálky v Prostějově. Ročenky městského musea v Prostějově. Antonín Bachura: »Památník na oslavu padesátileté činnosti Orlice 1862—1912«. Tělocvičná jednota Sokol I. v Prostějově 1869—1919 k svému padesátiletí. K slavnosti 25letého jubilea založení Orlice (z r. 1890). František Babička: »Čtenářský spolek v Prostějově«. Jubilejní spis Vlastimily. Zápisy o činnosti Měšťanské besedy v Prostějově. Padesát let trvání I. rolnické sladovny v Prostějově 1869—1919. Matouš Večeřa: »O tkalcích v Prostějově«. Ignác Streck: »Průmysl tkalcovský v Prostějově« (z Textilních Listů). Dr. B. Heilig: »Konfekční průmysl v Prostějově«. Otto Pospischil: »Otázka pitné vody v Prostějově«. Jahresschrift der freiw. Turnerfeuerwehr in Prossnitz z r. 1910. Ignát Hořica: »Povídky a feuilletony z r. 1901«. Šťastný domov ročník XXI. Josef Rosický: »Květiny letní«. Mašlan: »O významu a úkolech svobodného zednářství«. Dr. Leopold Goldschmied: »Modernes Judenthum«. Pravda o bývalé záložně prostějovské (otisky z Hlasů z Hané). Výpisy z personalií »Gremium Pharmaceuticum Olomucense«. Vyhláška o koupelích v Mostkovicích z r. 1836. Adjustierungsvorschrift für das k. und k. Heer III. Theil. Tableau a hanácký terč Střeleckého spolku v Prostějově. Výkazy přípřežných vozů c. k. rak. armádě z r. 1866. Seznamy o sčítání lidu r. 1850 a r. 1870. Padesát let trvání rolnické cukrovarny ve Vrbátkách 1870—1920. Výroční zprávy »Radhoště«. Památník moravsko-slezské Besedy v Praze.

MUDr. Václav Bartoníček, lékař v Brně.
Karel Binko, majitel pivovaru a sladovny.
Otakar Böhm, soustružník (syn Jana E. Böhma).

Buriánová Hedvika, majitelka domu (dcera Josefa Křepely).
Jena Čecháčková, učitelka mateřských škol v. v. (dcera Hynka Čecháčka).
Václav Daněk, odborný učitel státní tkalcovské školy v. v.
Dostál Josef, obecní hospodář.
Dosoudil Vojtěch, zřízenec I. rolnické sladovny.
Farní úřad v Prostějově.
Josef Franc, městský archivář.
Frýbortová Helena, obchodnice (dcera Aloise Pořízky).
František Gabrlík, přistřihač.
Vilém Grünzweig, redaktor Hlasů z Hané.
MUDr. Ignác Grydil, státní obvodní lékař v Adamově.
Jaroslav Haase, ředitel I. rolnické sladovny.
František Havránek, správce hřbitova.
Františka Havránková, choť správce měst. hřbitova.
Dr. B. Heilig.
Alois Heinisch, přednosta nádraží Severní dráhy.
Jan Hladík, obuvník (syn Jiřího Hladíka).
Dr. Antonín Hrazdil, tajemník ministerstva vyučování v Praze.
Rudolf Chlup, profesor v Bratislavě.
B. Hanák, správce školy v Určicích.
Jan Chmela, natěrač.
Richard Chromeček, advokátní solicitátor.
Emanuel Jáchymek, majitel domu.
Václav Jeřábek, ředitel Živnostenské banky v Prostějově.
Augustin Jiříček, obchodník.
MUDr. Jelínek, primář ústavu choromyslných v Brně.
Antonín Kameník, profesor.
František Konšel, předseda I. rolnické sladovny.
Bohumír Kouřil, disponent Směnárny Úvěrního spolku záložna a zastavárna v Prostějově.
Olga Kovaříková, choť býv. min. (dcera Eduarda Chmelaře).
Miloš Kříž, rada krajského soudu v Olomouci.
Dr. Jan Kühndel, archivář města Prostějova.
P. Kuča, farář v Mostkovicích.
Alois Konvalinka, městský důchodní v. v.
Dr. Štěpán Kožušníček, profesor.
Eduard Lošťák, řezník.
František Martinec, řídící uč. v.v. v Čechách pod Kosířem.
Městská rada v Prostějově.

Anna Možná, učitelka mateř. škol v. v. (dcera Fr. Možného).
Eugen Matzek, přednosta měst. důchodu v. v.
Libor Mlčoch, předseda Rolnické záložny v Určicích.
František Neumann, bývalý radní.
František Ostrovský, ředitel měšť. školy.
Dr. Frt. Racek, ředitel praesidia zemského výboru v Brně.
F. R. Reichstädter, tajemník.
Mořic Ries, obchodník.
Jan Sedláček, profesor.
Dr. Jaroslav Skála, železniční rada v. v.
Jan Skalický, řídící učitel v. v.
František Skýpala, radní.
Josef Soldán, obchodník.
Jan Soušek, ředitel poštovní v. v.
P. František Starý, hřbitovní kněz.
Anděla Svozilová, učitelka odborné školy pro ženská povolání.
Rudolf Štandera, maj. půjčovny kostymů.
Alois Steiner, sekretář býv. židovské obce.
Marie Švarcová, učitelka odborné školy pro ženská povolání.
Alois Tégl, správce úř. zemské pojišťovny.
Julie Téglová, odborná učitelka školy pro ženská povolání.
Eduard Tichý, pojišťovací inspektor.
Josef Vaculík, přednosta stavebního úřadu městského.
Rudolf Valoušek, stavitel.
Mg. Ph. Emanuel Weber, lékárník.
Ferdinand Wolf, holič.
Rudolf Wolf, profesor v. v.
Čeňka Wolkerová, obchodnice (dcera Františka Možného).
MUDr. Karel Výmola, universitní profesor v Praze.
František Vavrouch, místopředseda cukrovaru, Hrdibořice.
MUDr. Jan Zapletal, státní obv. lékař v Morkovicích.
MUDr. Vladimír Zapletal, zdravotní koncipista v Brně.
F. C. Župka, správce knihovny města Prostějova.

*

Pozdější prameny i informátoři budou uvedeni na konci díla. Fotografie získávaly se těžko. Fotografie Hynka Čecháčka jest jediná z r. 1862 na plátně a velmi poškozená. Pan prof. Kameník ji vylepšil a štoček nemohl býti opatřen bezvadně.

I.

Po novém roce 1867 bylo na Hané sněhu na loket a šindelové střechy Prostějova pod jeho tíží se až prohýbaly. Městské hradby, valy, náměstí, ulice i čtyři předměstí byly v něm jako v rubáši.

Zvoník farního kostela František Merkner, stoupaje na věž dohlédnout, zda stavitelé Ošťádal a Bayer bez poškození zdiva snesli lešení, na kterém hodinář Ferdinand Spurný opravoval ciferníky věžních hodin dle své komposice, vyzkoušené na obecním domě, měl ještě silnější pocit sněhového rubáše, ježto celý kraj byl bílý až k horám. Připadlo mu, že nový rok chtěl býti milosrdný a rubášem přikryl bídu a svízele pruské okupace z r. 1866 a že pochovává smutek, kterým válečná cholera město i venkov tak těžce zkrušila. Při tom si vzdychl a, vyhnuv se z věžního okna, zahleděl se na zasněženou střechu svého bydliště, přílepku k dívčí škole »u varhaníka« — také má před pohřbem! Měšťanům je trnem v oku — dosud ke zdavkám chodívali pěšky, nyní začínají po velkopansku nevěsty vozit do kostela a tu jim vadí přílepek, který zúžuje příjezd, a proto má býti zbourán.

Před kasárnou, před domy na náměstí trčely již sněhové hromady, odházené ode zdí, vrat i krámů, a na ně zubili se dva sněhuláci, stvořitelské dílo školních rozdováděnců. Jeden sněhulák čapěl u kašny před domem u »Modrého lva«, měl na zádech putnu a patrně měl býti výsměchem děvečkám, které do kašny chodily pro vodu. Druhý sněhulák stál mezi Mariánskou sochou a kasárnou[1]), v místech, kde se za stara šklebíval pranýř, po boku měl dřevěnou šavli, pod nosem vousiska z kočičích ocásků a na hlavě rozplesklou policajtskou čepici — pomsta rozpustilců na reputaci policistů, konvoyantů.

V úžinách čtyř městských bran bylo tolik sněhu, že rušil příjezd do vnitřního města. V kostelecké »fortně« byl ho posád, navršený bezmála do výše přízemních oken telegrafního úřadu[1a]); v brněnské bráně zavál v levo vchody do krámů řezníka Hacury, hodináře Spurného, sklenáře Ainze i pekaře Schumy, v pravo zametl vchod do domku provazníka Mlčocha,

---

[1]) Nyní radnice. [1a])Zbořen.

dveře klempíře Schmidy, výběrčího tržních poplatků — »troníčkáře« — Schwarze i klempíře Zapletala a u mydlárny Pichlerovy[1]*b*) div nevytlačil okenní tabule; od brány plumlovské, do které fičely drahanské vichory, sníh na jedné straně navalil závěje až do půl domku, ve kterém bydlil naдučitel Jan Kaiser, a na druhé straně navršil sypký stoh k terčové zdi měšťanské střelnice[2]) a od ní bariéru až k baště Grulichově. Městský šerha Adam Bonne měl z něho na pilno a zapřáhl všechny »šupáky«, které měl »na stravě« v šerhovně obecního domu, aby sníh odhazovali z bran do kár a odváželi jej do hradebního příkopu.

Před branou olomouckou »šupáky« div nezajela korba, která se přihnala úžinou u Schönfeldova domu[2]*a*) na Senný trh[2]*b*) a letěla ke kahale, k obci židovské.

Korba vzbudila pozornost — byla černožlutě natřená, prostorná pro dvě osoby, se sedadlem pro kočího, se šarapatkami v zádu a jely s ní dvě bujné vranky s hustými hřívami a v ozdobných chomoutech, na nichž se tyčily mosazné vidlice s kastanětami zvonků, jejichž souhra zaléhala až k synagoze. Korba byla z bedihošťského cukrovaru a vezla hospodářského příručího Filipa Galaše. Vjela do Židovské ulice a zastavila před okny Efraima Wessela, před domkem, který byl poblíž hradeb a dvorkem se dotýkal jejich kamenné obruby . . .

Kočí zadrhl opratě o nosatec korby, pomohl vymotati zámotek houní a příručí seskočil se saní, narovnal si kožíšek i beránkovou beraničku, přetřel si knírek, který se mu zmrzlým dechem ježil do střechýlků, a vstoupil do domku. Z úzké, tmavé a nedlážděné chodby zaklepal na nízké dveře a, nečekaje na povolení, vešel do pokojíku, v němž již několikráte v zájmu cukrovaru navštívil Wessela.

Ten od stolku, na němž měl rozloženy hebrejské noviny »Hamagid«, málo vlídně kývnul hlavou příchozímu a v sedě, jakoby nevrle, čekal, co že mu chce, co že mu nese.

Příručí podal mu dopis v obálce s firmou »Bedihostscher Zuckerfabriksgesellschaft« a dodal, že přijel pro něho. Saně čekají před domem.

Žid pomalu otevíral dopis, četl jej roztržitě, jakoby bez

---

[1]*b*) Žerotínovo nám. 11. [2]) Nyní sokolovna a chlapecká školní budova. [2]*a*) Wilsonovo nám. 11. [2]*b*) Wilsonovo náměstí.

zájmu, a mrzutě zasykl k příručímu: »Co zas? . . . Peníze?« . . . A když odpovědí měl němohru pokrčení ramen, prohodil, jakoby ukrajoval milosti: »Pojedu« a vstal, aby se šel převléci.

Pruh světla, který se u stolku uvolnil, vyjasnil pokojík a osvětlil i Wesselovu postavu. Byla pomenší, ale ošumělý kaftan, dlouhý až po paty, dělal ji vyšší, a nad jeho černí ostře vynikla vpadlá tvář se šedivou bradou, úzký a směle zahnutý nos, ne nepodobný zobáku krahujčímu, vysoké a vráskovité čelo, pichlavé oči a sametová čepička, která pokrývala pleš na temeni hlavy.

Příručí si všimnul spokojeného záblesku v očích i bystrého kroku, kterým žid odkvapil do prvého patra domku, kdež měl obývací místnosti, a usmál se — pochopil, že židova netečnost i mrzutost nad dopisem byla jen strojenou a že naopak pozvání do Bedihoště jest mu vhod. Z pozvání k řediteli cukrovaru vždy mu kynul obchod, z obchodu zisk a zisk — Wesselova modla.

Při usmání zakroutil si Galaš knírek a pokročil ke zdi proti oknu a zadíval se na fotografii, která tam visela v pozlaceném rámečku. Přitahovala ho vždy, kdykoliv přišel k Wesselovi. Hleděla z ní rozkošná mladá žena bohatého vlasu, vyzývavých očí, vábivých rtů . . .

»Před obrázkem?«, vřele za ním promluvil vracející se Wessel, navlečený do kožichového burnusu a s astrikánovou čepicí na hlavě.

»Také před ním stávám a tak zbožně, jak velekněz Samuel stával před archou úmluvy, a často i při ranní své modlitbě si před ním upevňuji na čele i na levé ruce modlící řemínky a tisknu čtyři rituelní ústřižky svatého písma, které jsou psány na pergamentě a chybičky nemají v písmě. Obrázek — moje dcera Rebbika, provdaná v Teplicích, moje slunko, moje štěstí. Milá a krásná — kdyby ji byl znal král Šalomoun, byl by »píseň písní« zpíval pro ni a nikoliv pro Abišag, Sulamit z vesnice Šunan . . . Avšak jeďme . . .«

Hovor veden byl vesměs německy — židé s měšťany a s úředníky jinak nemluvili a mladý příručí německého závodu, třeba byl Hanák rodem, spřízněný s Galaši ve Výšovicích a snad i s Heřmanem Agapitem Galašem, zvěčnělým lékařem a národním buditelem Hranic, byl nucen na venek ctíti »barvy« Primavesiho, německého peněžníka a cukrovarníka z Olomou-

ce. Po česku se mezi oba »korbaře« vmísil kočí. Když sedli do korby, zabalili se do houní, brady skrčili do límců a čepice si stáhli až přes uši, odmotal opratě, zavolal: »Tož jedeme — vjó, vrany, vjó!« a rozjel se do ulice podél jižních hradeb[3]), podjezdem domu kartaře Proksche[3]*a*) do brány brněnské a okol obecního domu a »valchy«[3]*b*) ke sv. Petru a Dolní ulicí na cestu bedihošťskou, ke kamennému mostu.

Wesselovi z rychlé jízdy utkvěly jen dva zjevy. Jeden z ohledu na jeho víru, druhý z důvodů kmenových, rodových. U hradební zdi a jako k ní přilepená kmitla se mu budova židovských jatek, kde košerák košeroval pro celou kahalu a pomáhal ji udržovati v mezích tradic Mojžíšových. Wesselovi, který byl orthodoxním, jatky byly jakoby uzlem na modlícím řemínku a ve sněhu se mu zdály jak strmá stěna hory Sinaje — sníh zavalil díry potkánů, kteří u jatek měli plemeniště, a zabránil, aby se u nich hemžili jak mravenci v mraveništi. Či snad i přes ně přešel Ahasver, k jehož patám se připíná cholera a mor? . . . A ten podjezd do křesťanské obce! Za jeho děda býval zahrazen závorou, někdy i řetězy, žid pod ním směl do vnitřního města projíti jen pokorně na cedulku, kterou si zaplatil mýtné, a dnes dědů vnuk jím podjížděl volně a vznešeně jako svobodný pán!

Za kamenným mostem Wessela zaujal leda Háj a jeho les, rozložený od hájeckého mlýna podél levého břehu »říky« Valové až po cestu, vedoucí z Bedihoště ke Kralicím a k jejich kontribučenské sýpce. Po patentu z 5. VII. 1853 dojednalo se městečko Kralice s velkostatkem hraběte ze Seilernů o vykoupení a uspořádání všech obapolných svazkův a tu došlo také na hájecký les. Z volné jeho plochy 178 jiter připadlo velkostatku 30 jiter a ostatek si kraličtí vykoupili penízem 1093 zl. 23 kr. Na tento obnos půjčil značnou částku Wessel a má naději na mimořádný rebach — velkostatek již vloni r. 1866 svůj díl lesa proměnil v pole, kraličtí o ostatek jsou mezi sebou v soudech, domkaři se sedláky, a bez peněz — tedy bez Wessela — ani k soudu nelez! . . .

Ředitel cukrovaru Hantschmann přijal Wessela přátelsky jako každého, od něhož potřeboval úsluhy, a pod pečetí mlčen-

---

[3]) Ulice Hradební. [3]*a*) Žerotínovo nám. 8. [3]*b*) Poděbradovo nám. 3. Zbořena r. 1929.

livosti s ním sdělil, proč ho volal. Jde o cukrovar. Od let 1849—1851, kdy Pavel Primavesi koupil v Bedihošti klášter bývalého opatství kláštero-hradišťského i se zbytkem polností od knížete Metternicha z Kojetína a se splečníky postavil v něm cukrovar, závod se vzmáhá a jest hoden diplomu, který r. 1855 dostal na výstavě v Paříži a který jest podepsán Napoleonem Bonapartem III. Rozvoj má zajištěný. O dostatek vody má postaráno »hastrmankou«, čerpací stanicí na Valové, pro níž si cukrovar r. 1857 zabezpečil vodní právo, a nová železnice od Nezamyslic k Olomouci se všemi dopravními výhodami chystá se po jeho území a postaví na něm nádraží. Jak se tím zjednoduší odvoz cukru a přívoz uhlí! Odpadne předpotopní procedura s Brodkem u Přerova, kde cukrovar má skladiště. Cukr se dosud nakládá na šedesát, i více vozů a jejich karavana krok za krokem se vleče blátivými cestami z Bedihoště k Brodku a zastavuje v Dubě, kde se platí 4 krejcary mýtného z každého vozu. V Brodku se cukr složí do skladiště, vozy naloží pro cukrovar uhlí a karavana se svými koni a voly táhne k brodu řeky Moravy a vrací se k »hastrmance« . . .

S nádražím přijde i poštovní úřad a slibná moderní rekonstrukce cukrovaru — železnice nerozváží, nepřiváží jen zboží, ale i myšlenky! Cukrovar utěšeně rozšiřuje také svůj velkostatek, skoupil již $^{1}/_{3}$ bedihošťských polností a již se také cítil vrchností obce, osou kraje, ale začíná narážeti na překážky těch nových národovců — Slovanů, svých dodavatelů řepy, rolnictva. Obec s purkmistrem Františkem Krejčiříkem vymáhají již na c. k. okresním úřadě opatření, aby cukrovar nesměl kupovati nemovitostí, aby se hanácký Bedihošť nezměnil na Primavesidorf, a mezi rolnictvem se napovídá, že se připravuje založení rolnického cukrovaru ve Vrbátkách, kde také má býti postaveno železniční nádraží. On, ředitel, se od sedláků nedopídí pravdy, nemaje jejich důvěry, avšak pravdu musí znáti zavčas a proto si vzpomenul na něho, na Wessela. On je ve spojení s význačnými muži z okolních vesnic a od těch si dovede opatřiti spolehlivé informace. Pokud ví, jest věřitelem mlynáře v Dubanech, řezníka ve Vrbátkách a také správce na zámku metropolitní kapitoly olomoucké v Hrubčicích, v té uvědomělé a až nepříjemně útočné tvrzi arcislovana a paličatého Hanáka Josefa Hocha. Dlužníci neodeprou žádaných odpovědí a, jsouce po válce v peněžní tísni — po pruských

rekvisicích, po krutém rabování i řemeslníci a obchodníci jsou dnes bez peněžních hotovostí! —, za vzájemnou ochotu snad si také dají říci, aby nenápadně vzbuzovali nedůvěru k projektu nového cukrovaru. O výstražný příklad není potíže — v Prostějově na konce Kostelecké ulice v č. 119[3c]) býval cukrovar, zařizovaný prostějovskou strojírnou Ludvíka Sarkadyho na Vápenici č. 147[3d]) a co jest z něho? Z váren jsou chatrné byty pro tkalce a dvě dílny hrnčířů, kteří před domem suší hliněné hrnce a mísy, a tovární kotle slouží dnes druhou kapitulací Primavesimu, který je koupil a umístil v kotelně bedihošťské. Takový konec hrozí i podniku rolnickému.

»V Prostějově zanikl také dřívější cukrovar, který po pádu továrníka Ehrenstamma zřízen byl Bernhardem Backem v tovární budově na silnici vrahovské, tam, kde jest nyní firma M. & J. Mandl[3e]). Arciť byl primitivní a pohon měl — volský! Prostějovští dosud vzpomínají, jak se za svých dětských let vozili na cukrovarské pohonné voji, roztáčené párem volů. Tkadlec Josef Soldán veřejně se tím chlubívá«, doplňoval Wessel a zamyslil se.

Vystihnul ředitelův zálud a oceňoval, čeho by z něho mohl získati. Ano, může získati, . . . získá! Proto beze zdráhání a bez rozpaků se uvolil, ihned vyjeti na objížďku jmenovaných vesnic. A uvolil se rád — talmud mu nezakazuje, aby cukrovárenská centrifička táhla také řezačku, lis i vodní lisovací pumpu zájmů jeho a zájmů řady Israelitů z jeho kahaly. Jednou korbou projede dvojí sanici!

On i prostějovské židovstvo mají veliký zájem na peněžnictví v kraji a na jeho hanáckém ječmeni. Ječmen nakupují na týdenních trzích pro sladovny, pro svá skladiště a pro export, penězi obchodují skoro ve všech dědinách. Od r. 1861 v ječmeni mají soupeře — sladovnu firmy Hamburger & Singer[3f]) nečítají, tu mají »unsere Leute!« — ve sladovně Rudolfa Dvořáka, nájemce právovárečného pivovaru prostějovského, a nově prý se připravuje zřízení akciové sladovny rolnické. A kolik Občanských záložen jest na obzoru! Záložna v Hrubčicích již úřaduje od minulého roku a pro rok 1868 má prý začíti i v těch jeho Dubanech. Toto všecko ohrožuje obchod

---

[3c]) Kostelecká ul. 37. [3d]) Vápenice 17. [3e]) Svatopluka Čecha n. 5/6. [3f]) Mlýnská ulice 30. Nyní firma Haasova.

prostějovské kahaly a třeba se brániti. Sanice mu dá příležitost, aby si současně se zprávou o vrbáteckém cukrovaru opatřil informace záloženské i o rolnické sladovně, a bude míti možnost, pokusiti se o zabrzdění rozjetých kol rolnických... Wessel zapadl do houní korby, že z nich blýskal jen srp jeho nosu a pichlavé oči, a nařídil sanici k »hastrmance« a přes zamrzlý brod Valové. V hrubčickém zámku vyzvěděl základy příprav pro nový cukrovar, zvěděl i místo, na kterém má býti postaven, a ze zámku vesnicí — jak nepřátelsky se mračily grunty, které se již vymknuly z osidel jeho kahaly! — ujížděl k Vrbátkám.

Tam se přesvědčil, že o poloze nového cukrovaru správně bylo uvažováno — rybník, napájený vydatným potokem, dovede dodati potřebnou vodu pro zpracování řepy a také blízkost projektovaného nádraží jest výhodnou! U svých dlužníků ve Vrbátkách a v Dubanech vyšetřil, že hybnou pákou cukrovárenské akce jest František Sedlák, starosta v Dubanech, a rolník Josef Dočkal ve Vrbátkách a že přípravné kroky dospěly již i k závaznému jednání s majiteli pozemků mezi potokem a příštím nádražím. Přesvědčiv se, že záložna dubanská jest již na obzoru a že také otázka rolnické sladovny mocně hýbá rolnictvem, mrzut vracel se k Prostějovu polní cestou od Duban k úvozu nad Vrahovicemi.

Byl zamyšlen. Rozvažoval, hledal slabiny chystaných slovanských podniků hospodářských a nevšímal si ani sněhového moře, které bílou pěnou zalilo vše, kam oko dohlédlo. Zapadly v něm brázdy i hroudy, vesnice se z něho hlásily jen kouřem svých komínů, jak se na oceáně znatelnými stávají plující koráby, a sluneční odlesk do nedozírna po sněhu hrál jiskrami, jak večerní obloha v den sv. Vavřince hrává hvězdičkami a létavicemi meteorů. Neviděl skrčených hejn hladových koroptví, nevšímal si zajíců, kteří ohryzovali kůru šípkových prutů na mezích, neohlédl se po blízkém okolí ani do dalekého obzoru.

Ze zamyšlenosti se vytrhl teprve, když kočí zastavil koně a zaklnul: »Mordie! Konec úvozu jest zameten až po břehy! Do Vrahovic se nedostaneme, leda po polích. Nezbývá, než z houní ven a vytáhnouti korbu i koně nad úvoz«.

Wessel těžko se hrabal z houňového hnízda a, vystoupiv ze saní, zapadl do sněhu až po kolena. Burnusový kožich

bránil mu ve výstupu a on se nad úvoz dostal jen pomocí kočího, který mu z břehu podal násadku biče a vší silou ho táhl na pole. Setřepav sníh, který ho při tom posypal až po bradu, zvedl hlavu a mezitím, co se kočí mořil, aby vyjel nad sněhovou závěj, zahleděl se do kraje a ze dřívější své zamyšlenosti a nevšímavosti přešel jako do vidění.

Překvapující obraz! Tajuplné panorama! V náručí hor a lesů, sněhem do světlava žíhaných jako peří supa z pouště arabské — (je to horský Karmel anebo Libanon s majestátem cedrů a horou Timarús?) —, nížina rovná jako deska desatera, bílá jak obětní roucho patriarchů — (je to zaslíbená země Kanaan?) —, proťatá lesknavou damascenkou zamrzlé řeky — (je to Jordan?) —, tam v dáli zasněná, jako slída se třpytící ledovice rybníka — (je to rybník Siloah?) — a u ní rozlehlé, hradbami sevřené město — je to Jerusalém? . . .

Wessel přetřel si rukou čelo i oči a zaháněl vidění, které se mu tak živě představilo patrně po četbě hebrejského časopisu Hamagidu, v němž před jízdou probíral otázku zřízení samovládného státu israelského v Palestině. Prohlédnuv jasně, pohrdlivě svraštil obočí — vidí před sebou požehnanou zemi, avšak nikoli biblický Kanaan, nýbrž rovinu Hané. Do náručí hor a lesů svírá ji tam protáhlý Kosíř, zvlněná vysočina drahanská a sražené Záhoří, protíná ji říčka Romže a slídový odlesk zrcadlí se z Horního rybníka.

A ono město? Prostějov. Říká se mu sice »hanácký Jerusalém«, ale na Jerusalém nevypadá a ani ho židům nepřipomíná. Město Davidovo vystavěno bylo na čtyřech pahorcích, strmými dolinami od sebe oddělených, a na hoře Sion mělo palác královský — Prostějov leží na rovině a jeho zámek z doby Pernštejnů a pánů z Kravař jest bez věže sionské, bez cimbuří, a nápadněji se nad městem nevypíná. Prostějov židům spíše připomíná Jericho, které Hebreům bránilo vstupu do zaslíbené země a kterého dobyl Josua, zbořiv jeho hradby lomozem trub a křikem všeho svého lidu. Vždyť hradby Prostějova také jsou již před pádem a kahala učinila do nich první průlom již roku 1674, kdy templ, stojící těsně u hradeb, rozšířila přikoupením a zbořením východní bašty hradební!

Město je zasněženo jako celý kraj a ve sněhu ostře se rýsují jeho význačné linie a stavby: čelist hradeb a zuby jeho bašt, trnová koruna akátů na valech, vysoká »zelená« věž a měděn-

ková makovice farního kostela, nízká, mansardově vroubená vížka kostela Milosrdných bratří, sražená věž kostela sv. Petra, pletenec královských topolů na vrahovské silnici a u císařské silnice v ulici Žešovské[4]), i za ní až na Žešovský kopec, pyramidy královských topolů v ulici Kostelecké, Plumlovské a na břehu Horního rybníka. Nad zasněžené střechy vnitřního města jako zvolávník trčí nový komín sladovny Dvořákovy, stavěné na Floriánském náměstí na místě domu a pozemku Jana Scholze číslo 98 Pl. př.[4a]), tašková střecha bývalého kapucínského kláštera chmurně se dívá na předměstí brněnské, pod žešovským kopcem se krčí cihelna Herzmanského, začazená ještě po ohni z roku 1863, u určického úvozu se křídlí cihelna městská, na Drozdovice kouří komíny parních mlýnů, Stienitschkova u Horního rybníka a Smeczkova mlýna v Krasicích, a pod drahanským kopcem jako středověká zapomenutá stráž se mračí Lichtensteinský zámek v Plumlově.

Na Horce u Ohrozimi, na Plánivé nad Dětkovicemi, od Čelčic a od Klenovic větrné mlýny točí šedivými lopatami a pod Kosířem pánovitě do Hané hledí komín cukrovaru hraběte Saint-Genois v Čelechovicích a přes hájecký les šilhá po cukrovarském komíně v Bedihošti. Mezi ulicí Trávnickou a břehem Hloučely, od Kubešova domu ve Vrahovské ulici[5]) až po most přes Hloučelu rozprostírá se volné sněhové pole jako nepopsaný pergament v osudové knize Prostějova a příští leta snad chystají se na něm kresliti obratník — železniční trať Severní dráhy. Tam snad přijde tepna kolejnic, přivede svěží krev z trupu zeměkoule a bude ssáti mízu z míznic města, z roviny i z hor. Tam snad poplynou nové myšlenky, nové obzory, nové snahy, nová úsilí z nejdálnějších dálek, tamtudy snad se srdce Hané přiblíží mozku světa.

Tam se rýsují základy nového průmyslového života. Tam se pro Israele otevírají nejenom okna konkurence, nýbrž i veřeje výboje a moci. K tomu jemu přispěje nejenom raçová vychytralost, houževnatost a tvrdost, k tomu jim mimoděk přispěl i dvorský dekret z 15. IV. 1786, kterým se židům nedovolovala ženitba, nenabyli-li normálního vyučování. Dekret zakořenil u židů tradici, aby svým dětem poskytli vzdělání co

---

[4]) Třída čsl. legionářů. [4a]) Floriánské nám. 7. [5]) Svatoplukova 17.

nejlepšího, a to je přes půl století nadnášelo a nadnáší nad méně vzdělané a méně zkušené gojimy...

Z akátů, vroubících držovský úsek císařské silnice, zvedlo se stádo černých vran a rozletělo se přes Hloučelu. Wessel se po nich ohlédl a při tom maně zavadil zrakem o zděný podstavec, zbytek čtverhrané polostavby, zaklíněný na levém břehu Hloučely proti trati Močidílek. Zachvěl se, otřásl se — poznal zbytek podezdívky, na které stávala prostějovská šibenice, děsivý doklad hrdelního práva, které vykonával magistrát až do r. 1801, kdy hrdelní soudnictví bylo Prostějovu odňato a přeloženo do Olomouce...

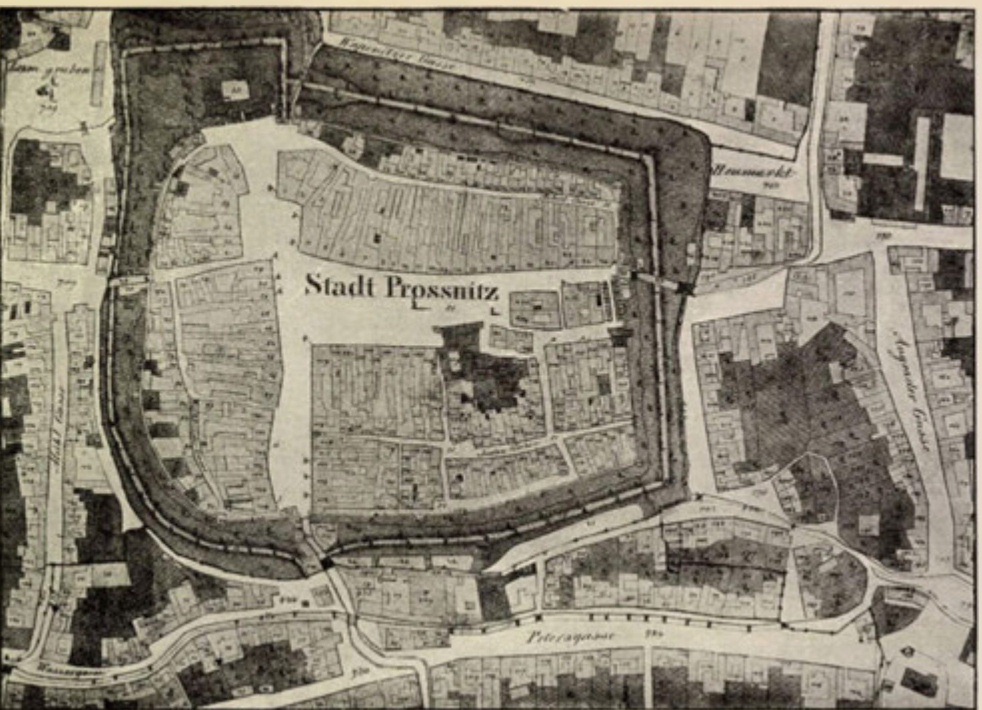
»Korba je na břehu... sedat... pojedeme«, ozval se za ním kočí a pobízel do houní. Wessel nasedl, zabaliv se až nad oči — snad se tak chránil před opětovným pohledem k Hloučele — a zamlkle, nahořkle ujížděl do Židovské ulice.

II.

Prostějov, který ku konci XVIII. století měl přes 6.000 obyvatelů, r. 1825 jich v obou obcích čítal 8514 a r. 1846 jich měl 9660, po válce rakousko-pruské co do počtu občanských duší byl třetím městem Moravy — Brno mělo jich 73.000, Jihlava 20.049, Prostějov 15.787, Olomouc 15.229 — a chystal se proklubávati se ze středověké kukle. Přezimovavší larva na jasném slunci XIX. věku dostávala křídla jako bělásek, jako bábočka admirál a pud k rozletu. Vysoké hradby z hrubých, pevně stmelených kamenů, svíraly jeho vnitřní město a jejich řetěz byl tehdy přerván jen výsekem zámeckým mezi Kosteleckou »fortnou« a Trebalovou baštou[5a]) vedle střelnice, dále v místě, kde jimi pronikl přístavek templu, a v branách městských. Deset pevných bašt sesilovalo svěrák, ve kterém byla také obec židovská.

Brány městské, založené dle čtyř světových stran, které ve středověku měly věže a které r. 1643 dal švédský generál Linhart Torstenson prachem rozházeti a které po třicetileté

[5a]) Nyní sokolovna.

BRÁNY, HRADBY A VALY PROSTĚJOVA.

válce byly opraveny, propouštěly již proudy svěžejšího vzduchu do města. O to mělo zásluhu stavební oddělení krajského úřadu olomouckého, které r. 1838 prostějovskému magistrátu nařídilo, aby při branách demoloval klenby a odstraněním pilířů a výstupků v branách aby uvolnil komunikaci. Šlo arciť po výtce o zlepšení komunikace na císařské silnici. Magistrát uložil zednickému mistru Matyáši Pelzovi — týž r. 1837 dokončil stavbu kostela ve Vrahovicích a roku 1854 byl majetníkem »Černého dvora« a domu v Pekařské ulici —, aby situační plány a rozpočty demolační do Olomouce zaslal, a ku provedení demolace vyžadoval si lhůtu do konce dubna r. 1839. Dle úředního polohového plánu státního komisaře Ziegelheima ve Vyškově měla brána brněnská dva výstupky při východu a pilíře vchodové v čáře hradeb, ponechávajíc pro pěší příchod 3 stopy a 2 palce široký. Úžina brány při vchodu byla 2 sáhy a 3 stopy, u východu 2 sáhy, 1 stopu a 1 palec široká, kdežto ostatní, vnitřní prostora byla 3 sáhy a 1 stopu široká. Brána olomoucká byla kratší a vchod měla těsně u rohu uličky šerhovské a u protilehlých jatek, s východem u zevního rohu hradební zdi, u které stával podobný pilíř jako v brněnské bráně v čáře mydlárny. U vchodu měla při jatkách rohlíkářský krámek a úžina její byla tam 2 sáhy, 4 stopy a 2 palce zšíří. U východu úžina její měřila 2 sáhy, 3 stopy a 3 palce. Avšak ani demolace, dle státního projektu provedená, již nevyhovovala a město volalo po novodobém Torstensonovi.

Kol dokola vnitřního města, před branami táhly se nasýpané valy, 3—3½ sáhu vysoké a mezi nimi a hradbami široký hradební příkop. Valy měly nahoře plošinu na 1½ sáhu širokou, upravenou na cestičku, pískem vysýpanou, a vroubenou alejí mohutných akátů. Po obou svazích byl ještě chodník ½ sáhu široký. V rohu valů proti Sádkám a v rohu proti »svinskému trhu«[5b] u Vápenice stál široký dřevěný »parazól« jako útulek proti náhlému lijáku. Pod hradbou mezi šerhovskou ulicí a mezi fortnou byl val značně širší — byl rozvezen a na širokou promenádu upraven — a vějířovitě se skláněl k silnici u fortničky. V tomto vějíři stál jehlancovitý obelisk na památku upravovatele této části syndika Jana Spanie, který r. 1825 promenádu onu zakládal. Řada vysokých

[5b]) Smetanovo náměstí.

jasanů, rostoucí těsně u hradeb, vysílala k němu odeur španělských mušek.

Za zámkem nad střelnicí měly valy široké »rondó« s lavičkami; to bývalo rejdištěm batolat a klepárnou jejich chův. Roku 1864 měl býti v rohu proti domu Vincence Glose[6]) (býv. Pikhardskému) postaven gloriet, ale obecní výbor stavbu jeho nepovolil z důvodu, že by gloriet stál na pozemku právovárečného měšťanstva a že nebylo peněz. Proti Hliníkám až po plumlovskou bránu val měl ochrannou zídku proti zbloudilým kulkám ze střelnice a v jeho severní části byly sklepy měšťanského právovárečného pivovaru, jak je r. 1800 založil pivovarský »starší« a první technický spisovatel pivovarský Ondřej Poupě.

Vnitřní svah valů až po hradby osázen byl hojným stromovím, ponejvíce ovocným, švestkami, třešněmi a jabloněmi, a hradební příkop odváděl povrchové vody z města do zevního, sádečného příkopu a z něho do mlýnské strouhy. Židovská obec, která tehdy ve svém jižním úseku byla již kanalisována, byla na hradební příkop připojena.

Za fortnou, směrem k ulici kostelecké byl po levé straně silnice, vedoucí proti bývalé nemocnici českých bratří a pozdějšímu vojenskému »špitálu« na Vápenici[6]*a*), ozdobný parčík, všeobecně zvaný »cirgarten«, a nad trávníčky měl pěkné bílé topoly. Pozornost v něm budíval veliký zimostráz, na němž visel votivní obrázek. Tkalci toho zimostrázu vzpomínali i po jeho smrti — měli z něho velmi pevné a lehké člunky.

Mlýnská strouha byla přeťata domovními mostky, v Petrské ulici[6]*b*) cihelnými, v ulici Vodní dřevěnými, a pod Horním mlýnem chránila rozlehlé haltýře, napájené vodou rybniční. Před Stienitschkovým mlýnem[6]*c*) propouštěla vodu pod stavidlo do vodního příkopu, z něhož pak obtékala vnitřní město. Před sladovnou firmy Hamburger & Singer, která byla postavena na místě domů a pozemků Kateřiny Moltové a Magdaleny Wolkerové, vodní příkop se dělil.

Hlavní jeho koryto přešlo do ulice plumlovské a z té příční uličkou do Hliník, pod střelnicí na Vápenici, ohýbalo se na jih pod bránu olomouckou, podlezlo most na silnici císařské a

---

[6]) Vojáčkovo nám. 3. [6]*a*) Vápenice 1. [6]*b*) Revoluční třída. [6]*c*) Roháčkův mlýn.

krajem Senného trhu[7]) spělo do Sádek a těmi se vracelo do mlýnské strouhy. Břehy vodního příkopu byly nevyrovnané, nevzhledné a v Hliníkách po dešti propouštěly rozlyv vod, takže pod střelnicí bývala mokřina. Proto bujel tam dvojzubec i koňský šťovík a z jara se tam žluťal blatouch a pryskyřník až k dřevěnému mostu, který byl přejezdem od »cirgartnu« do Kostelecké ulice. Příkop vodní odváděl také dešťůvku z ulic a splašky z domů, proto zahníval a šířil nezdravý zápach.

Bokem domu povozníka Hrubého, poblíž olomoucké brány a císařské silnice, u bývalého domu Ant. Settelina, Ol. př. 1[7a]) byl rybníček, v němž se o »svinském trhu« osvěžovali vepři. Po obou březích vodního příkopu v části mezi Senným trhem a Sádkami stála řada košatých stromů, v levo bílé topoly, v pravo jasany. Po jarním sněhovém tání teklo touto částí hojně vody a u té bývalo čilo — koželuhové kladli tam přes příkop dlouhé desky nebo trámy a z těch vypírali syrové kůže ve sněhové vodě, která dle jejich soudu měla součástky kyseliny solné a tou výhodně působila na odstraňování zvířecího tuku, zaschlého na kožích.

Z vnitřního města, kde nebylo kanalisace, odpadové vody odtékaly po rigolech dlažebních. Z náměstí Mariánského[8]) se z části srážely před bránu olomouckou do příkopu na Senném trhu, z části do ulice vetešnické ke stoce židovského města; z náměstí horního vtékaly okolo mydlárny Frant. Pichlera[9]) do průtoku v bráně brněnské a z ulice Knihařské, z přilehlých palíren i z barvírny u »Zlaté koruny«[9a]) vnikaly mezírkou za domem stoláře Zbořila do hradebního příkopu.

Slabší rameno vodního příkopu odbočovalo hned pod mlýnem Stienitschkovým ke sladovně, přes ni pod silnici ulice mlýnské a zahradou pod val k bráně brněnské, kdež byl rybník asi 30 sáhů dlouhý, a 15 sáhů široký. Z rybníčku podebíral vodní příkop silnici císařskou a za Schumovou pekárnou táhl se patou valů a dotýkal se zahrádky obecního domu, kteroužto měl městský sekretář Alois Kreml přidělenu k naturálnímu bytu.[10]) Dále, v části za uličkou Poštovskou[11]), vinul se vodní příkop do druhého rybníku a v Sádkách ústil do ramene, vedeného od Senného trhu. Oba rybníky měly splávky, které

---

[7]) Wilsonovo nám. [7a]) Wilsonovo 5. [8]) Masarykovo nám. [9]) Žerotinovo nám. 12. [10]) Nyní hasičská zbrojovna. [11]) Nerudova.

v nich udržovaly dosti vysoký stav vody, byly hustě zarostlé sítinou a rákosem a husy, kačeny měly v nich koupaliště.

Mlýnská strouha, vypivší za Sádkami vodní příkop, tekla ve zvýšených březích ulicí Dolní, kol splávku, kterým se v čas průtrží mračen přebytečná nebo náhlá voda dala spouštěti k Staré střelnici[12]), na Dolní mlýn, k zahradě Lužánek[13]), kterým se lidově říkalo »Augarten« a kde nekřtěné pivo čepoval hostinský Schindler. Před ulicí Oujezdem vysílala mlýnská strouha odbočné rameno na náměstíčko před sv. Petrem[14]), a na Starou střelnici, za níž se s tímto ramenem spojila a, protékajíc pod »kravským« mostkem silnice bedihošťské, táhla se podél ní až po »kamenný« most a od toho mířila k hájeckému mlýnu a pod ním ústila do Valové. Po lijácích zaplavovala Starou střelnici, která byla z části loukou a z části pastvinou, a z náměstíčka před sv. Petrem dělala nejvlhčí část města. Mnoho tím jistě přispívala k tomu, že se na vepřovicích domků a zídek usazoval sanytr. Vojáci prý si za dřívějších dob osanytrované vepřovice kupovali k výrobě střelného prachu a proto se náměstí říkalo »Sanetrnica«. Později v té části koncertovávaly žáby a náměstíčko dostalo druhé lidové jméno »Žabí škrk«. K přezdívce této mnoho také přispěl rybník, ležící při vchodu do ulice Trávnické, kde u loděnice van a troků, na kterých po rybníku jezdívali výrostci jak po jezeře, byla hudební škola a koncertní síň ohnivých kuněk.

Pitná voda opatřovala se z domovních studní a voda měkká do vnitřního města byla přiváděna dřevěným potrubím z potoka a z rybníka za drozdovským mlýnem. Potrubí proniklo do města přes Kožušníčkův žudr a rozvětvovalo se do několika měšťanských domů, do právovárečného pivovaru a do pěti veřejných kašen. Z těch jedna byla na zámeckém náměstí[15]), dvě v ulici Knihařské, jedna v ulici Městské a pak v ulici Kostelní u mydláře Josefa Böhma. Židovská obec vlastní kašny neměla a byla odkázána na ochotu mydlářovu. Pitnou vodu brala z veřejných studní, z nichž dvě byly v ulici Židovské[16]), jedna u synagogy, a třetí proti košerovně.

---

[12]) Husovo nám. [13]) Dolní ul. 105. [14]) Petrské nám. [15]) Pernštýnské nám. [16]) Brecherova.

III.

Dům kupce Rudolfa Woltze č. 51[17]), stojící v rohu dvou náměstí, sestával ze dvou částí. Hlavní, rožní oddíl měl rovné štíty, zakrývající sedlo šindelové střechy, jako jiné měšťanské domy, opravené po zhoubném ohni z r. 1698. Štíty měly slepá okna, takže dům vypadal jako dvoupatrový, ač vystavěn byl na jednopatrový. Tato část domu měla vzácný středověký »mazhaus« s klenbou v pozdní gotice z polovice XVI. století a roh její byl seseknut, v přízemí, v prvém i ve slepém patře měl po vysokém, širokém a ozdobném okně a při okně prvého patra železný balkon. V přízemí domu byly krámy a nad krámem v průčelí proti protějšímu městskému domu č. 30 pekaře Bedřicha Abrahámka[18]) visela na obloukovité konsole pěkně tepaná lucerna. Druhá část domu v tomto průčelí, hledící k protějšímu domu Vincencie Vojáčkové »u zeleného stromu« a k domu »u tří mouřenínů«, neměla slepého druhého poschodí, nýbrž měla nad prvním patrem ostře svažitou střechu sedlovou a byla tak nízko založena, že se do její krámů sestupovalo po dvou schodkách. V prvním poschodí jejím byla kavárna Feilerova[19]).

Do té kavárny vešel Filip Galaš, všecek zkřehlý zimou — venku fičel mrazivý dech »hromičné« — a, poručiv si horký čaj, svlékl kožich, pověsil jej i s beranicí na dřevěnou lištvu, zasedl za žlutě natřený stolek u okna a ohlédl se po vídeňských časopisech, které ležely na kulečníku. Ze záplavy jejich tisku do oka mu padl křiklavý nápis úvodníků: »Éra Belcrediho před pádem«.

»Po Králové Hradci — Beust? Od federalismu k — dualismu?« překvapeně se otřepal Galaš a rozpomínal se na politické události válečného roku 1866.

Prušáci nabízeli okupované Praze a Čechům ve svém válečném manifestu lákavé sliby ... »Přicházíme k vám nikoli jako nepřátelé a dobyvatelé, nýbrž s plnou úctou pro vaše dějinná a národní práva« ... »Daleko jest od nás vzdálen úmysl, spravedlivým vašim tužbám po samostatnosti a volném vý-

---

[17]) Masarykovo nám. 11. [18]) Žerotínovo nám. 21. [19]) Žerotínovo 2.

voji odpor činiti...« A v Praze, okupace zbavené, rakouský císař dne 30. X. 1866 za pobytu svého na Hradčanech jmenoval barona Beusta ministrem zahraničních záležitostí! Co Češi odmítli za okupace, Maďaři bez okupace vykořistili situace a Beust nesl odměnu: Maďarům vlastní ministerstvo a českému národu novou korunu trnovou. Jím začal pád ministerstva hr. Belcrediho, které proti německému centralismu postavilo decentralisaci správní a za něhož císařským manifestem z 20. září 1865 zastavena byla platnost zákona o radě říšské — centralistická ústava Schmerlingova ze dne 6. II. 1861, k vůli níž čeští poslanci r. 1861 opustili Vídeň a zahájili vůči říšské radě politiku pasivní — a které oznámilo vyjednávání se zástupci zemí. Beustem začal pád ministerstva, které centralisté nazvali »Sistirungsministerium«. Beust, rodem Sasík, ve svém úřadě ihned začal s piklemi proti Belcredimu a, dav se získati Maďary, postavil proti jeho federalismu svůj dualismus a připravoval vyrovnání s Uhry. Zároveň porazil u koruny Belcrediho tím, že vymohl svolání mimořádné rady říšské, proti čemuž se Belcredi stavěl. Svolání toto stalo se na kyselo i na sladko — na základě centralistického statutu Schmerlingova s uznáním práva, které autonomistický diplom ministerstva Goluchovského z 20. X. 1860 propůjčoval sněmům zemským při otázkách společného zájmu vysláním jejich zástupců. S tím nebyli spokojeni federalisté ani centralisté — a to Beust chtěl. Proto křiky v obou táborech a proto ty novinářské výkřiky o nastávajícím pádu éry federalistické...

»Vítejte z Bedihoště, pane příručí. Za děvčetem?«, poklepal zamyšlenému na ramena inženýr Vincenc Kühn, přisedl k němu a na okno položil svitek spisů.

»Kdepak děvče!«, usmál se Galaš. »V hromičné zimě i láska zamrzá. Připravuji se na jarní oračky a od vašich kovářů potřebuji k nim leccos, nač náš Lajčík nestačí. A co vy s těmi lejstry?«

»Akta kolaudační! Hned po zboření hradeb v olomoucké bráně bylo na obci 29. XII. 1865 usneseno, aby předbrání její bylo zplanýrováno a kanalisováno dle projektu stavitele Jana Pospíšila, který v této části od města koupil třetí stavební místo, sahající až po první řadu akátů. Za čtvereční sáh platil 2 zl. a tyto práce měl od června zadány. Úprava prodloužila se

až k domu Josefa Krista č. 2 na Olomouckém předměstí[20]), od něhož obec vykoupila žudrovitý výstupek — domu tomu se říkalo žudr tak, jako domu Kožušníčkovu v ulici mlýnské a jako bývalému domu Josefa Zháněla a po něm Fortunáta Hofmana čís. 126 proti »valše«[21]). U Hofmanova domu byl žudrový výstupek odstraněn již r. 1865, kdy hostinský Josef Ottava jej přestavoval a obývací místnosti rozšířil ze 4 na 9, a na obrázku z roku 1866, dle něhož na náměstí před »valchou« umístěna jsou rakouská děla a muniční vozy jako pruská kořist válečná, výstupku toho již není.

Okupace Prostějova pruským vojskem zdržela provedení úkolu Pospíšilova až do pozdního podzimku r. 1866 a ke kolaudaci účtů dochází teprve nyní. Až dojde k dlažbě Senného trhu a ke zbourání hradeb od jatek po templ, povstane obrázek jakoby vnitřní město sahalo až po komplex bývalé soukenické velkotovárny Ehrenstamovy[22]), kde byla továrna a cukrovar Bernarda Backa (ten roku 1860 starou budovu o 15 pokojích a 5 komorách přestavěl na 21 pokojů a 30 komor a skladišť) a kde nyní jest krejčovská továrna filmy M. & J. Mandl, a císařská silnice se ze široka rozkročí k náměstí. Arciť nemilou zůstane úžina její u domu krejčího a kramáře Schönfelda, avšak o vykoupení tohoto domu město bude vyjednávati s erárem«.

»Prostějov by také jinde měl odhoditi obruče své přežilé krinoliny«.

»Také k tomu dojde. Ale prozatím — jaká ironie! — krinolina přispěla ke zbourání hradeb v olomoucké bráně. Bylo to sice jenom v cynické myšlence národovského knihaře a Slovana Ferdinanda Růžičky, ale je to případným i výstižným. Vidíte na rohu uličky vedle »tří mouřenínů« dům ranhojiče-Slovana Illka? Tam Růžička váže knihy knihoven z okolních panských zámků a s vazbou nemívá naspěch. Máte-li nevázanou »Knihu písní« od Heineho — či snad vzdycháváte podle Hálka jak naši předměstští čamaristé? —, dejte mu ji do práce a, než ji dostanete zpět, přejde vás vzdychání a poznáte, že cynismus mnohdy jest jádru života zdravější, nežli sentimentalita . . .

---

[20]) Wilsonovo nám. 6. [21]) Poděbradovo nám. 11. Nyní Národní banka. [22]) Sv. Čecha nám. 5/6.

A ta krinolina? Růžička již před dvěma lety na zámku v Čechách u hraběte Sylva Tarouccy, kde se stýkal s obdivovatelem Hané, malířem Josefem Manesem, a kdež jako vdovec je rozženěn s komornou paní hraběnky, dobíral si pevnostního velitele olomouckého barona Zobela a staříčkého polního maršála svob. pána Hesse, známého jako »pravá ruka Radeckého«, kteří do Čech jezdívali s důstojníky zdejšího »numera« — tak se říká stanicím kavalerie — k zábavám salonním i pod širým nebem. O těchto Růžička před hraběnkou vyprávěl, že šli od místního velitele prostějovské posádky — tehdy bydlel v Držovské ulici č. 183[24]), v domě Halířově, který míval dříve Antonín Luker a který s přibráním čís. 182, malého domečku knížete Liechtenšteina, upraví si krejčovská firma vídeňská A. Zentler & Sohn na tovární místnosti — a doprovázeli jeho choť a dceru na důstojnické soirée. V olomoucké bráně se srazili se dvěma dámami z předních rodin měšťanských. Všechny čtyry dámy byly v krinolinách, jejichž dolní obvod měřil nejméně pět sáhů; přes ně měly ještě volné, široké burnusy mantillové, upomínající na hrubé pláště Arabů, a z toho došlo k úrazu vojenských hrdinů. Dostalť se každý mezi dvě krinoliny a brána byla zatarasena, chodci nemohli ven ani dovnitř a řezníci, kteří v přilehlých jatkách vysekávali, měli co dělati, aby zácpu uvolnili. Krinoliny arciť při tom byly promáčknuty, pokřiveny, ale ubožejší byla generalita — kotníky a kolena měla jak r. 1859 u Magenty a u Solferina. Přivolaný městský ranhojič Antonín Seeman, který měl holičskou oficinu poblíže brány v domě č. 91[25]), měl s obvazováním práce jako v polním lazaretu. Růžička svůj nápad rozkřiknul v kavárně »na valše«, »na novém domě«, »u tří králů«, ano i v noční kavárně »u bečičky« a v Galandrově »studené kavárně« proti Černému dvoru[25a]) — k Feilerům mezi »ústaváky«, jak říká, nechodí — a cynicky tvrdil, že událost ta byla vítězstvím krinoliny nejen nad rakouskou armádou, nýbrž také nad zaostalostí německé obecní správy a nad netečností purkmistra Jana Zajíčka — až tak se opovážil snižovati našeho železného muže! — a že přiměla obecní zastupitelstva k zákroku demolačnímu«.

---

[24]) Olomoucká ulice 8/100. [25]) Rašínova brána 4. [25a]) Poděbradovo náměstí č. 9.

»Hradby olomoucké brány padly, zmizí i ostatní, u těch jest pokrok nezadržitelný, ale náměstí! To jest až příliš nehybné, konservativní!«

Inženýr zkřivil rty, jakoby ze slov byl vycítil odsuzující kritiku německého měšťanstva, které mělo většinu domů na náměstí, ale za okamžik jakoby kritiku byl uznal za podnět k nápravě poměrů, které dusily také zájmy stavitelství a tudíž i zájmy jeho, vytáhl ze svitku lejster zažloutlý list a rozložil jej na stolku.

»Toto je starý obrázek prostějovského náměstí, rytý firmou Reiffenstein & Rösch ve Vídni dle kresby Adama Słowikowskiho a vydaný nákladem Bedřicha Grosse v Olomouci a v Prostějově. (Bedřich Grosse míval v Prostějově knihkupeckou filiálku.) Je z let čtyřicátých a po většině totožný s dnešním stavem náměstí, který u srovnání s tvářností jiných měst jest, řekněme, velmi střízlivý. Já jsem ve starobylostech měst býval zaujat bohatými barokními štíty s ladnými ornamenty štukovými nad okny a s basreliefovými sloupy, nesoucími bohatě zdobené několikateronásobné římsy — a v Prostějově? Nebýti logie starého obecního domu, náměstí by vypadalo jako vnitřek veliké bedny na »prostějovskou režnou« a na likéry, které se v domech s radikovaným právem tak hojně vyrábějí. Prosté ochranné štíty slepých druhých pater, propouštějící kolenaté a nevkusné okapní roury, které se po průčelích domů plazí jako boa constrictor, zpestřují jen mansardové střechy Krautilova Nového domu a bloku Všianských mezi náměstím a uličkou vetešníků, a pak cenný portál domu Zhánělova[25]*b*), bývalého »panského domu« Mikuláše Oneše z Vřesovic, sekretáře pana Vratislava z Pernštejna, a ještě několika domů jiných. Zhánělův dům byl po r. 1854 první, který stavěl druhé patro a rozšířil se z 9 na 23 místnosti obývací již r. 1855. Dláždění je z hrubých kamenů, před domy není trotoirů a před domy obchodníků a hostinců jest i nebezpečno — před domy na promenádě jsou otvory s dřevěnými vchody do sklepů, aby se pohodlně do nich válely a spouštěly sudy! Úzký trotoir z břidlicových plotniček jest od roku 1863 pouze před kavárnou rukavičkáře Jana Klementa[25]*c*) vedle kasáren. Časopis

---

[25]*b*) Masarykovo nám. 24. [25]*c*) Masarykovo nám. 13, nyní důchodenský úřad radnice.

»Bote aus der Hanna«, který vycházel u Ignáce Rottbergra od 2. dubna 1863 a pro nedostatek odběratelů zanikl 6. ledna 1865, marně vybízel měšťany, aby příkladu Klementova následovali, marně jim náklad na trotoir vypočítával nejvýše na 40—50 zl., marně útočil na městskou správu, že otázku trotoirovou nechce řešiti — příkladu následováno nebylo. Ale otázka tato již dostává tělo — buď já nebo kolega Pospíšil máme do podzimku r. 1868 tuto část Woltzova domu přestavěti na samostatný dům dvoupatrový, před ten položíme první široký a masivní trotoir a po nás by měla následovati obec a upraviti promenádu okolo svých městských domů, kasárny a domu vedle »Řípu« Illkova, a měšťanům i příštím stavebníkům dáti příklad, respektive nařízení. Vždyť již i předměšťáci o dlážděné chodníky pečují a žádají na ně kámen ze zbouraných hradeb. Oznámili to ze Sádek, z ulice Žeranovské.

A naše obchodní krámy! Jsou bez výkladních skříní, které v Olomouci tolik pozornosti budí a lákají koupěchtivé, a zavírány jsou na dvojkřídlé dveřovité okenice, které se na noc zapínají železnými závorami a jsou pod zámkem. Při večerním osvětlení blikavými lucernami vypadají jako vchody do šatlav, do kasemat. Zaskleněné lucerny umístěny jsou jen na rožních domech a na rozsáhlých náměstích blikají jen ze čtyř kandelábrů, z nichž trojramenný stojí blízko »u měsíčka«.

Na obrázku také jest baráček před vchodem »na okres«. Má okna deštěná, sklapovací a švidratý Lövy prodává v něm přípravy pro krejčí a zbytky. Vchod na úřad jest za ním, úzký a nevhodný. Čekám, že baráček, patrně středověká strážnice, co nejdříve zmizí a že vchod na okres bude opatřen schody přímo z náměstí přístupnými. Za to prý se zruší schody, které na logii a na okres vedou z úžinky farské, proti domu Beerovu. Kdyby na obrázku zachycena byla také fronta západní, viděl byste na něm ošklivou budovu jezdecké kasárny a před ní dva kaštany, pod kterými šarže mívaly lávky pro odpočinek a pro zahálku. Těch stromů již není, ale černožlutý »šilderhaus« u vrat kasárny stojí dosud. Obrázek Słowikowskiho pestřejším činí jen figuriny měštěk — žena prý i Saharu činí oasou! —, které svými krinolinami zastiňují propadliny v dlažbě«.

Inženýr Kühn se ušklíbl a, vytáhnuv z náprsní kapsy míru, jezdil po obrázku.

»Co vyměřujete?«

»Šířku tehdejších krinolin. Z pudu stavovského, nikoliv z nálady boccaciovské. Do inženýrsko-stavitelského cechu počítám také ženy. Co ony se narýsují linií svého půdorysu, své stavby! Jak pestrou architektoniku vynalézají, než před nás postaví svůj gloriet, své divadélko! A u krinolin? Kolik se na ně naměřily hedvábí, kolik loktů lemůvek, kolik kotoučů krajkových volánů — žádná měšťka prý jich neměla méně než 25—30! — se naprohlížely a jak těžko své façádě přizpůsobovaly filigránské čepečky nebo čapky a slunečníky, sotva delší než moje kružítko! Gratulujte si, mládenče, že kolotoč té módy se odtočil k nynějším »honzíkům«! Okrinoleněnému děvčeti — jistě nějaké máte! — byste se nedostal k pasu ani po bok, neřku-li k hubičce«...

Galaš učinil rukou odmítavý pohyb — kdepak on, Primavesiho žentour, a děvče! —, navázal na Kühnův stesk do »střízlivosti« vnitřního města a ironicky se tázal:

»Na předměstích snad máte již čilejší ruch a přibližujete »hanáckou vesnici«, jak se svět Prostějovu vysmívá, modernímu městu?«

»Ani poslední »šarfšic« na naší střelnici nechybil se tak daleko terče, jako tato vaše rána«, vzdychl si inženýr. »Ukáži vám stínový náčrt města za hradbami a pochopíte. Ulice naše, dlouhavé jak pavoučí nohy sekáče, mají až příliš venkovský nátěr. Tolik stájí, chlévů, krmců a kurníků, hnojišť a louží, co ony mají, nemá celá kolátora kostelecká ani určická.V Drozdovicích, v ulici Trávnické a Dolní městští pastýři dosud troubí na vyhánění dobytka — kluci po nich troubívají: děvčata, děvčata, vyžeňte prasata, kozy ai krávy do měšťanské trávy! — a pasou jako na vesnici. I ve vnitřním městě je značný chov vepřů a jedna část jeho vyhání je na pastvu na Starou střelnici a druhá část dává pásti u Sv. Anny. Pekař Abrahámek krmí 5 bagounů a v poledne je náměstím vyhánival do »koupele« v rybníčku u »valchy«. Na střechách šindel, po deštích močály, před okny a na cestách moře bláta, není dlážděných přechodů, příkopy jsou zaneřáděny a leckde jsou mezi domy vepřovicové zídky . Ty jsou nejen v ulici Dolní, kde ve střední části její levé strany jsou čtyry domy, nýbrž i v ulici Tráv-

nické a z kraje pravé strany ulice Žeranovské. A jest lepší ulice Vrahovská?[26]) Tam v pravo u silnice bedihošťské jest obecní prkenná ohrada, do jízdní dráhy trčí kamenný kříž a hluboký příkop činí jízdu svízelnou. Proto snad jsou ochranné řetězy, zapuštěné do pískovcových sloupců, před továrnou Mandlovou i před Milosrdnými, proto snad jest před rožním domem Jana Madaye, nyní Hanschmanovým, zahrádka. Dům pí Kaštylové[27]) má tři maštale a stodolu, ze které se po žních plevami práší až do refektáře Milosrdných bratří... Bývalá »štěpnice« čili »divoká zahrada«, jak se jí také říká, od ohrady ve Vrahovské ulici až proti »staré střelnici« je dnes pustým pastviskem, kterému se i kuňky v trávnickém rybníčku vysmívají, a na jeho konci jest nepěkná obecní pastouška. Mezi tou a rohem »Žabího škrku« jsou tři domečky sražené, ale prospěšné — jest v nich známá výroba »olomouckých tvarůžků«. »Svinský trh« mezi Vápenicí a Milosrdnými jest rozrýpán jako venkovský hliník, Vápenice jest blokována nečistým vodním příkopem a mezi vojenským »špitálem«[27]*a*) a domem »pikhardským«, jest odrabaná zídka dřevové foroty Hatzurovy[28]) a stejná nestvůra hyzdí roh k ulici Kostelecké. Ulice Lazaret sahá jen něco málo za jízdárnu kavalerie, v níž se učívají jezdit také důstojníci, posílaní do Prostějova na »equitaci«, v ulici Ztracené[29]) po pravé straně jsou domky jen po kapucínskou zahradu, na konci ulice Žešovské v levo, tam, kde by výhodně stála nemocnice, jest rozlehlé vojenské cvičiště[30]) a u bývalého kostela sv. Barbory[31]) hlučí a řinčí vojenská kovárna, kde se kují podkovy pro husarské koně. A blízko kraje této hlavní naší ulice jest ohyzdná ohrada a nečistá mezírka člena obecního výboru Preusse[32]),jejíhož uzavření sousedé se marně domáhají. Hliníky až po kapli Floriánskou jsou dolíkovaté ještě od doby, kdy se tam prodávali vepři, a neforemná, polodřevěná vojenská šopna na seno a slámu jakož i skládka popela mydláře Wagnera jest výsměchem dnešní civilisaci. Tato část jest na cestě k polepšení — Rudolf Dvořák vysází ji stromovím a založí v ní sádek.

Okruh města okolo valů znáte a nemusím ho stínovat. Před-

---

[26]) Svatoplukova. [27]) Svatoplukova 10. Pozdější dům Eduarda Skály. [27]a) Vápenice 1. [28]) Nyní ulice Reiskova. [29]) Tylova. [30]) Nyní v. v. nemocnice. [31]) Kostel sv. Cyrila a Metoděje. [32]) Ulice Krokova.

brání také znáte, ale přes to něco o nich připomenu. Obecní dům[33]) před branou brněnskou dosud vypadá jako bývalý městský špitál z let 1580, z purkmistrování Martina Primuse, i jako kontribučenská sýpka bývalého panství prostějovského. Vedle něho, blíže k bráně, jest kovárna »zvěrolékaře« Štěpána a její bouda na kování jest nevzhlednější než venkovská. Proti ní jest nízký domek bílaře Soboty[34]), mající mezi okny statui sv. Floriána, a za ním se šklebí předpotopní šopna na hasičské nářadí a na náčiní pro rybolov v městských rybnících. Mlýnská strouha před obecním domem jest otevřená, chráněná jenom červotočivým zábradlím, má široký most pro jízdu a dvě dřevěné lávky pro pěší. Před válkou se ze strouhy rozléval jazykovitý rybníček před valchu, ve které mají národovci své vosí a sršní hnízdo, kavárnu i sál. Široký a vysoký »Černý dvůr«, jemuž prý se v brzku dostane nástřešní věžičky, a kamenný kříž[35]) se k valše ohlížejí zvědavě — jistě jest jim nezvyklou její mansardová střecha šindelná s udivenými vykýři a z dřímot je ruší jednotvárný klapot valchovního mlýna.

Apropos! Při zmínce o kovárně Jana Štěpána vzpomínám na účel vaší návštěvy, na kovárny. Vyjímám onu v Drozdovicích, která jest vám z cesty i z ruky, a zmiňuji se o kovárně Jana Brolíka na Senném trhu[36]), o kovárně za branou plumlovskou a hlavně o kovárně a současně kočárně Weiglově[37]), v rohu uličky plumlovské a knihařské. Ta má opěrný kůl ke kování ráfů na ulici! Jan Weigel jest nejčilejším německým agitátorem, zejména u menších židů, ježto dokonale ovládá maušlování a soupeří v něm i s Wesselem. Toho vám pro Primavesiho dvůr doporučuji.

Předbrání olomoucké na vzhledu nejvíce trpívalo branským mostem — za stara patrně tam býval most padací —, který jest 3 sáhy dlouhý a 2 sáhy široký, a pak mostem přes vodní příkop. Tento most jest 6 a půl sáhu dlouhý, 4 sáhy široký a spávají pod ním domácí dacani a cizí trhani. Vedle něho znešvařuje toto předbrání budka tabační a bouda Frt. Čecha, který tam vyvařuje a zavdal již i mravnostní policii příčinu ke stížnostem. Stejná budka Lampartova kazí také dojem předbrání u fortny kostelecké, jejíž úžina beztoho jest nepěk-

---

[33]) Poděbradovo nám. 2. [34]) Nyní pošta I. [35]) Nyní jest z kraje Revoluční ul. [36]) Wilsonovo nám. 16. [37]) Kravařova ul. 9.

nou a to budovou telegrafního úřadu na straně zámecké a uhelnou kolnou, postavenou za ní, a na straně hradební podlouhlou kolnou obecní, určenou za druhé skladiště jarmarečních bud — první jejich skladiště jest pod baštou Trebalovou. Toto předbrání však mám nejraději — nejen pro jeho úpravu z doby syndika Spanie, nýbrž i proto, že jest z něho po valech přístup ke střelnici[38]). Ta jest majetkem právovárečného měšťanstva, má starou budovu z r. 1823 s památečním sálem, ve kterém r. 1848 delegáti okrskových dominií prostějovské volební skupiny odmítli voliti poslance do Frankfurtu, a stinnou alejí je spojena s náměstím zámeckým. Právovárečné měšťanstvo chystá se k prodeji střelnice a tož uvažuji o její koupi. Jen kdyby tam nebouchalo tolik ran a jen kdyby tam nebylo tolik střeleckých pitek! Ty trhají nervy a posílají do blázince«.

»Ale té zábranské cesty! Štěrk aby na ni hledal lorgnonem naší paní Primavesiové, za sucha práší až na kravské tržiště pod zámeckým valem a za podzimních dešťů sám jsem pomáhal přenésti školačku, která na vápenickém mostě i se soturkem zapadla do blátivé břečky. Měli byste nutiti okresní silniční výbor, aby tam zřídil řádnou okresní silnici« . . .

Do kavárny vešel Jan Gefing, zapisovatel okresního silničního výboru, sňal zapocené brejle a rozhlížel se, jakoby někoho hledal.

»My o silničním vlku, a on tady«, inženýr ukázal na Gefinga a zavolal ho ke stolu, »Na koho máte namířeno?«

»Na prostějovské členy silničního výboru, měšťanostu Zajíčka a radního Frt. Neudörfla. Jdu ze Smržic a mám jim zde vyříditi vzkaz našeho předsedy«, přisedal Gefing. »A co vy zde pohrabáčujete?«

»Umlouváme se o okresní silnici pro Prostějov«, štípnul inženýr.

Gefing si prsty prohrábl širokou bradku, vytáhl svoji malou, nahnutou postavu, a rozkládal ze široka, jak byl zvyklým:

»Na tu si počkáte — ještě nejsme ani se svými dětskými nemocemi hotovi! A není divu — na základě zákona ze dne 8. I. 1865 o neerárních silnicích a cestách převzali jsme správu silnic teprve dnem 27. IX. 1865. Odevzdával nám je c. k. okres-

---

[39]) Městská knihovna s pozemky, na nichž jest postavena chlapecká škola a sokolovna.

ní představený Josef Zelenka za přítomnosti Eduarda Schiera, c. k. stavebního správce z Olomouce, a zapisovatele Edmunda Chevaliera de Saint-Privée. Přejímal je první okresní silniční výbor s předsedou Tomášem Podivínským, radním ze Smržic, v čele. Mimo prostějovské dva členy byl přítomen zástupce skupiny velkostatků Josef Jurda z Brodku, dále členové Frt. Krejčiřík z Bedihoště, Frt. Chytil ze Slatinek, Frt. Ovečka ze Žešova, Jan Boucký z Hradčan, Frt. Bečák z Olšan a Václav Kovář. Přejímání silnic bylo dosti spletité tím, že bylo vyrovnávati různorodé zájmy i účty. Neboť mimo naše okresní vesnice připadly nám také obce z dominia plumlovského a z dominií kapitoly olomoucké, kláštera Hradišťského i Chudobínského. Mimo to oba mosty přes Hloučelu a most přes Romži byly značně poškozeny povodní. Most Hloučelní na silnici Prostějov-Litovel stavělo r. 1861 město Prostějov a sice na základě projektu z r. 1846, kterýžto v r. 1858 krajským úřadem byl opraven a doplněn. Stavitel Jan Pospíšil ho stavěl za 6841 zl. 99 kr. a na to mu město zůstalo dlužno 1955 zl. 74 kr., jejichž výplatu silniční výbor musel na sebe převzíti. Městu od státní správy dostalo se povolení, aby od 1. III. 1862 na úhradu stavby mostní vybíralo soukromé mýto dle zákona o mýtech a mělo zříditi mýtní fond. Ale po tom fondu se silniční výbor marně pídil — město sice pronajímalo mýto před domem č. 121[39]) v ulici Kostelecké, avšak příjem ukládalo do svého důchodu. Mýto za ulicí Plumlovskou patří silničnímu okresu plumlovskému a ani mýta na císařské silnici, v ulici Olomoucké a Žešovské, nespadají do naší pravomoci«.

»A což — neposlovaníte nám ten Hloučelní most? Do levé parapetní jeho zdi proti proudu Hloučely dalo město zazdíti pískovcový kvádr s vytesaným a pozlaceným nápisem: »Ferdinandsbrücke«, skočil do řeči inženýr.

Gefing pokrčil rameny a kousal se do spodního pysku, jakoby chtěl naznačiti, že jest to možno, načež zatrpkle dodal: »K těmto obtížím, které jsem uvedl, Prušáci nám vloni rozbili silnice i příkopy — a to byste chtěl po silničním výboru novou silnici? Jsem rád, že vám jakž-takž rovnám první oddíl silnice Prostějov-Kojetín od kříže ve Vrahovské ulici až k hostinci v Bedihošti a proháním cestaře K. Müllera. Mimochodem zmi-

---

[39]) Číslo 40.

ňuji, že také nám nesnáze činí zastaralé číslování města, které jest již od napoleonských válek a z doby purkmistrování Trübauerova (r. 1828—1832). Očíslujte si domy dle ulic a nikoliv dle postupných čísel celého vnitřního města, celých předměstí. Ale než se k tomu rozkýváte, můžeme si sehráti partii šachu, ve které bych nerad prohrál — silniční výbor mně měsíčně platí jen 10 zl. a za mimořádné výkony vyměřuje mně semtam nějaký ten zlatý jako remuneraci« . . .

IV.

Filip Galaš k radě inženýra Kühna šel pro doplňky kovářských potřeb cukrovarského dvora k Janu Weiglovi a zhrozil se Plumlovské[40]) uličky, v níž byla dlažba vytlučena jak v lomu, jež byla do polovice jízdní dráhy zastavena károu, bryčkami a kočáry a v níž vzduch byl otravován dýmem a zápachem z laku, který se tam s fermeží vařil u hradební zdi uličky Městské[40]*a*). Nenašed mistra v dílně, šel za ním do předbrání, kdež ho zastal opřeného o roh brány. Weigel se s posměškem na rtech díval do ulice Střelecké[41]) a čekal, jak si tam kovář-konkurent pomůže s úpravou vozových ráfů, nemaje u své kovárny opěrného kůlu. Ale posměšek zapadl za koženou zástěru — tovaryš za opěrný kůl použil akátu, rostoucího při protější zdi, a hračkou ohýbal ráf. Pak sebou Weigel trhl, ježto se z Hliník ozval praskot a zaklnutí — pivovarský vůz vjel na chatrný mostek přes vodní příkop, probořil trámy a zadními koly až po nápravy zapadl do průlomu.

Galaš také to uviděl a, pomysliv si, že v Bedihošti ani jinde na dědinách taková nehoda není myslitelnou, oslovil Weigla, sdělil mu účel své návštěvy a odváděl ho zpět k jeho dílně. Při tom poukázal na nezvyklý nepořádek na ulici a pronesl mínění, že policejní správa zakročí.

»Proti mně?«, pohrdlivě se usmál Weigel. »Policejní komisař a radní Adam Waimann[41]*a*) jest rád, že mne má! Jsem

---

[40]) Kravařova. [40]*a*) Zámečnická. [41]) Blahoslavova. [41]*a*) Majitel »domečku« č. 19 Masarykova nám.

nejčilejším agitátorem strany ústavověrné, hlavně u té části židů, kteří táhnou s Wesselem a neradi se míchají do politické kaše. Prospívá mně u nich znalost maušlování. Na to, nač vy jste poukázal, stěžoval si již v listopadu r. 1864 místní časopis »Bote aus der Hanna« — národovci mu říkají »bote Hané!« — a, jak vidíte, do dneška jest ulice jakoby mým dvorkem, mojí dílnou. Z ulice uhnu, až se průlomem hradeb dostanu k valům a tím získám větší prostoru pro svůj závod, který se chystám rozšířiti a doplniti. Již r. 1863 jsem se sousedem stolářem Frt. Zbořilem zažádal o odprodej přilehlé hradební zdi, příkopu a valů, ale žádosti nebylo vyhověno s odůvodněním, že obec nemůže zde u hradeb ničeho postoupiti, dokud nebude vyřízena otázka »Zwingru«, který obec křesťanská má ve společném majetku s obcí židovskou a který se snaží úplně dostati do svého vlastnictví«.

»Jak to?«

»Obecně se »Zwingrem« jmenuje plocha mezi hradbami a valy za branou plumlovskou, avšak katastrálně »Zwinger« slove stejná plocha od šerhovské bašty k fortně, od střelnice přes bránu plumlovskou a brněnskou až za židovské jatky (parcela 16/a, 17/a, 19/a a 20/a) a jest to bývalé pohřebiště židovské, na němž židé pochovávali až do r. 1803. Proč je zváno »Zwingrem?« Novoisraelitům název ten lichotí, že prý jim připomíná stejnojmennou chloubu musei v Drážďanech a že prý proto jest uctěním památky pohřbených. Staroisraelitům při tom slově zableskne v očích hněv — Zwinger značí také psinec a oni s bolestí i trpce vzpomínají, že za stara se pod hradby házívaly mršiny psů. Já vím, že při planýrce přilehlé části »Zwingeru« přijdu ještě na zapadlé náhrobní kameny a udělám pořádek dle své metody — zaházím jimi se svým natěračským a lakýrnickým pomocníkem Janem Chmelou bahno hradebního příkopu« . . .

Weigel rozpřáhl ruce, jakoby náhrobky již znesvěcoval, a nevšimnul si, že poblíž stojí židovský hausírník Tersch a naslouchá. Galaš hausírníka zpozoroval a, chtěje zabrániti, aby kočárník ve zneuctívání mrtvých nezašel ještě dále, otázal se ho, jak míní svůj závod rozšířiti.

»Za jedno zvětším kočárnictví na továrničku a za druhé se obírám myšlenkou, zříditi sklad rakví a pohřební ústav. Proto již dnes mně ve střeleckém spolku říkají »Pompfuneber«. Naše

pohřby vypravují se z domu smutku na hřbitov u sv. Petra. Rakev s mrtvolou vystavuje se v průjezdu domu, od rána hoří u ní voskovice a od jedné hodiny odpolední modlí se u ní měštští špitálníci — 2 muži a 6 žen. U bohatších rodin se modlívají i celý den a dostávají také stravu. Obřady kněžské, kostelních zpěváků a adštantů trvají až ¾ hodiny. Svíčky dostávají také přítomní členové obecního zastupitelstva. V pohřebním průvodu chodívají všichni špitálníci se svými černými plášti a červenými límci a rakev nosívají mládenci. Obyčejný pohřeb stojí 14 zl., bohatý až 120 zl. Mládenců v městě ubývá — tak jako panen! —, výprava pohřbů rok od roku se znesnadňuje a proto pomýšlím na odvoz umrlých v pohřebním vozu. Máte již sepsánu poslední vůli? Nikoliv? Tedy ji sepište a nezapomeňte mně v ní odkázat vypravení pohřbu v takovém vozu«, zaagitoval si Weigel a měl se k tomu, aby domluvil bedihošťskou objednávku . . .

Vraceje se od kočárníka, zahleděl se Galaš ke kasárně[42]). Po široké desce, zapuštěné do hrubé dlažby před kasárenskými okny, chodila vojenským krokem stráž a ohlížela se k rohu zámeckého náměstí, u něhož stál farář Josef Novák, zvolený dne 27. I. 1863 většinou hlasů za církevní hlavu města, s poslancem Floriánem Novákem, svým 45letým bratrovcem. Oba byli v černých kožiších s persiánovými límci a na hlavě měli tvrdé klobouky. Farář, hladce oholený a s blýskavými okuláry, rovnal si kolárek a živě mluvil ku svému druhu, který klidně a pozorně naslouchal a chvílemi si hladil tlustý pramen knírů svého císařského vousu.

Galaš došel až k nim a zaslechl výklad, že kasárna jest bývalým výsadním domem měšťana a piva nákladníka Karla Chromého, od jehož dědiců město r. 1748 dům koupilo za 1840 hřiven stříbra čili za 5750 zl. šajnů.

V té chvíli od kasárny zahřmělo táhlé: »Gewehr heraus!« a husaři ze strážnice vyběhli ku svým puškám a stavěli se do »haptáku« — ze sousední kavárny v domě Jana Klementa vyhrnul se důstojnický sbor husarského pluku č. 2 s brigadierem, který přijel z Olomouce. Sbor šel do kasárny.

»Budou jednati o letošním důstojnickém výcviku. Brigádní škola zůstane v Prostějově, ale důstojnická vzdělávací škola

---

[42]) Nyní radnice.

bude umístěna v Určicích. Městu připadne postarati se o ubytování 1 štábního důstojníka, 2 rytmistrů, 17 nadporučíků nebo poručíků, o 4 strážmistry a desátníky, o 56 mužů a 79 koní. Snad také pojednají o potřebě nových jezdeckých kasáren pro celý obvod, ježto venkov hlasitěji volá — hlavně po té husarské vraždě v Dědicích —, aby ubytování vojska po vesnicích bylo zrušeno«, vysvětloval Florián Novák a dodal:

FLORIÁN NOVÁK,
c. k. rytmistr auditor v. v.

»Prostějovsko vícekráte již o stavbě kasáren jednalo a c. k. okresní představený navrhoval, aby několik vesnic dohromady vystavělo jednu kasárnu pro menší oddělení kavalerie. Obce návrh ten zamítly a podaly petici na zemský sněm, aby se na Moravě vystavěly 4 velké kasárny jízdecké na účet zemského fondu. Obce samy nemají takového jmění, aby na svou pěst mohly stavěti kasárny a mimo to by tímto způsobem nebylo odstraněno nynější zlo, s ubytováním kavalerie spojené. Petice navrhovala, že pro kasárny se nejlépe hodí města«.

»Ty jako rytmistr-auditor, nežli jsi se dal pensionovati,

i s takovými otázkami míval jsi hojně starostí a sotva toužíš mezi tyto husary. Zvláště nyní, kdy jejich ostruhy řinčí do politického čardáše a kdy s Beustem si ostří šavle proti Slovanům, proti nám. I v Prostějově to nemile cítíme«, zamrzel se farář a, rozepnuv kožich, vytáhl stříbrné hodinky, které měl na tenkém řetízku, přehozeném okolo kolárku a provlečeném dírkou vesty, a porovnav jejich ručičky s věžními hodinami,

FARÁŘ JOSEF NOVÁK.

odváděl přítele k domu Aloise Haschka, z jehož portálu se pyšnil znak bývalého dědičného úřadu poštmistrovského . . .

V.

Galaš obrátil se k zámeckému náměstí, přeletěl zrakem štíty vinopalen »u vola«, »u tří zajíců« i »u tří kohoutů« a

zamířil okolo kašny do místnosti »u modrého lva«[43]), kdež přední měšťan a národovec Eduard Chmelař měl výrobu likérů, zájezdný hostinec a kde také naléval výborné víno. Na svých 56 let byl statný a v brejlích a s jablíčkovou bradou činil dojem myslitele.

Místnost hostinská byla prostorná, při vchodu v levo měla »kasu« se zaskleněnými dveřmi, se starou pohovkou a s psa-

EDUARD CHMELAŘ.

cím stolem. Vedle kasy byla nálevní tabule, pobitá měděným plechem, a na ní stály veliké měděné džbány. Džbány na kořalku »sprostou«, »režnou«, byly bez příklopů, džbány na jemnější likéry měly víka. Při zdi ke kuchyni se týčila vysoká tmavozelená kamna, která byla vytápěna z kuchyně, a okolo nich se točily dřevěné lavečky. Do kuchyně svítilo široké okno a tím se do hostinské místnosti podávala jídla, nejčastěji uzené se zelím, vepřová pečeně a klobásy. Ke zdem byly přistrčeny dlouhé lavice, před nimi stály hostinské stoly dubové, čistě vydrhnuté. Na průčelní zdi visel objemný kříž, pod nímž hořelo věčné světlo, a vedle něho kropenka tak, jak to tehdy v hostin-

[43]) Pernštýnské náměstí 9.

cích bývalo pravidlem. S bočních zdí hleděly světlotisky, mezi nimiž jeden představoval poslední Valdštýnovu hostinu v Chebu a druhý byl tableau českých vlastenců, mezi nimiž vynikal František Palacký, Karel Havlíček a Barák.

V koutě nálevny na lávce seděli dva národovci, Alois Pořízka, 38letý učitel, a soustružník Jan Edmund Böhm, a rozebírali politickou situaci, jak o ní psaly Národní Listy, Eduar-

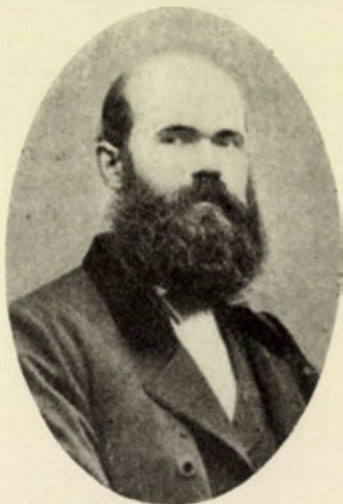
ALOIS POŘÍZKA.

dem Chmelařem odebírané. Galaš se znal s oběma, pozdravil se s nimi, sedaje k vedlejšímu stolu, a mrknul k protějšímu domu vedle »tří zajíců«, kdež se pyšnila tabulka advokáta Dr. Inocence Zaillnera. Sklepnice před nového hosta postavila skleničku vína a on z lahodného nápoje usrkoval.

Učitel Pořízka, vysoký, kostnatý, vysedlých lící, rusého kníru a očí pohyblivějších nežli rtuť, přivolal Eduarda Chmelaře na »konferenci«, jak říkával, a upozorňoval:

»Belcredi jest před pádem, federalismus také a na obzor se tlačí nová Bachovina. My zde v Prostějově první ucítíme její pěst a náš zemský mandát poslanecký jest jako vrabec na střeše. Neboť Schmerlingův volební řád ponechává vládě a dočasné většině volebních komisí jakož i většině zemského

sněmu široké pole k jednostranným machinacím. Volení do sněmu uvedeno jest do tuhé spojitosti s prozatimním obecním řádem ze 17. II. 1849 a dnes již jest v platnosti obecní řád z 15. III. 1864, čímž nastati může různé nazírání na několik otázek. Census pro města zvýšen byl na 10 zlatých, otázka reklamační jest neurčitou, není jasnou otázka volebního práva žen a nezletilců, není jasnou ani přípustnost volení plnomoc-

JAN EDMUND BÖHM.

níkem a ponecháno jest volení ústní. A jak dočasná vláda může pro sebe využitkovati způsobu volení spolumajitelů realit, o jejichž volení obecní řád určitě mluví, o němž však Schmerlingův sněmovní řád ničeho neuvádí! Proto také prostějovský mandát sněmovní ve mnohém odvisí od pokynů a programu vlády«.

»Přehlédněme posavadní prostějovské volby a poučení z nich upotřebíme k příštímu volebnímu postupu«, navázal Böhm, přetřel si tmavý plnovous a svraštil obočí tak, že jeho pleš, vějířovitě se tlačící k temeni hlavy, svezla se k čelu. Na

to se loktem opřel o svazek Zapovy česko-moravské kroniky, kterou v Prostějově odebíral jenom on a mlynář Karel Novotný, a sledoval volební reminiscence, které Pořízka uváděl.

»Při poslanecké volbě r. 1861 byly v Prostějově odevzdány 544 hlasy a slovanský kandidát Bedřich Rozehnal, soukromý agent v Prostějově, obdržel jich 312 a porazil ústaváckého kandidáta Dr. Inocence Zaillnera, který měl 232 hlasy. Ve schůzi sněmovní dne 9. IV. 1861 byla volba za referentství Dr. Adamčíka uznána správnou. Bedřich Rozehnal poprve se nás zastal v otázce samostatného statutu pro Prostějov. Tehdejší purkmistr Konstantin Czerny, ústavák, učinil ve schůzi obecního zastupitelstva dne 5. II. 1863 pilný návrh, aby město zažádalo o statut obecní, jak ho mají královská města Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Kroměříž a Uh. Hradiště. Statutem měli jsme býti připraveni o zastoupení v obecní správě i na sněmu zemském a měli jsme býti také národnostně zdeptáni. Návrh statutu připravila pětičlenná komise ústavácká s vůdcem svým Dr. Vincencem Heinem, advokátem a notářem v čele, obecní výbor jej narychlo přijal ve schůzi dne 20. III. 1863 a podal na zemský sněm petici o schválení statutu. Moravský zemský sněm o petici té jednal ve schůzi 4. V. 1864 a poslanec Dr. Mezník jménem odboru pro obecní záležitosti navrhl, jak to v našich zápisech poznačeno: »Ačkoliv Prostějov se svými 13.468 obyvateli jest třetím městem Moravy, uvážil odbor, že jmění městské obce prostějovské jest 282 jiter a 1334□ sáhů rolí, 262 jiter a 154□ sáhů lesa a 64.328 zl. v obligacích. Zadluženo jest asi 27.000 zl. Vlastní příjmy obce v r. 1863 obnášely 42.066 zl. 1 kr., dále vybírala se obecní přirážka 11 krejcarů a sice 5 kr. na školy a 6 kr. na silnice. Novým statutem by se přirážky Prostějova značně zvýšily a staly by se nesnesitelnými. Voličů má Prostějov v I. sboru 100, ve II. sboru 197 a ve III. sboru 1179 a dle navrženého censu volebního, který by teprve od 5 zl. daně oprávňoval k volbě, bylo by 656 voličů III. sboru z volebního práva vyloučeno. Ježto dále nejsou prokázány zvláštní zájmy, které by oprávňovaly, aby již letos bylo přikročeno k poradě o předběžném návrhu, navrhuje obecní odbor, aby se přes petici města Prostějova o udělení vlastního statutu obecního přešlo k dennímu pořádku«, K doslovu debaty, ve které se JUDr. Giřiček, státní nadvládní a poslanec z Olomouce jediný přimlouval za udělení

statutu, připojil Dr. Mezník ještě, že Prostějov má ročních příjmů jen 24.000 zl., kdežto Jihlava jich má 84.000 zl. a Znojmo 78.000 zl. Současně vytknul, že Prostějov otázku statutu neuvážil zrale — o pilném návrhu purkmistrově se zastupitelstvo paragraf za paragrafem usnášelo bez debaty«.

»A já zase mám poznamenáno«, skočil do řeči Böhm, »co mluvil poslanec Rozehnal. V podstatě řekl: »Bude se snad

BEDŘICH ROZEHNAL.

zdáti podivným, když já jako zástupce Prostějova mluvím proti vyhovění této petici, avšak nutí mne k tomu závažné důvody. Souhlasím úplně s vývody zpravodajovými. Ani jedna obecná škola v Prostějově nemá vlastní budovy, jakou již každá venkovská obec pro své školství opatřila. Ačkoliv pro nižší reálku již ode dvou let připraveny jsou stavební plány i stavební místo, nestaví se pro nedostatek peněžních prostředků. Prostějov také strádá krisi bavlnickou, dokonce se pro tkalce, trpící nouzí, pořádaly sbírky, což jistě nesvědčí o blahobytu v městě. Veliká většina obyvatelstva si zvláštního statutu nepřeje«. Tolik asi řekl Rozehnal a já bych na jeho místě byl ještě přibil usnesení obecního zastupitelstva z 18. III.

1863, ve kterém k návrhu starosty Czerného bylo přijato, že nezaměstnanosti tkalců se ulevovati bude vypovězením tkalců cizích a že podpora nezaměstnaným se poskytne jen v rámci sebraných milodarů a omezí se na ty nejpotřebnější. Z obecních prostředků ani heble«.

Eduard Chmelař se zamyslil a dodal: »Vím, že návrh Dr. Mezníka byl přijat skoro jednomyslně a že poslanec Rozehnal byl při tom na místě. Jeho vystoupení proti statutu nemohlo znehodnotiti ani potomní usnesení obecního zastupitelstva ze dne 20. V. 1864, ve kterém k pilnému návrhu Adama Waimana vzdán byl dík posl. Dr. Giřičkovi za to, že se ve sněmu přimlouval za statut prostějovský. Vím, že Bedřich Rozehnal u nás byl mezi průkopníky národního obrozování; vím, že sepsal stanovy pěveckého našeho spolku »Orlica« a že přispěl ku schválení jejich dnem 15. V. 1863; vím, že i jako člen obecního zastupitelstva zvláště se bil za české školství, avšak neprospěl nám, ba naopak poškodil nás, když odešel do Olomouce za redaktora časopisu »Morava« a jeho humoristicko-satirické přílohy »Ječmínka«, které v Olomouci od r. 1864 vycházely místo zaniklého »Moravana«. Víte, co míním — jest to ona osudná aféra jeho s Janem Barniklem, úředníkem městské rady a důvěrníkem Dr. Zaillnera. »Ječmínek« se dotknul Barniklovy cti, došlo k žalobě, redaktoru hrozilo odsouzení a v důsledku jeho ztráta poslaneckého mandátu. Rozehnal všemožně usiloval o vyrovnání. Před starostou Czernym šel až tak daleko, že se zavázal ihned podati resignaci na svůj mandát poslanecký, odvolá-li Barnikl žalobu. Došlo k dohodě v tomto smyslu a ihned odesláno bylo odvolání žaloby i resignace na mandát. »Bote aus der Hanna« uveřejnil Rozehnalův dopis, v němž týž oznamuje zemskému hejtmanu hraběti Emanueli Dubskému, že se z rodinných důvodů neodvolatelně vzdává poslaneckého mandátu za město Prostějov, a resignaci svoji označil jako psanou v Olomouci dne 16. září 1864. Žaloba byla odvolána, ale jinak se stalo s poslaneckým mandátem. Tvrdí se, že Rozehnal telegraficky svoji resignaci odvolal, sám prý do Brna zajel a od úředníka zemského výboru docílil, že jemu písemná resignace byla vrácena. Vím, že žaloba byla léčkou, o které jeho protikandidát Dr. Zaillner věděl, vím, že podmínka vyrovnání byla nemravná i krutá, že byla skřipcem Bachova tiskového řádu proti redaktoru, vím, že byla politic-

kým zločinem, ale byla-li přijata a byla-li pak nesplněna za uváděných okolností, otřásla také důvěrou našich voličů. Ti si nepřejí ořechů s červivým jádrem. Také já považuji opravdovost a poctivost za přední ozdobu národního charakteru a vysoko cením její přitažlivost. Jest jedním z článků českého programu svobodomyslného, k němuž se hlásím«.

»Barnikl podal pak na B. Rozehnala žalobu pro podvod, a poslanec byl pro přestupek podvodu odsouzen do vězení na dva dny. Rozehnal se odvolal, c. k. vrchní soud zemský potvrdil rozsudek co do viny, ale zmírnil trest na 10 zl. pokuty. Poslanec Rozehnal podal císaři prosbu, aby následky jeho odsouzení byly mu prominuty, ale bez výsledku, načež zemský výbor vyloučil ho ze sněmu, což sněmovní schůze dne 23. XI. 1865 vzala na vědomí. Z úřednických zapisovatelů fungoval tehdy Dr. Bažant«, vzdychl si Pořízka.

»Případ Rozehnalův také nás poškodil při volbách obecních«, přisvědčoval Böhm. »Vzpomínejte. Poslední obecní volby dle provisorního zákona obecního byly konány v březnu r. 1861 a my jsme docílili mnoho hlasů ve III. sboru a naši zástupci František Možný, Karel Zimmer, Karel Poštulka, Čeněk Höger, Josef Hliňák, Karel Wagner, Bedřich Rozehnal, Hynek Čecháček, Karel Novotný i Jakub Zatloukal dobře se uplatnili hlavně při snaze o stavbu centrální dráhy přes Prostějov k Olomouci a Šternberku a při péči o nápravu nesprávností v obecním důchodu, které se za Czerného tak rozbujely. A jak jsme vypadli při obecních volbách r. 1864, kdy se poprve volilo dle nového obecního řádu z 15. IV. 1864! Volby ty nás neuspokojily, ale daly nám výstrahu. Volební seznamy, vyložené dnem 8. VI. 1864, nechali jsme bez podrobnější kontroly — dle mého soudu byly sestaveny nesprávně! — a do voleb jsme šli bez pevného komanda. Ve III. sboru, kdež z 1090 voličů volilo jenom 500, byli jsme připraveni o úplné vítězství. Starosta Konstantin Czerny ukončil volbu o 5. hod. odpolední a nepřipustil, aby přítomní naši 34 voliči odvolili. Nedbal ani našich protestů, které jsme přednesli také ku c. k. okresnímu správci. Teprve když kancelista Vilém Veselý přišel se vzkazem c. k. okresního Zelenky, že přítomní voliči mají býti k volbě připuštěni, zahájil Czerny znovu volební akt a voliče naše připustil. Avšak Němci si přivolali dra Heina, aby proti připuštění našich voličů protestoval, načež většina vo-

lební komise škrtla při skrutiniu ty naše 34 hlasy a ve volebním zápisu oprávněný požadavek odmítaných našich voličů vylíčila jako demonstraci. Proto náš člen komise Josef Stich odepřel protokol volební podepsati. Prorazili jsme jenom se šesti kandidáty 232—267 hlasy a zvolenými byli: František Možný, Hynek Čecháček, Karel Poštulka, majitel hotelu »u tří králů«, faktor F. E. Černý, Karel Wagner a Josef Stich. Z náhradníků získali jsme jenom Vincence Bernarda 78 hlasy ze 184 hlasů odvolených. Němci dostali 92 až 99 hlasů.

Ve II. sboru, v němž bylo 195 voličů, mezi nimi 26 virilistů, dostali jsme ze 155 odevzdaných hlasů jen 27—49 hlasů a vy, příteli Chmelaři, dostal jste se do obecního výboru jako náš sedmý zástupce jenom tím, že se radní Ferd. Sonnevend německého mandátu vzdal ještě před konstituováním. V I. sboru, kdež bylo 76 voličů, mezi nimi 24 virilisti, volby jsme se zdrželi a byli v něm poprve do obecního zastupitelstva zvoleni železník Jan Zajíček a Dr. Inocenc Zaillner. Tenkráte německou kandidátku také doporučoval Alois Krautil, který se již od ústaváků odkloňuje.

Tehdejší obecní volby ukázaly nejenom naši početní slabost, nýbrž i politickou neujasněnost a neznalost. Na naší kandidátce II. sboru, tak zvané »slovanské strany« byli kandidováni tři měšťané, kteří voleni byli »stranou velkorakouskou« a na její kandidátce I. sboru byl zvolen c. k. notář Alois Einaigl, který se s německým vůdcem, advokátem a konkurentem notářem, měl rád jak soustruh se sukem a který později potíral sněmovní kandidaturu ústaváka dra I. Zaillnera a který jest od kasiňáků zván »mužem středu«...

»Volební neujasněnost nebyla lepší ani u voličů«, doplňoval Chmelař. »Magnet německé většiny přitahoval větší i menší piliny. Vždyť tehdy německy volil i konvent Milosrdných bratří — (od těch dob již nevolívá) —, notář Einaigl, nám blízký kancelista Vilém Veselý, bratr farářův Frt. Novák, hrnčíř Čeněk Venclík, určický farář Petr Obdržálek, vdova po Janu Černém, později provdaná Knappová, a jiní a jiní, kteří cítí slovansky. Mnoho voličů nevolilo politicky, nýbrž dle osobních zájmů a sympatií a vedlo je k tomu hlavně ústní volení, kontrolované. Avšak ani mezi politicky vyhraněnými voliči nebylo kázně — tak na př. našich kandidátů volil aktuár Václav Walter jen 5, učitel Jan Skála 7, náš kandidát Frt. Illek jen 4,

Čeněk Höger 8, ba také ty, příteli Pořízko, jsi vybočil a dal jsi mezi našimi kandidáty také hlas Janu Zajíčkovi« ...

Pořízka se zarazil, ohnal se rukou a ohlédl se k vedlejšímu stolu jakoby z obavy, že o českých slabostech poslouchá, kdo o nich nemá věděti. Ed. Chmelař pochopil jeho rozpaky a zamlouval:

»Pan Galaš slyší, jakoby neslyšel! Jest srdcem náš a před ústaváky jako hrob«.

»Volby obecní nám tehdy přinesly ještě jiné překvapení«, vracel se k načaté debatě Böhm.

»A důsledky jejich se již objevily při volbách sněmovních a budou, tuším, dalekosáhlé«, odpověděl učitel. »Zdá se, že již tehdy se při nich střetly dva proudy politiky ústavácké — směr krajně a otevřeně nám nepřátelský, zastoupený Dr. Zaillnerem, se směrem lišácko-opatrnickým, který si dává masku »prostějováctví«, avšak jest stejně nebezpečným. V řadách Zajíčkových jsou židé, »Moraváci« — ani pulci, ani žáby —, odrodilci a němečtí liberálové, kteří mají ke konservatismu blíže nežli k liberalismu. Při volbě dne 10. IX. 1864 byl za starostu opětně zvolen dřívější purkmistr Konstantin Czerny, majitel domu »u zlaté koruny«[44]), faktor a barvíř, 6 radních zvoleno výhradně z ústaváků a Zajíček s Dr. Zaillnerem jako kandidáti na starostova náměstka měli při tom stejně hlasů. Los rozhodl pro Zajíčka a tím začala jeho dnešní kariéra. Stalo se totiž něco nečekaného — starosta Czerny upadl hospodářsky, přišel do konkursu a v listopadu z obecního domu zmizel, načež dne 25. XI. 1864 za měšťanostu zvolen byl Jan Zajíček 27 hlasy. Dr. Zaillner, který byl v »Bote aus der Hanna« označen za jeho protikandidáta, dostal jen 2 hlasy a, že při první volbě měl za radního nejvíce hlasů — 28 —, stal se ve smyslu obecního řádu místostarostou«.

»Prostějov vždy býval horkou půdou, ale od těch dob jest volební sopkou«, vzpomínal Böhm. »Po odchodu Rozehnalově ze sněmovny vypsána byla volba našeho poslance na den 8. XI. 1865 a již se láva z Prostějova valila až do Brna a zaplavovala sněmovnu. Bili jsme se za vašeho bratra, příteli Chmelaři, a volební náš program byl sympatický. Zdůraznili jsme všechny aktuální otázky a zvláště jsme žádali: 1. svoboda

---

[44]) Žerotínovo náměstí 12.

obce zakládá se na tom, aby do svého svazku nemusila přijímati, kdo se za jejího úda nehodí (tedy opak, než chtěl Dr. Giskra); 2. bez okr. zastupitelstva nelze uhájiti samosprávy obecní ani zemské; 3. pravomoc zem. sněmů musí se rozšířiti a musí se jim přiděliti vše, co se netýká ministerstva války, financí, obchodu a přespolních záležitostí; 4. provedení jazykové a náboženské rovnoprávnosti jest podmínkou svornosti v obcích a zemích; 5. spor s Uhry vyrovnati se dá jen na základě manifestu z 20. září a diplomu říjnového; 6. obchodní komory v nynějším složení nevyhovují potřebám řemesel a živností; 7. jsou nutny úvěrní banky pro řemeslníky; 8. Israelitům se má poskytnouti na sněmu zvláštní zastoupení z ohledu na jejich náboženské a školské potřeby; 9. bez železnice Prostějov budoucnosti nemá... A jiné a jiné...

V době volební jsme měli komitét, v němž zasedali: Alois Krautil, Karel Novotný, Hynek Čecháček, Ignác Deml, JUC. F. Lakomý, Alois Dvořák, Čeněk Höger a vy, příteli Chmelaři. Na německé schůzi, proti Dru Heinovi mluvili JUC. Lakomý a Václav Walter a Zajíčkovi zasadila se první rána. No, však za nezpůsoby, které zavedl do volebního boje, si jí zasloužil«.

»Skrejšovský v Praze nezpůsoby ty řádně přibil. Mám o té volbě zachován článek z jeho novin a neuškodí, připomeneme-li si ho«, zajiskřil očima Chmelař, odešel do »kasy« a přinesl č. 312 čas. »Politik« z 13. XI. 1865 a češtinou sdělil z něho volební zprávu: »Město Prostějov bylo v těchto dnech svědkem volební agitace, jaká za naší mladé éry zřídka se přihodí. Náš purkmistr Zajíček, obchodník železem, hned po vypsání volby horlivě se staral, aby ústavácké straně zajistil vítězství, a rozeslal své řízence ku všem voličkám-vdovám s vyzváním, aby s ním volily, ježto prý pečuje o vdovy a sirotky. Vdovy většinou se daly chytiti, avšak některé z nich plnomocenství podepsaly s podmínkou, že na ně bude volen Jan Chmelař, k němuž mají důvěru. Řízenci je ujistili, že se stane dle jejich podmínky. Při schůzi voličů nepopulární řečník bombasticky odporučoval svého kolegu Dr. Inocence Zaillnera za kandidáta sněmovního, kdežto druhý řečník c. k. notář Einaigl přesvědčivě odporučoval kandidaturu Jana Chmelaře, c.k. státního nadvládního v Olomouci. Purkmistr a jeho stranníci seznali, že navrženého svého kandidáta neprosadí, pročež se rozhodli pro kandidaturu purkmistra Zajíčka a svolali novou

schůzi voličskou. Na té dva řečníci mluvili proti kandidatuře Zajíčkově, pro ni nikdo. Na to se ústaváci dohodli, aby důvěra pro Zajíčka byla vynucena umělými triky. Řečníci, odporučující slovanského kandidáta, byli v novinách tupeni a s nimi také slovanský kandidát. Ale mínění voličstva se nezviklalo a Zajíček, vida se valiti mračna, povolával k sobě voliče policejně, prosil i hrozil svojí nemilostí, avšak jen pochybné charaktery daly se obalamutit. V den volby vyhozen byl poslední trumf. Purkmistr Zajíček zasedl ke stolu volební komise a argusovými zraky sledoval každý voličský hlas a odpoledne dal z nevoličů do volební síně připustiti pouze svoje lidi. Židé, jichž jest v Prostějově četně, hlasovali pro Zajíčka, křesťanští voliči většinou byli pro Chmelaře. Jsme zvědavi, jak Zajíček přijme tento projev nedůvěry svých spoluobčanů. Mluví se již o tom, že má úmysl vzdáti se purkmistrovství« . . . Článek tento byl označen značkou Dr. L.«

»Psal jej JUC. František Lakomý«, obrátil se Pořízka ke Galašovi a vysvětloval: »Býval c. k. aktuárem skoro až do voleb a od roku 1863 byl pákou činnosti »Orlice«, jako její jednatel. Z Prostějova byl Němci vyštván do Olomouce. Článek jeho vyvolal první politický projev v obecním zastupitelstvu, v jehož schůzi dne 21. XI. 1865 přijat byl návrh Dr. Heina: »Proti četným a nezaslouženým nájezdům a utrhačstvím proti našemu zasloužilému měšťanostovi, které se v poslední době v několika časopisech objevily, a zvláště proti článku v časopisu »Politik« ze 13. XI. 1865, kde se měšťanostovi projevuje nedůvěra, prohlašuje obecní výbor obviňování ta za nespravedlivá a vyslovuje starostovi důvěru«.

»Již se pamatuji«, přikývnul Böhm. »To bylo ve schůzi, která také vzala na vědomí, že první dirigent »Orlice« učitel Jan Tauber odešel do Bojkovic. Němci byli tak rozezleni, že se ostře vyslovili i proti stavbě »zugskasárny«, a odmítli jakýkolvěk příspěvek na její stavbu — nač prý uleviti slovanskému rolnictvu? Vždyť prý město má pro kavalerii vlastní kasárnu, špitál na Vápenici, o ubytování štábu plukovního i divisního jakož i plukovního velitelství tak jako tak se starati musí a ubytovací poplatky za to jsou malé. Z té rozezlenosti Němci pak přešli do směšnosti a Prostějov učinili Kocourkovem — obecní zastupitelstvo zamítlo návrh na zakoupení Wertheimky pro obecní důchod a přijalo návrh Aloise Hasch-

ka, aby v důchodě spával a obecní peníze hlídal — — policajt! A policajtů má město, jak se lidově říká, sotva půldruhého«.

»Rozezlenost ústaváků měla hlavní příčinu v našem protestu proti výsledku volby sněmovní. Ten projednával se ve schůzi sněmovní dne 24. XI. 1865 a řešil nejasnosti volebního postupu, který zavinil Schmerlingův volební řád«, pokračoval Pořízka. »Volby naší zúčastnili se 374 voliči osobně a kromě toho ještě hlasovalo 107 osob plnomocenstvím. Naši členové komise volební, farář Novák a mlynář Karel Novotný, odmítali plnomocenství a vládní komisař upozornil, že souhlasně s nimi za platné neuznává hlasy, které plnomocenstvím jsou podány. Německá většina připustila hlasy plnomocenstvím, ba připustila k volbě také německé voliče, kteří nebyli ve volebních seznamech zapsáni. Mimo to nenechala volební komise odvoliti voliče, kteří ještě rázem 6. hodiny neodvolili, a ve volební síni byli přítomni, a ustanovila, aby se volba odložila na druhý den. Vládní komisař také tomuto usnesení se opřel a vyžádal si pokyny vládní. Volba se pak dokončila až za dva dny a předsevzalo se skrutinium. Zajíček měl hlasů osobně odevzdaných 177, plnomocenstvím však odevzdaných 63, v celku 240 hlasů. Jan Chmelař měl osobně odevzdaných hlasů 197, plnomocenstvím odevzdaných 28, tedy v celku 225 a jelikož komise plnomocenství uznala, prohlášen byl Jan Zajíček za zvoleného poslance. My jsme proti volbě plnomocenstvím protestovali, většina zemského výboru se přiklonila k našemu stanovisku, stavíc se přesně na znění volebního řádu sněmovního, uznala, že Chmelař měl většinu platných hlasů a že by měl býti uznán za zvolena. Ježto však se při volbě přihodily také jiné závažné vady, které náš protest vytknul, navrhl zemský výbor, aby volba byla zrušena a aby se vypsala volba nová. Zpravodajem zemského výboru byl Dr. Alois Pražák, proti němuž Dr. Adamčík navrhoval schválení volby Zajíčkovy. Většina sněmovní uznala nepřípustnost sněmovního volení plnomocenstvím i ostatní nesprávnosti volební a volbu zrušila. Prostějov tím rozřešil jednu zásadní nejasnost Schmerlingoviny. Druhou, neméně závažnou nejasnost volebního řádu sněmovního pomohl rozřešiti při nové volbě, vypsané na den 21. prosince 1865.

Při této sněmovní volbě vláda Belcrediho povolala do volební komise většinu našich zástupců — c. k. notáře Einaigla,

faráře Nováka, Hynka Čecháčka a Karla Novotného — a komise za předsednictví Einaiglova před začátkem volby učinila zásadní usnesení v ohlasu posledního jednání sněmovního: 1. že nepřijme při volbě žádných hlasů plnomocníky odevzdaných; 2. že vyloučí při volbě úplně hlasy ženských a osob, jež nejsou soběprávné; 3. že nechá odvoliti voliče, kteří před vyhlášeným koncem volby budou přítomni. V průběhu volby objevila se novota, která vyžadovala zásadního rozluštění — voličky, nesmějíce voliti plnomocenstvím, dostavovaly se před komisi a chtěly voliti osobně. Komise je sice připustila, avšak hlasy jejich nebyly zapisovány do hlasovací listiny a jeden člen komise pouze odděleně jejich hlasy zapisoval. Při skrutiniu hlasy tyto čítány nebyly. Mužských hlasů odevzdáno 513, z nichž obdržel Jan Chmelař 266, Jan Zajíček 247 a byl tudíž Chmelař prohlášen za zvoleného poslance. Menšina volební komise — Dr. Zaillner, Alois Haschke a Frt. Neudörfl — dovozovala, že je třeba čítati také hlasy ženské, z nichž 54 dostal Zajíček a 18 Chmelař, takže by Zajíček měl 301 hlas, Chmelař jen 284 hlasy a že za zvolena má vyhlášen býti Zajíček. V tomto smyslu ústaváci podali proti volbě protest a zemský sněm dne 16. I. 1866 opětně musil luštiti důležitou mezeru a křivdu Schmerlingova volebního řádu.

Jednání o této prostějovské volbě zabralo skoro celou schůzi sněmovní a zápis o něm čítá 33 strany sněmovního protokolu.

Zpravodaj Dr. Pražák jménem většiny zemského výboru postavil se přesně na stanovisko Schmerlingova řádu volebního a navrhl schválení volby Chmelařovy. V obsáhlé debatě, do níž zasáhli Dr. Adamčík, Dr. Mandelblüh, Dr. Ryger, hrabě Mitrovský, Dr. Giskra, hr. Belcredi, Skene, Dr. Mezník ano i místodržitel sv. pán Poche, řešena byla otázka, mají-li ženy vůbec volební právo sněmovní dle řádu Schmerlingova. A tu se objevila vadnost zákonodárství — volební řád sněmovní stanovil, že každý volič má zpravidla volební své právo vykonati osobně. Výjimka z tohoto pravidla připuštěna byla jen pro volbu v kurii velkostatkářské, v níž bylo lze voliti také plnomocenstvím. Proto zemský sněm ve schůzi dne 24. XI. 1865 při projednávání našeho protestu proti volbě Zajíčkově zásadně se prohlásil proti platnosti hlasů, odevzdaných plnomocníky v kurii městské. Oproti tomu volební řád do obcí, na který se volební řád sněmovní odvolával a s nímž byl uveden

v těsnou spojitost, stanovil, že ženy vykonávají své volební právo plnomocníkem, nikoliv tedy osobně! Oprávněnost žen, voliti do sněmu, byla tudíž mezi dvěma protivnými póly a sněm po vyjádření místodržitelově, které vyznělo proti volebnímu právu žen na sněm zemský, vyslovil se proti ní. Proto také po jmenovitém hlasování schválil 47 hlasy proti 39 hlasům platnost volby Chmelařovy. Většina sněmovní tím dokumentovala neudržitelnost oktroyovaného volebního řádu Schmerlingova, proti němuž se česká delegace zásadně postavila a který mnoho přispěl k pasivní její politice oproti radě říšské, kteroužto pasivní politiku definitivně nastoupilo r. 1863«.

»Pamatujete, že Dr. Zaillner se v komisi střapil, jakoby se volby bylo účastnilo 20 osob, pro trestné činy odsouzených, a že to nebylo správné? Dr. Pražák sněmovně z úředního výkazu uvedl jediný starý případ Böhmův«, připomenul Chmelař.

»Ano, a hodně starý případ«, přikývnul Böhm. »Roku 1853 měl jsem ve svém obchodním výkladu porcelánové dýmky, pomalované neoblečenými ženskými, a četnický kaprál mně je zabavil zrovna tak, jak to učinil Vincenci Kramářovi a Josefu Neumannovi. Byl jsem proto u c. k. okresního soudu obžalován státním zástupcem Bartlem a c. k. soudní adjunkt Vendelín Hausmann mne odsoudil z přestupku proti veřejné mravopočestnosti dle § 500 a 516 tr. ř. a dostal jsem pokutu 10 zl. k. m. Odsouzení mělo nemilé občanské následky — dle § 11 volebního řádu do obcí byl jsem zbaven pasivního práva volebního. Domáhal jsem se občanské rehabilitace, avšak byl jsem r. 1865 místodržitelstvím zamítnut — víte, kdo tam z Prostějova má vliv a koho zde tlačím v žaludku! — a proto jsem rehabilitační žádost podal císaři. Bylo mně vyhověno, ježto v zákoně bylo opomenuto ustanovení, jak dlouho mají trvati volební následky po takovém přestupku, a já k vůli neoblečené fajfce přece nemohu trpěti až do soudného dne. Dnes již mohu býti i policejním komisařem a mohl bych Zajíčkovi konfiskovati jeho Barnikla i s Glosinkem zrovna tak, jak vy jste ústavákům v obecním důchodě konfiskovali Bobrovského a Klose . . .«

»Ústaváci naši nesnesli svoji porážky klidně«, rozvinoval Chmelař další prostějovské poměry volební. »Získali pomoc u ministerstva spravedlnosti a to dalo mému bratru pokyn, že

jako státní nadvládní by nemohl a nesměl vystupovati proti vládě a že by se poslaneckého mandátu měl vzdáti. On to, bohužel, učinil a dne 22. XI. 1866 měli jsme novou volbu sněmovní a v ní svůj Králové Hradec. Zajíček při ní dostal 178 hlasů, náš kandidát farář Josef Novák jen 174 hlasy a za zvoleného prohlášen byl Zajíček. K našemu protestu navrhla většina zemského výboru zrušení Zajíčkovy volby a zpravodaj Dr. Pražák prokázal, že 4 židovští voliči byli k volbě připuštěni bez legitimací a že odvolilo 12 osob, které byly odsouzeny pro lichvu. Dr. Pražák prokázal také, že volební listiny byly nesprávně sestaveny — dle berničního výkazu 9 osob nemělo potřebné daně 10 zl. a nebyl brán ohled na daň ze spolumajetku mužů se ženami —, avšak sněm se postavil za Dr. Giskru a Dr. Sturma, kteří mluvili pro schválení volby, a návrh zemského výboru propadl. Zajíček byl uznán poslancem«.

Galaš se podivil volebnímu utrpení města Prostějova, který pořád jen volí a přece zástupce na sněmu vlastně nemá, projevil slovanskému voličstvu uznání za jeho vytrvalost a dodal: »Venkov náš byl na tom lépe. Prostějovsko-Plumlovsko tvoří dle Schmerlingova volebního řádu společnou venkovskou skupinu s venkovem Olomoucka a ta má přiděleny dva poslance. R. 1861 v ní byli zvoleni poslanci Dr. Jan Dvořáček, advokát z Vídně, a Jakub Čelechovský, gruntovník z Kostelce. Dr. Dvořáček byl jediný z velkostatkářů, kterému se dostalo té důvěry od venkovských obcí. Rodák z Tišnova byl sloupem Čechů ve Vídni, spoluzakladatelem »Slovanské besedy« a nadšený stoupenec Kollárův pro slovanskou vzájemnost. Zemřel v březnu 1865 a v doplňovací volbě byl za něho poslancem zvolen Dr. Jan rytíř z Lachnitů, obdržev ze 188 hlasů důvěru 147 volitelů«.

»Zajíček se ve sněmovně ani neohřál«, dodal Pořízka. »Dne 31. I. 1867 byly nové všeobecné volby sněmovní a při těch Zajíček obdržel jen 217 hlasů, nový náš c. k. okresní představený Josef Fischer, který přišel po Zelenkovi, 3 hlasy a náš kandidát rytmistr-auditor v. v. Florián Novák 283 hlasy a byl prohlášen za zvoleného poslance. Do volební komise byl za nás také jmenován Dr. Fandrlík, kterého nám Dr. Pražák poslal jako svého koncipienta a důvěrníka. Mähr. Correspondent líčil Nováka jako statného, 40letého muže s martiálním plnovousem, který mluvil pro obeslání říšské rady a přiznával »ne-

dostatečné své školní vzdělání« a i to, že nezná úplně česky. Novák byl pro nemoc pensionován a, ježto jest ochoten podjati se všech námah na sněmu i na radě říšské, jistě již z patriotícismu a z ohledu na finance státní, vrátí se do aktivity«. Volba konala se dle nových směrnic, ježto dle intencí vlády Belcrediho pro volební právo byl také vzat náležitý zřetel na daň spoludržitelů realit, což českému voličstvu bylo příznivo. Proto bylo tolik platných hlasů. Stalo se tak všeobecně a také v důsledku toho docílilo se autonomistické většiny sněmovní«.

»Při volbě dne 28. I. 1867 byli za venkovskou naši skupinu zvoleni oba poslanci z Olomouce — náměstek státního zástupce František Zapletal a Jan Richard Demel, profesor německé reálky. Prostějovsko-Plumlovsko nedostalo poslance ze svého středu, avšak prof. Demel jest u nás i v městě dobře zapsán jako národohospodářský spolupracovník«, připomenul Galaš. »Jest rodákem z Prostějova«.

»Naši ústaváci také dostali zástupce na sněm — Dr. Zaillner si u Dr. Giskry, vůdce německé liberální strany, opatřil kandidaturu za volební okres moravských enkláv ve Slezsku a byl také zvolen. Okres ten má celkem 75 volitelův a z těch 59 hlasovalo pro Dra Zaillnera«, lusknul prsty Böhm. »No, na své prostějovské rány dostal náplasť, jak se jí polepují buršáci. Osoblažáci přijali za kandidáta navrženého Dr. Zaillnera s odůvodněním, že jejich bývalý poslanec Dr. Frank ze Šternberka nebude již kandidovati a že Dr. Zaillner jest již po 6 roků ve stálém boji s Čechy a to úspěšně«.

»Jest otázkou, jak dlouho budou poslanci — Beust jest násilník! Nám nezbývá, než úsilovnější organisace. Vždyť na podzim nás čekají také volby obecní. Proto, Böhme, začněme s přípravami. Upozorni Sticha i Högra a nezapomeň na dobrého pracovníka Josefa Blaťáka pro obvod ulice Mlýnské. S kaplanem P. Kroupou a s aktuárem Walterem se dohodnu sám«, práci rozvrhoval Pořízka.

»Hůře bude s mojí pomocí«, zasmutnil Chmelař. »Moje hrozná bolest ve tváři, moje nešťastná prosopalgie, můj tic douloureux častěji a úporněji se vrací. Lékař mne připravuje na nutnost operace, neurotomie ev. neurectomie, na klinice profesora Bilrotha« . . .

Za zadní, přízemní částí domu ozvalo se od fortny práskání bičem a hrčení kol — formani od Šumperka, Šilperka a Čer-

vené Vody jeli s bavlnickými tovary k Brnu. Měli pěkné, silné a vysoké koně s vytrčenými chomouty, jejichž vršky byly mosazem kovány, pět až šest řetězů s nich viselo k plecím a bylo ozdobeno mosaznými kroužky. Po bocích vozů se houpaly pomalované puténky na napájení a sýta na oves. Formanů jelo pohromadě deset, aby cestou byli chráněni před okradením a aby se do kopců mohli přípřeží vytahovati. V Prostějově měli jak obvykle zůstati přes noc a část jich vjela do dvora »u modrého lva«. Tam si zamluvili nocleh i pro cestu zpáteční, při které z Brna vozívali náklady peří, kaše, osadnického zboží a v Prostějově je doplňovali bečicemi »prostějovské kořalky«. Opatřivše ve stáji koně, přišli do nálevny a podávali své peněženky Chmelařovi k uschování.

»Kolik peněz mně svěřujete?«

»U vás netřeba je přepočítávati, u vás jsou jak v tabernákulu«, zazubili se formani a sedali ke Galašovu stolu. Ale nedosedli — okolo oken zařinčely šavle a důstojnický sbor s brigadierem v čele šel z kavárny směrem k fortně, patrně do »vojenského špitálu«.

»Copak ti zas?«, ukázal jeden z formanů na důstojníky. »Nevyšetřují zas nějakou vraždu vašich husarů jako tenkrát v Dědicích?«

»Bohudíky nikoliv. Ale husaři z vraždy dědické byli naši i nenaši. Naši byli potud, že patřili k prostějovskému velitelství, nenaši byli proto, že »leželi« v Německých Prusích«, vmísil se do hovoru Böhm.

»Koho zavraždili?«, otázal se jiný forman.

»Dne 23. ledna 1863 večer po odtroubení se odplížili do Dědic, přepadli v krámě kramáře Jakuba Pospíšila — říkalo se mu také Kobrle nebo Houbinek —, uškrtili ho oprátkou a pověsili ho na dveře. Manželku jeho, která byla samodruhá, utloukli, uškrtili, přes postel svázali a děvče Kláru, její dvanáctiletou sestru, stejným způsobem odpravili. Husaři byli čtyři — Kiš, Myers, Martony a Kuliger —, byli jako podezřelí z vraždy zatčeni, převezeni do Brna a vyslýcháni. Výslechy nezpomáhaly a tak jeden auditor se převlékl do uniformy prostého vojáka, dal se mezi husary zavříti a tím dovedl z nich přiznání vylouditi. Byvše pak soudně usvědčeni, převezeni byli do Olomouce, odsouzeni k smrti provazem a do Prostějova dodáni svému velitelství. Převezeni byli na čtyřspřežním voza-

tajském vozu pod eskortou osmi infanteristů a jízdní stráže. Kat s pomocníky přijel z Brna a poprava připravena byla na den 15. října na Staré střelnici. Popraviště bylo čtyřhranné a opíralo se o dvě zahradní zídky. V zahradě Hustého[45]) postavena byla tribuna pro několik set diváků a okolí koldokola zaplaveno bylo zvědavci z města a z venkova již od půlnoci. O 5. hodině ranní zločinci byli pod dozorem důstojníka knížete

JUDr. INOCENC ZAILLNER.

Windischgraetze veženi z vězení na dvou vozech pod eskortou tří eskadron husarského pluku Ezehova. Plukovní kaplan a evangelický kněz — dva z odsouzených byli evangelíci — je provázeli. Na popraviště došli o 6. hodině, vyslechli rozsudek, čtený auditorem, a odevzdáni katu. Ani při popravě nejevili lítosti, ba naopak Myers, oprátku maje na krku, zvolal: »adieu Moravo!« ... Po popravě měl plukovní kaplan výstražné kázání.

Oběšenci pochováni byli na kousku obecního pozemku před Kravským mostkem — pozemek měl v užívání dráb — a do kůry jasanů, poblíže stojících, vyryty byly čtyři křížky a do dneška oběšence nám připomínají a po desítiletí budou připomínati« ...

[45]) Nyní orelské stadion.

VI.

Poslanec advokát Dr. Inocenc Zaillner, statný 39letý muž, měl ve své kanceláři volnou chvíli. Od c. k. okresního přišel záhy, ježto úřední jednání, rozpočtené na celé odpoledne, bylo brzo skončeno smírem, v kanceláři dal pokyny pro příští den, písaře Jana Klága zaměstnal opisováním a čerstvých klientů nebylo. Nad písařem se zamyslil. Jest synem záloženského sluhy, bydlí u arcislovana Hynka Čecháčka, navřel národovstvím, zpívá a deklamuje v »Orlici« a vlastně by tedy neměl býti ani v jeho »ústavověrné« kanceláři. Avšak jest potřebným klientele — vyzná se v českém pravopise a sedláci rádi s ním jednají. Zůstaň, Slovánku! Jiní advokáti také to tak mají. Na získávání palmare jste nám dobří, užiteční. Ostatně on, Dr. Zaillner, jemuž říkají antisemita a o jehož choti Wesselovi židé roznášejí, že dvakráte za měsíc k večeři peče jednoho israelitu, za koncipienta má Dr. Adalberta Triescheta a za úředníka Aloise Steinera a ti mu zavedli četnou klientelu židovskou. Zrovna tak, jak svého času koncipient Dr. Jan Knapp, než odešel do Kroměříže, mu získával sedláky. Bez klientely není hospodářské síly a bez té není soukromé ani veřejné moci, významu, ani rozhodujícího vlivu, po nichž každá vyhraněná německá duše baží.

On k té hospodářské síle a k jejím důsledkům jde a půjde bezpečně — v advokacii jest jakoby numerus clausus. Po Dr. Jos. Pollakovi, jemuž min. spravedlnosti udělil místo advokáta v Zábřehu, nepřišel žádný Slovan — liberálové mají jestřábí oči i drápy! —, a nepřijde. K té síle půjde nejen po lánech Hané, nýbrž také horskými stezkami - poslancem za moravské enklávy ve Slezsku se stal nejen z vůle ústředí strany ústavověrné, ale také proto, že slíbil vstoupiti do řad zakladatelů zamýšlené moravsko-slezské ústřední dráhy a její odboček do Římařova a do slezského Vrbna. Slib splní a jistě se to nestane na jeho újmu — zakladatelství bývá vábivým caňonem pro hledače zlata!

Osobně i veřejně významným hleděl se učiniti již v Linci na Dunaji, kdež byl referendářem zemské finanční prokuratury, a to okatým pokusem svým o styk s francouzským císařem, Napoleonem III. Zaslal mu dopisy, psané vévodou Zákupským,

a za to byl vyznamenán zlatou medailí francouzskou. To bylo vážným krokem do zahraniční politiky za války Krymské roku 1853.

Turecko tehdy odepřelo, bezpečným rukojemstvím caru Mikuláši zaručiti provedení hattišerifu-gülhanského z r. 1839, kterým sultán smlouvami přiznal caru ochranné právo nad východní církví v Turecku, i opravy, křesťanům slibované, a spoléhalo na ochranu Anglie a Francie. Tu Rusové vypověděli Turecku válku a spoléhali na vděčnost Rakouska za to, že svojí armádou pod generálem Paskěvičem zachránili Habsburkům uherský trůn, porazivše u Vilagoše maďarské rebely. Avšak němectví Bachovo, které vidělo své zabezpečení, svůj vzrůst, svoji moc jen v potlačení Slovanů a v jejich porážce, intrikovalo proti Rusku a svedlo Vídeň do tureckých vod, v nichž se sultánem již za jedno byla Anglie a Francie. Rusko tím bylo přinuceno, odvolati svá vojska z knížectví podunajských, která pak obsadilo Rakousko a tím zachránilo Turecko. Rusko pak prohrálo Sebastopol a válku Krymskou. On, referendář, tehdy byl věrným pomocníkem Bachovým, a domýšleje se, že významně prospěl proti ruské politice Napoleonově, poslal francouzskému císaři dne 4. IV. 1854 dopis, v němž...

Dr. Zaillner mimoděk vyhlédl z okna a uviděl telegrafního sluhu, jak spěchá s depeší. Cosi mu našeptávalo, že depeše se nese k purkmistru Zajíčkovi. Tím odveden byl myšlenkami ze zahraničního do obzoru místního. Do tohoto přišel okolo roku 1860, tedy v době, kdy na Moravě proudilo třídění duchů. Třídění ve smýšlení, v politice, národnosti.

Odlesk josefinismu zasahoval ve formě německého liberalismu do rozvoje moravských měst a snažil se úplně ovládnouti jejich radnice a umlčovati z nich konkordátní vliv církve a jezovitismu, který dle názoru liberálů i po vyhoštění řádu Tovaryšstva Ježíšova značnou měrou ještě v církvi zbýval a který byl novodobě přezván na klerikalismus. Ze stranické taktiky politické německý liberalismus nesprávně vyhlašoval za klerikalismus také konservatismus proto, že měl ve svých řadách jádro kněžstva.

Německý liberalismus viděl moc němectví v ústavě říše, která byla dne 26. II. 1861 za ministerstva ryt. Ant. Schmerlingova oktroyována patenty o radě říšské, o státní radě a vnucenými řády zemskými, a proto se za »únorovku« bil a

stoupenci jeho zvali se ústavověrnými, ústaváky. Z dobytí radnic čekali ovládnutí zemského sněmu a z něho rozhodující vliv na radě říšské, ježto dle ústavy Schmerlingovy zemské sněmy volily poslance na radu říšskou.

Hlavním odpůrcem jezovitismu bývalo svobodné zednářstvo a to, třeba již bylo v úpadku, v letech šedesátých rozdmýchávalo protikleriální výheň. Jemu, Dr. Zaillnerovi, již v Linci bylo lákavým, přitažlivým svými ideami osvěty a pokroku, avšak odpudilo ho doktrinou, že podstata veškeré svrchovanosti jest v národě a že národové jsou rovnými mezi sebou. Nepřidrželo ho ke svobodnému zednářství ani to, že idee jeho hlásal Viktor Hugo a Garibaldi. A v Prostějově byl by se svobodnému zednářství tak jako tak odcizoval — prostějovská zednářská lóže již r. 1785 sloučila se s brněnskou a dávno zanikla —, třeba že by tu nebyl ojedinělým svobodným zednářem. Pokud ví, jest jím ještě kupec Adolf Wild.

On, dr. Zaillner, byl vždy pevným Rakušákem, za základ a pilíř státu uznával německé měšťanstvo a hlavním článkem jeho politické víry byla these o povýšenosti Němců nad ostatními národy. Přál-li ideám osvěty a pokroku, přál si, aby prospívaly po výtce němectví a utužovaly jeho nadvládu. — V tomto smyslu by byl složil tu část přísahy svobodných zednářů, která zněla: »Uznávám, že správným jest použíti jedu, ocele nebo ohně, má-li země očištěna býti smrtí neb oslepením od nepřátel pravdy a svobody«. Neboť namítnul-li kdo, že zásada jeho není spravedlivou, zase ukázal na svoje němectví — každý kutý Němec v otázce spravedlnosti stojí na straně německého učence, který pravil: »Chci pravdu, spravedlnost a svobodu, ale takovou, jak já si ji představuji a přeji«. Tedy takovou spravedlnost, jaká byla vtělena v německý liberalismus a činila jej lžiliberalismem a na německý rub obracela hermelín pravdy i práva všemi vyumělkovanými kličkami machiavelismu a novodobého jezovitismu.

Do Prostějova přišel do poměrů národnostního přerodu, mezi »Moravce«. Kořen jejich tkvěl ještě v prsti, zkypřené německými školami, německými státními úřady i duchem vojenským, v půdě zalévané německou advokacií i medicinou a živené německo-židovským obchodem i velkoprůmyslem, avšak větve těchto poměrů zakvítaly již bíločerveně jako květ jabloně i do žluta jako u dřišťálu. Dřišťálový květ omamovat

dočasnou, prchavou vůní, květ jabloně předpovídal zdravé a trvalé ovoce. Vnitřní město vonělo dřišťálem, předměstí byla jabloňovým sadem.

Většina měšťanstva byla původu slovanského, Němců rodem byla hrstka, avšak přes to nátěr měšťanstva měl silnou vrstvu vápna z německé vápenky. V soukromí, v rodinách mnoho se mluvilo po »prostějovsku« — česky s četnými výrazy, obraty a zkomoleninami německými —, avšak na venek, před úřady, v obchodním styku převládala němčina. U židů, kteří většinou byli stoupenci ústavověrného liberalismu, němčina měla odvěké privilegium.

Sloupem němectví jest Střelecký spolek, založený r. 1698, který z původní »Staré střelnice«[45a]) vtáhl do střelnice právovárečného měšťanstva, upravené roku 1823 syndikem Janem Spaniem, a hlavně německé kasino, které je střediskem a ohniskem politickým a ze svých místností »u tří mouřenínů« ovládá město. Soustřeďuje směrodatnou část měšťanů a úřednictva, jest ve styku s důstojnickými kruhy a jest hlavou obecní správy. Obecní dům jest jen jeho jazykem a trupem jeho končetin. Vydatnou studánku mízy dřišťál má také v Sängerbundu, který ke kasinu připoutává dorost a hudbymilovné židy. On, Dr. Zaillner, vlivně zasahuje do všech německých sdružení a jako předák, který má sebevědomí i aspirace vůdcovské, v podobné evidenci má také sdružení a střediska slovanská, proti nimž vede a povede neúprosný boj. Znalost nepřátelských posic jest pro generála nezbytnou a on v ruce cítí již maršálskou hůl. Posavadní vůdce Dr. V. Hein ustupuje do pozadí - má již 50 let, sešedivěl a jest trápen srdeční vadou — a purkmistr Zajíček? — Ano, jenom ten jest soupeřem . . .

Vytáhnuv ze zásuvky psacího stolku svazek svých maršálských raportů, Dr. Zaillner v nich listoval a rekapituloval si bitevní postup nepřítele.

Jabloňový květ v Prostějově rozpukl v revolučním roku 48., kdy název »občan« začal býti cennějším nežli název »měšťan« a kdy předměstí svými haluzemi prorůstala do bran města, a r. 1849 dozrál v panenské jablíčko »Čtenářského spolku v Prostějově«. Z toho šířilo se vlastenectví po městě i po venkově a zakladatelé jeho, učitel ze školy v brněnském předměstí

[45a]) Husovo náměstí.

a čamarista Vincenc Rozhon a kaplan P. Karel Sicha, dali Prostějovu základ výbojného Slovanství. Rozhon i po r. 1854, kdy odešel do Brna, živil je zásilkami českých knih, a Němci ne nepřípadně mu říkali »Košut« — národní houževnatosti měl nejméně tolik jako ten maďarský rebel! Z kukaně Čtenářského spolku vylíhla se r. 1862 zpěvácká jednota »Orlica« a zpěvem, besedami a vzdělávací činností probouzí slovanské cítění v městě i na venkově. Tato dvojice stává se již Trojicí a svatého ducha vysílá i nad vnitřní město. C. k. notář Alois Einaigl, který prý má na mysli utvoření jakési městské strany střední, slovansko-německé, ač je členem Střeleckého spolku a do obecního zastupitelstva se dostal na kandidátce »strany všerakouské«, dal r. 1865 popud k založení dvojjazyčného spolku, zvaného »Měšťanská beseda v Prostějově — Prossnitzer Bürger-Resource« a od března r. 1866 má jeho stanovy schváleny. Čertovo kopýtko spolku se hned ukázalo tím, že si za sídlo zvolil místnosti »u černého beránka«, tedy vedle úřadovny národovského ústavu peněžního. Z německých řad odvedl již několik rodin měšťanských, ale válka na štěstí výboj Besedy zarazila a utápí ji v dluzích. Těch, pokud známo, jest přes 425 zl. a těžko se nyní uhradí. Předseda Besedy, 45letý notář Einaigl ze své kapsy se na ně nepředá — v kasině se jeho obětavost i smysl pro palmare oceňuje karakteristickým pošklebkem:

In der Nacht aufgewacht,
über den Process nachgedacht —
Hundert Gulden!...

Hospodářskou baštou národovců od nedávna jest »Občanská záložna a půjčovna«, úřadující u Katynky. Od února 1865, kdy po schválených a potvrzených stanovách zvolila nový výbor dle těchto stanov, sbírá horlivě med peněžních vkladů z města i z venkova, sladí jím rolníkům, tkalcům i ostatním řemeslníkům a jest oporou slovanského života společenského i pramenem jeho útvarů hospodářských. Ona jest pilířem potravního spolku »Živa«, který dne 17. II. 1867 v místnostech Standerových[46]) měl ustavující valnou hromadu a současně otevřel kupecký krám v Demlově domě na náměstí č. 37[47]),

---

[46]) Třída čsl. legionářů č. 17. [47]) Žerotínovo náměstí 14.

moučný obchod ve vedlejším domě Novákové č. 38[48]), a který dnes již vyjednává o zřízení filiálky u Ondřeje Buřínského poblíže Milosrdných. A Záložna také má býti porodní bábou při porodu dvojčat, které se národovcům chystají do kolébky — Bavlnická jednota, která pro podílníky, většinou tkalce, má obstarávati potřebnou bavlnu z první ruky za cenu nejnižší a po případě i jejich tovary prodávati, a Řemeslnická Jednota,

C. K. NOTÁŘ ALOIS EINAIGL.

která podobně má sloužiti obuvníkům! Ach, provrtati nějak podkop pod základy Záložny, zapáliti v něm sud prachu, všechen hospodářský život Slovanů vyletí do povětří a prostějovské Slovanství udusí se v něm. Tam ten byl by Čecháček, Höger, Novotný, Pořízka a j., kteří ústavověrným stále jsou v patách i v týle...

Dr. Zaillner napial široká svoje ramena, jakoby se chystal k bořivému dílu Samsonovu, jeho obličej, hustým plnovousem zarostlý, stal se protáhlým a ostře řezaný jeho nos ještě více se zahrotil, vysoké jeho čelo stáhlo se do hluboké vrásky a jizlivé oči se zableskly jako před bouří. Avšak vzrušení jeho potrvalo jenom okamžik — zahlédl podrážděný svůj výraz v

[48]) Žerotínovo náměstí 13.

zrcadle, schládl, levou rukou si přejel hustý vlas, česaný do tyla a s cestičkou uprostřed hlavy, pravou rukou si narovnal křídlatou vázanku pod ležatým límcem, zavřel zásuvku stolku a uvažoval dále.

Boj o prvenství v městě je také bojem předměstí proti vnitřnímu městu. Předměstí rostou, dostávají příliv i oporu z venkova a chtějí míti předměstskou vlajku, která není a, jak se zdá, nikdy nebude zcela černožlutá, nad obec. domem, který vlastně leží na předměstí, před branou Vyškovskou. Nejlepší obranou jest útok a proto vnitřní město musí svoje chapadla natáhnouti za hradby o mnoho dále, než to dosud činí...

»Jabloňový« boj má silnou pomoc ve vlivu náboženství a v duchovenstvu. Fára mu drží kadidelnici. Kadidlo má dosud přitažlivou vůni pro měšťany-Moravce, což on sám na sobě zkusil jako kandidát sněmovní r. 1861. Na voličské schůzi se ho farář tázal, jak by se na sněmu zachoval v otázce majetku »černé ruky«, a když se vyslovil proti »černé ruce«, prohrál proti Rozehnalovi. A kolik hlasů dostal farář Novák při volbě r. 1866! Vliv kadidla bude třeba podlamovati i mezi ústavověrnými. Obecní zastupitelstvo ještě 26. II. 1863 slavilo »Verfassungsfeier«, ale se slavnostním Te Deum, a za několik týdnů po tom div že samo nenosilo faráři Novákovi cihly, které mu pro postavení kříže na Senném trhu bezplatně přiřklo. V únoru r. 1864 ke stížnosti ústavověrného člena svého Adama Waimana se usneslo, vyzvati farní úřad, aby na předměstských školách zavedl vyhovující náboženství, a pohrozilo při tom, že jinak by si obec stěžovala u vyšších úřadů. U tchána předáka liberálů M.Dra Jana Boráka — »v panském domě« Zhánělově — jest ve dvoře kaple, ve které se jednou ročně i mše sloužívá! A kolik jeho, Dr. Zaillnera, stoupenců a osobních přátel za války rakousko-pruské v prosebném procesí za vítězství šlo v patách faráře Nováka! Vždyť do dneška starostenský úřad o velikonočních svátcích a o Božím Těle určuje, kdo z městských radních a ze členů zastupitelstva má nad farářem Novákem nésti nebesa!

Rabinát přirozeně jest politicky »protiklerikální«, ač v otázce židovské víry jest »klerikálnějším«, nežli kapitola olomoucká, a jeho Israel svojí volební silou dodává němectví proudy krve. Avšak tím se stává v rozporu mezi Slovany a Němci jazýčkem na váze, rozhodujícím, což činí německý liberalismus

na mnohých místech — i na těch vysokých — nestravitelným.

On, Dr. Zaillner, plně to pochopuje. Volební rozhodování židů ztrpčuje mu vědomí, že hospodářský rozmach židovstva nezadržitelně přichází do konkurenčního zápasu také s německým obchodem a průmyslem a tím v budoucnosti ohrozí jednotu německých řad...

Sesílení němectví v Prostějově čeká se od stavby severní dráhy, která všude má jen německé úřednictvo a která jistě přispěje ku vzniku nových průmyslových podniků německých. A ještě ve větší pomoc pro němectví se doufá od provedení ústavních zákonů říšských. Počet i vliv státního úřednictva, které arciť musí v Prostějově býti ústavověrné — o to se ústředí liberální strany dovede postarati! —, tím vzroste. Vliv němectví vzroste také zrušením církevního konkordátu, které jest již na obzoru. Nový školský zákon vymaní učitelstvo z vlivů farských a přiblíží je liberalismu. Proto také u učitelstva třeba hledati protiváhu volebním hlasům slovanského kněžstva a tím i proti straně slovanské, kterou ústavověrní Němci již nyní agitačně nazývají stranou »klerikálně-slovanskou«. Dlouhé ruce Jana Kaisera a Aloise Pořízky nutno přiseknouti...

O tomto všem on, Dr. Zaillner, přemýšlel již v době, kdy nešťastný los na obci rozhodl proti němu a ve prospěch Jana Zajíčka. Tohoto volili také Slovánci a v »Moravské Orlici« si volbu jeho dokonce libovali. Jenom ať se nespletou — z poturčenců sultáni mívali janičáry a o Zajíčkovi se veřejně říká, že nosil čamaru zrovna tak, jak Dr. Borák míval valašskou halenu a jak ten výbojný nastávající advokát Dr. Martin Nemluvil ve Střelicích protáčel svoje hanácké koženky a pergálové podléčky. A Josef Němčický, který v dubnu r. 1865 byl přijat za nového důchodního, prý si z Hustopeče přivezl slovácké plky a památeční kosírek!...

Starostenskou porážku jeho, Dr. Zaillnera, si tehdy chválil také »Mährischer Correspondent« a citelně ho ranil. Napsal, že byl jako protikandidát Zajíčkův popraven. On arciť ránu zapřel a po porážce hrdinně a veřejně prohlásil, že na purkmistra nekandidoval a že volba Zajíčkova nebyla chybou. Dnes by Mähr. Correspondent již proti němu tak nepsal — jest jeho informátorem!... O vůdcovství v Prostějově, jak míní, přišel zatím jenom formálně a směrodatnost jeho se uplatňuje — tlačí Zajíčka co nejvíce na levo, od Stichovského Záhoří na

ultraněmecký Brocken. A tam? Nad Brockenem prý osudově zasahuje Filipo-Jakubská noc...

A strana národní? Bah! Nemá vůdce, nemá generála a bez dobrého generála sebe četnější vojsko prohrává...

Na dveře bylo zaklepáno, vstoupil telegrafní sluha a kostrbatou němčinou hlásil, že také Dr. Zaillnerovi má ukázati telegram, který sdělil měšťanostovi.

JAN ZAJÍČEK.

Dr. Zaillner se kousnul do pysku — tedy již i telegrafista Hudeczek, jeho druh ze střelnice, dal přednost Zajíčkovi? — a přehlédnuv zprávu, zazářil: Belcredi padl! Večer bude ústavověrná porada, co a jak za nových poměrů politických zaříditi — ať žije Beust!...

VII.

Předpolední slunko nebylo již »zubaté a nosaté«, jak Hanáci říkají o slunci zimním, hřálo a trhalo sněhový rubáš. Po městě prosakovaly kalužky, s okapů kapalo a hřebeny střech byly

již beze sněhu a šeďaly se šindelem. Pod vykýřem mansardové střechy na valše pukl sněhový obroubek, sesouval se k zástřešku a hrkotem vylákal mlynáře před dvojité veřeje, vroubené středověkým portálem. Jedny veřeje vedly do mlýnice a bylo jimi viděti silné trámoví a poprášenou moučnici, druhými se šlo k dřevěným schodům, vedoucím do prvního patra. Bokem schodů trčelo ochranné, zeleně natřené zábradlí.

KAREL NOVOTNÝ.

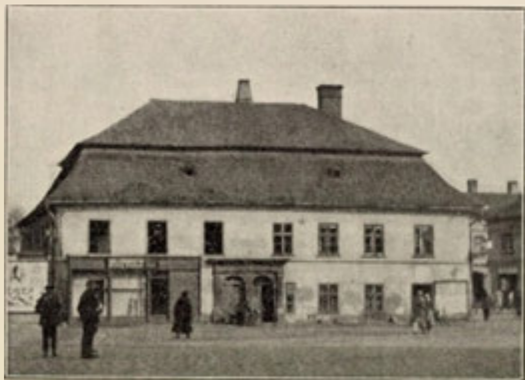
Mlynář Karel Novotný vyšel až k lávce přes mlýnskou strouhu, obhlížel střechu svého domu, neohrožuje-li sesouvající se sníh přístup k němu. Byl statný muž, vysoký a tělnatý — tak statní v městě byli jen tři, on, pekař Abrahámek a Josef Volec, kavárník z Nového domu —, dobromyslného vzezření, inteligentního pohledu a rázných pohybů.

Na budovu se zadíval spokojeně. Roku 1691 město v ní zařídilo samostatnou valchu pro potřeby soukeníků (z postavy sukna se vybíralo 15 kr.) a plátenbarvířů (z kopy plátna se vybíraly 4 kr.), avšak byla znehodnocena již ve století XVIII. úpadkem soukenictví a když ono vystřídáno bylo tkalcovinou, na místě valchovny klapal a klape mlýn. Rozměrné jeho kolo potřebuje zdatný proud vody zrovna tak, jako mlýny ve Vís-

kách — tak se souborně říká vesnicím Stichovicím, Mostkovicím, Domamyslicím a Čechovicím —, jako mlýn Dolní i Hájecký, ale vody z jara bývá nadbytek, kdežto v létě jest jí »žábě po břicho«. Většina jarních vod se ztrácí na »plano« a pro léto by se daly zadržeti jenom úpravou rybníků. Panství plumlovské jest povinno na jaře stáhnouti vody z přilehlých luk, které v ten čas bývají zatopeny, a zadržení těchto vod lze docíliti jen zvýšením rybničních hrází. Velkostatek nemá vlastního zájmu na přebytku vod, proto se mlynáři dohodli se správcem panství plumlovského, že do vlastní správy převezmou rybniční hráze i jejich úpravu. Dohoda se podpisovala »u tří mouřenínů« a statečně se zalévala chmelovinou. V ráži zadováděl si čechovský mlynář Vinkler se správcem velkostatku: »Podepište a pijte jak do důchodu — pije se za naše!« Správec cítil se dotčeným, nepodepsal, odešel, k dohodě nedošlo a jarní vody letí na plano jako dříve. Užitek mají parní mlýny, Smeczkův a Stienitschkův, a s nimi ho míval také Entner, který ve své přízemní chalupě proti kaplánce postavil dva šrotovníky a šrotovával na nich ručně pomocí trestanců, které mu okresní šerha František Polis přiváděl . . .

Valcha si úbytek mlečů nahradila jinými mleči — celé její první patro je střediskem vlastenecké společnosti prostějovské a ohniskem národního života. V křídle nad mlýnicí je sál s galerií pro hudebníky, s přilehlými místnostmi spolkovými, a křídlo k ulici Petrské jest kavárnou, v níž jsou dva kulečníky, dvě místnosti hostinské, z nichž jedna jest podlouhlá a je zvána »tunelem«, a u dvorní zdi stojí kavárenská kredenc. Z té do nedávna obchod řídíval hostinský Kastner, nyní kavárnu vede jeho, Novotného, rodina. Dům ještě r. 1854 měl Jan Amsler a z 13 pokojů a ze 3 komor platil 16 zl. činžovní daně. Roku 1863 zadal si on, Novotný, za živnost kavárenskou s výčepem a od té doby valcha, která již dříve hostila Čtenářský spolek, jest národním úlem. Čtenářský spolek má v ní již i knihovnu, Orlica, jejíž on jest předsedou, na valše cvičívá a pořádá své koncerty, v sále, který jest 7 sáhů dlouhý a 5 sáhů široký, bývají slovanské dýchánky i plesy, v něm se hrají české divadelní hry. Na valše se schází vlastenecká společnost, předčítává si vzdělávací i politické statě, na valše se rokuje o potřebách strany národní i o otázkách obecní správy, v ní konala se řada důvěrných porad volebních . . .

»Tatíčku!«, zašveholilo od domu — jeho dcerky Božena a Anna, vyskočivše na dubovou lavičku před mlýnicí, na které on tak často v podvečer sedával se svojí manželkou, zamávaly mu kapesníkem a oddaně se na něho smály. Božena silnější a ráznější, Anna útlejší a jemná jako kvíteček. Jest ještě dívčí pískle a v Orlici již r. 1865 deklamovala i těžší básně, r. 1866 zpívala koncertní písně jako primadona a chce již také hráti

VALCHA PŘED ZBOURÁNÍM R. 1929.

v Ochotnickém spolku divadlo. A jest vlastenkou, jako by mu ze srdce vypadla . . .

Mlynář zakýval jim rukou, a vytržen z úvah o valše, rozhlédl se po brněnském předbrání. Ústaváci v něm dbají jen o obecní dům a Zajíček se v něm zařizuje pro větší úkoly. Roku 1865 zrušil v něm krám i umrlčí komoru a upravil z nich dvě místnosti za úřadovny pro policejní správu, ze síně vyhodil mandl, na kterém z celého města mandlovali za mírný poplatek, a v dubnu téhož roku pak dal Josefu Fogtovi, učiteli hlavní školy a regenschorimu, výpověď z bytu, který měl v I. patře a kdež také vyučoval zpěvu a hudbě. Fogt dostává za to 140 zl. na byt a místnosti po něm se upravily na kanceláře. Sochu sv. Barbory ponechal v síni jenom z ohledu na pobožnější své přívržence.

Potřeb občanstva ústaváci tak nedbají. Roku 1865 zamítli žádost občanů, aby prostora před Černým dvorem byla vydlážděna — není prý na to plánů ani peněz! Téhož roku zamítli také návrh stavební sekce na zřízení silnice k ulici Petrské a dali přednost silnici přes ulici Žeranovskou jako začátku silnice k cihelně. A jak bídně jest náměstíčko osvětleno! Teprve dle návrhu »osvětlovací komise« z prosince r. 1865 má valcha dostati lampu plynovou — kdy však dojde k plynovému osvětlení města? Inu, obecní dům nemá rád valchy — ona dívá se mu hluboko do oken, je srdcem předměstí a Němcům připomíná nemilé okamžiky. Před ní se lichotivě smávali na nového fotografa v Černém dvoře, avšak ten jim r. 1866 tajuplně zmizel a pak se v Prostějově objevil jako pruský důstojník. Vyzvědač! Před valchou r. 1866 stály kanony, ukořistěné Rakousku, před ní byly r. 1866 proti Černému dvoru excessy, které usvědčovaly obecní správu z lehkomyslnosti. Tehdy majitelka Černého dvora, kuchařka po venkovském faráři, vymohla si soudní vyklizení dvou nájemníků a ti v masopustní pondělí na trakařích vyklizovali svůj nábytek před dům. Z toho došlo ke shluku lidu, o němž Zajíček musil věděti, jsa naproti v obecním domě, avšak nepřišel upokojit lid, který se pak dal strhnouti k násilnostem a vytloukal okna v Černém dvoře. C. k. okresní Zelenka přišel zakročit a poslal pro vojenskou pomoc. K 8. hod. večer přijelo 12 husarů a za chvíli bylo po výtržnostech. Zajíčkův zpravodaj si pak zchladil žáhu na národovcích a Janu Chmelařovi. Týž večer totiž Orlica uspořádala poslanci, který byl u svého tchána A. Kroutila návštěvou, zastaveníčko a po něm koncert na valše a Mährischer Correspondent psal, jakoby poslanec Jan Chmelař, Orlica a valcha byli v úzkém, příčinném spojení s vytloukáním Černého dvoru a shluknutím lidu . . .

A jak jeho, mlynáře, ústaváci mají na mušce! Povolili svému koželuhu Janu Hofmannovi, aby si třísło skládal a sušil na břehu strouhy za valchou, a když to vedlo ke škodám toku i k jeho zúžení, mlynář marně hledal ochranu na obecním domě! Ústaváci nezapomněli, že Karel Novotný před každými volbami reklamoval opravy voličských seznamů, že bývá členem volebních komisí sněmovních a že byl za purkmistra Czerného vlivným členem obecního zastupitelstva a že v něm

žádával zavedení pořádku v obecním důchodě a nestrannost ve správě obecní!...

Novotný po lávce přešel na chodník u zdi obecního domu a šel prohlédnout břehy mlýnské strouhy. Za mostem u Poštovské uličky zastavil — u domu Františka Možného čís. 11. Dům byl nový. Možný koupil tu bývalý rožní domek Viktorie Drozdové, roh do uličky Poštovské ponechal si jako vhodné místo pro obchodní krámek a část do Petrské ulice postavil nově na 2 patra. Byla to druhá větší stavba po »Panském domě« a řešila otázku bytovou. První patro pronajal si poslanec Florián Novák. Ten právě stál u otevřeného okna, kterým do pokoje pouštěl hřejivé slunko, v ruce držel svazek listin a zvolal: »Kam pak, otče mlynáři?«

»Na jarní visitírku, patřící k mému řemeslu. A nad čím vy, poslanče, se mračíte?«

»Přijdu s tím za vámi«, zvedl se Novák a sešel ke struze.

»Přemýšlím nad naším školstvím, porovnávám je se školstvím německým a uvažuji o důsledcích. Českým jazykem vyučuje se pouze na školách předměstských, které nejvýše jsou organisovány na dvojtřídní a nemají vlastních školních budov, jsou v hoferství. Školu Kristiána Skály v olomouckém předměstí majitel domu č. 42[49]) vypověděl — Vrahovští se mu vysmívali, že vytlučená tabule okna školy byla zalepena papírem! — a s místními obtížemi dostala se až do bývalého kapucínského kláštera. Alois Pořízka má chatrné školní místnosti v domě čís. 20 v ulici Petrské[50]) a drozdovická škola vyučuje »na mlatě«, jak se ve svatoannenském předměstí říká najaté místnosti v domě č. 42[51]) a musí tam také vyučovati děti z Krasic, začež krasická obec do našeho důchodu platí 126 zl. ročně. Knihoven školních není nikde a učebné pomůcky? Obecní zastupitelstvo ve schůzi 30. V. 1863 povolilo tyto, které zde v lejstrech prohlížím. Jsou to školní pomůcky: tabulky písmenové od Prauska; biblické obrazy; názorné vyučování od Tempského; počitadlo od Jančíka; ciferník s pohyblivými ručičkami; tabulka barev; loket — váha; váha se závažími; ¼ žejdlíku — žejdlík — máz — mírka; nástěnná mapa Rakouska. Dále: Hospodářství v obrazích pro mládež I. a II. díl; Hláskování od Bačkory; Vyučování v první třídě od Vor-

---

[49]) Svatoplukova 7. [50]) Revoluční tř. č. 28. [51]) Čís. 34.

beře a Methodika počtů z paměti. Tyto pomůcky se opatřily pro dívčí školu »u varhaníka« a pro všechny školy předměstské a byly již tehdy nedostačujícími, čímž význam škol předměstských ještě více utrpěl. Proto také ony ztrácejí žáky, kteří se pak tlačí, pokud jest místo, na chlapeckou školu hlavní (Hauptschulu) a pak do nižší reálné školy s ní spojené. Byly zřízeny po r. 1848 a reálka byla dvojtřídní. Přičiněním Dra Mlčocha a c. k. okresního Josefa Zelenky od 1. X. 1863 rozšířena jest na trojtřídní a škola hlavní jest již od r. 1856 čtyřtřídní. Předměstské děti přitahuje k nim také novota vyučování tělocviku, které bylo zavedeno r. 1863 a v areně Roglowitzovy zahrady č. 155[52]) Ol. předměstí má úspěch. Nevadí mu ani to, že se od cvičenců vybírá 35 kr. měsíčního poplatku, z něhož do obecní pokladny plyne 5 kr. a 30 kr. bere ředitelství školy na plat učitele tělocviku a sluhy. Předměstské naše žákyně získává také dívčí škola »u varhaníka«, která z dvojtřídky rozšířena byla již na čtyřtřídní. Oboje tyto městské školy také mají chatrné místnosti — dívčí škola v obecním domě proti kaplánce, školy chlapecké ve staré budově v ulici školní — a mají vyučování jazykem německým. Dr. Mlčochovi děkujeme, že se od r. 1864 alespoň na hlavní škole němčině vyučuje na základě jazyka mateřského a že on náboženství vyučuje česky. Přestup většího počtu předměstských dítek českého jazyka jeho snahy podepřel — donutil učitele upustiti od vyučování ryze německého a zavésti vyučování utrakvistické. Učitelům Janu Kaiserovi, Janu Trupkovi, Karlu Miklíkovi a Frant. Šlerkovi jistě to bylo vítáno.

Věřím, že česká škola jest jednou z pák, kterou přerazíme hliněné nohy prostějovského odrodilectví. My staří, kteří jsme poměry i nedostatkem českého školství byli nuceni i proti své vůli vzdělávati se ve školách německých a kteří ani psáti nedovedeme spisovnou češtinou — proto většina národovců má soukromou, veřejnou i úřední korespondenci německou! —, dovedeme si ducha i moci českých škol ceniti výše, nežli to po nás dovedou ti, kteří vyrostou ze škol českých a snad nás posuzovati budou jenom dle německého dopisování a prohlásí nás nikoliv za vlastence, nýbrž za »mora-

[52]) Wilsonovo náměstí 15.

vácké« obojživelníky. A tu uvažuji: domůžeme-li se většiny v obecní správě, budeme postaveni před otázku, máme-li samostatně vybudovati školy předměstské, anebo pomocí jejich útokem vzíti výše organisovanou školu hlavní a reálnou. Dojde-li však ke zrušení konkordátu, jak se o to na radě říšské usiluje, dojde-li v důsledcích toho k nové úpravě zákonů školských, můžeme dojíti i k další, k nové metě: vedle samostatných obecných škol českých starati se o samostatnou střední školu českou. Uvažujte o tom, příteli. Je to tím nutnější, ježto již po obecních volbách r. 1864 Dr. Zaillner ve svém místním monitéru vyhlašoval, že »Prostějov čechisováním svých škol nesmí ve vzdělání klesnouti na úroveň vesnice«, a ježto Zajíček r. 1865 chtěl se pro Prostějov domáhati německého nižšího reálného gymnasia a chystal pro ně místnosti ve »štiftě«, jak se říká bývalému klášteru kapucínů. A jak si oba cení českých škol, o tom svědčí, že v březnu 1863 odepřeli patronátní opravu školy v Dobrochově, která má střechu doškovou«.

U mostu od Sádek proti hřbitovu vyrušil je z hovoru Čeněk Höger, vysoký, hubený muž s načechraným knírem. Stál před svým domem č. 174[52a]) a obhlížel mohutný hruškový strom vedle mostu: »Jdete mně ocenit letoší úrodu hrušek?«

Současně vyběhl z protějších místností školních učitel Pořízka a zamířil k nim:

»Víte již, že Belcredi odstoupil? Včera, dne 17. II. 1867 padl, ježto prý nevykonal úkolu, který mu byl uložen, nerozřešiv ani otázku uherskou ani neuspokojiv národy neuherské. Beust, který nám již v ministerstvu Belcrediho byl kamenem úrazu, jest jeho nástupcem a převzal celý jeho kabinet. Naši ústaváci mají o tom zprávu již od včerejška a již se také v kasině rojili jak sršni — snad dostali pokyn, aby připravovali nové volby sněmovní. A co my?« nadhodil učitel.

»Hledat protikandidáta Zajíčkova«, píchl Höger a zahleděl se na poslance Nováka.

Ten, nerozeznav, myslí-li Höger na opětovnou kandidaturu jeho, anebo uplatňuje-li svoji osobu, která byla spojována s pojmem ctižádosti a ješitnosti, dobromyslně odvětil: »Chtěl byste kandidovati Vy?«

[52a]) Sušilova ulice 5.

»No, poslanecké diety také bych dovedl bráti. A k tomu spokojil bych se také s funkčním platem starostenským 525 zlatých jako Zajíček. A kdyby se to zdálo příliš mnoho najednou, spokojil bych se také s funkčním platem policejního radního 300 zlatých«, polo opravdově a polo žertem vystřelil Höger.

»Kdož ví, co koho čeká po obecních volbách podzimních! A tebe, Čeňku, zvlášť — byl jsi členem zastupitelstva a stojíš v čele Bavlnické jednoty a v předních řadách českých spolků«, dodal Pořízka.

»A budu stát jak zde ten obrovský hruškový strom vedle mostu«, narovnal se Högr, uhladil si rozčechraný knír a zamířil ku svému domu, co druzí se vraceli k valše. Pořízka se za ním ohlédl a šeptl: »Zase ta politika jeho já! Jenom ať nám nepřinese svízele, pohromu....«

Poslanec Novák, než se u svého bytu rozloučil, ukázal k protější poštovní budově č. 53[53]), před níž stál dědičný poštmistr Vilém Gustas: »Nerad nás vidí a jistě bude kasinu referovati, že jsme již měli volební poradu. Kdyby se raději staral o svůj úřad! Stížnost jde za stížností a měšťané se bouří, že ve vnitřním městě mají jenom jedinou poštovní schránku. Od r. 1836, kdy odvedl dědičnou poštu z nynějšího domu Haschkova a vystavěl si zde pro ni novou budovu o 12 místnostech s úřadem pojezdným, jehož stanice tehdy mívala 36 koní s patřičnými vozy a udržovala silniční spojení Praha—Německý Brod—Jihlava—Znojmo—Vídeň, dokazuje, že jest nutno dědičnou poštu sestátniti. A to tím spíše, ježto koncem r. 1862 kombinována je se službou telegrafní, pro kterou město eráru pronajalo svoji budovu mezi zámkem a fortnou a kde dnes telegrafista Hudeczek vévodí«...

VIII.

Západní větry rozpustily sněhy a mladému jaru připravily zelený koberec. Brabci žádostivě se honili a čepýřili se po

---

[53]) Revoluční třída 4.

střechách, po zahradách ozývalo se pinkání pěnkav a nedělní zvony hlaholily jako na Vzkříšení. Ale z rána byl ještě přímrazek a proto František Možný, chystaje se ze svého domu č. 122[54]) v Žeranovské ulici, který zdědil po otci Bartoloměji, do města, přes čamaru si oblékl kožich se širokým límcem a nasadil si čepici tvaru rumunského, pošitou sobolinou a nahoře s dýnkem soukeným a s objemným sobolovým knoflíkem uprostřed něho. Byl pomenší, zavalitý, vysokého čela s půlměsícovitou pleší, vlídných a dobromyslných očí — říkalo se jim holubičí —, s mocným, hustým vousem, který zakrýval ústa a ve dvou hrotitých pramenech splýval do polovice prsou.

Možný měl namířeno k Hynkovi Čecháčkovi na Újezd a cestu k němu volil po valech. Jako dlouholetý člen obecního zastupitelstva za stranu národní rád si všimnul, že svahy valů slibně nasazují na trávu a zakvítají sedmikráskami — za trávu z nich se utrží nejméně 244 zl. 4 kr. jako r. 1863! Za to s alejí valů nebyl spokojen. R. 1863 byl rozpočet na její úpravu, na pískování, na opravu jižního glorietu a na nové 4 lavice zvýšen z 50 zl. na 100 zl. a pískem byla sotva poprášena — i v této otázce bude nutno se podívat do důchodenských účtů! Dětské hřiště, které r. 1865 bylo povoleno na prostoře za Olomouckou branou od severního glorietu až po Vápenici, také stůně na dolíky jak po neštovicích! Za to — ale, ale! — z kavárny z barvírny Salomouna Zweiga v č. 153 Senného trhu[55]) dosud valí k Sádkám míchanice barevných splašků a otravuje okolí!

Sestoupiv s valů, Možný přešel přes most na olomouckém předbrání a před úžinou Schönfeldova domu střetl se s kupcem a vinárníkem Ferdinandem Voglem, vulgo Krahulcem, který stál před svým obchodem v domě č. 5[56]) Brněnského předměstí a vyhříval nafialovělou hrušku svého vinného nosu.

»Slyšel's, Možný, tu novinku? Náš městský hajný Josef Znebejanek a s ním zvoník od sv. Petra Jan Korkeš mně tvrdili, že nám po Kotziánovi, který byl do blízké přízně se zkrachovaným purkmistrem Konstantinem Czernym, zůstane památka. Jak víš, vzala si vdova po Janu Czerném, kupci v domě č. 24[57]), na rohu náměstí a uličky Plumlovské, svého

[54]) č. 22. [55]) Wilsonovo 13. [56]) Wilsonovo 9. [57]) Nyní Živnostenská banka.

obchodvedoucího Kotziána, avšak netáhli za jednu oprať a ona mu v době, kdy rodina Czerných byla před úpadkem, vyčítala, že k nim do rodiny přišel »bez gatí«. Kotzián přes to, že byl statný a vážný jako sud, byl citliveček a zabíral si domácí bouřky tak, že jednoho krásného dne v trudnomyslnosti odešel na Záhoří, svlékl se, na šaty položil cedu-

FRANTIŠEK MOŽNÝ.

ličku na rozloučenou se světem: »Bez gatí jsem přišel, bez gatí odcházím« a oběsil se. To znáš. Ale nevíš, že místu jeho sebevraždy začínají říkati »Na Kociánce« a že se ona stává výletním místem pro venkov i pro Prostějováky. Tím památka oběšence Kotziána přetrvá památku purkmistra Czerného . . . .«

Možný přikývnul, stiskl Voglovi ruku a stočil se k rohu krejčovské továrny Mandlovy. Naproti u Milosrdných stál venkovský košinový vůz a z toho pod dozorem převora snášeli nemocného a nesli ho do řádové nemocnice.

»Kdy pak se město zmůže na vlastní nemocnici pro mužské i pro ženské?«, pomyslil si Možný. »Z nadace Jana Su-

chánka, který jako pacholek r. 1803 věnoval základ 600 zl. na vypravení a udržování jednoho pokoje pro nemocné ženského pohlaví v Prostějově, obec vydržuje leda pro nemocné služebné jednu místnost špitálskou ve »štiftě« a lékařské ošetřování tam opatřuje svým fysikem. Avšak vlídnosti a

HYNEK ČECHÁČEK.

jemnosti jest tam tolik, že se ženy vzpírají léčení v kapucínské karikatuře této ženské nemocnice«.

Hynka Čecháčka v jeho domě č. 88[58]) na Újezdě Možný zastal sedícího za stolem a skloněného nad obchodními zápisy — na padesát svých let byl čilejším než mřínek!

»Jsi vítán. Odlož«, přivítal Čecháček. »Přehlížím stav svého tkalcovství i obchodu warnsdorfským zbožím, cajky a

---

[58]) Újezd 3.

ruským plátnem, s nimiž obchoduji. Míním si se synem Janem otevříti krám u Stuliera vedle jatek. A s bilancí jsem nespokojen zrovna tak, jak asi nespokojen také ty jsi se svojí tkalcovinou«.

Možný odložil kožich i beranici, popotáhl si čamaru, usednul ke stolku a otáčeje si hodinkový řetízek okolo prstu, dal se do řečňování:

»Tkalcovina? Moje, naše, prostějovská? Mám obavy, aby ji nestihl osud prostějovského soukenictví. My tkalci jsme soukenictví podráželi nohy a ono po r. 1830 úplně podlehlo konkurenci libereckých a brněnských látek, které lépe a na strojích byly dokonaleji apretovány, než to v Prostějově bylo možno docíliti ručně. Jeho místo vyplnila tkalcovina a zkvétala tak, že do obchodu dávala věhlasné »látky prostějovské«, jakými byly naše krádle, šekly, cvilichy, trilichy, štučkové lehké plátno, tripp, koberce, cajky na kalhoty, polovlněné plátno messolán, postelní přikrývky a záclony, kašmíry a jiné tovary. Ale již začátek XIX. století zaťal naší tkalcovině žilou, vzácnější naše látky nevydržely konkurenci a po r. 1820 začalo se tkáti hlavně různobarevné ložní prádlo, šátky, perkále a barchenty se lněnou osnovou a bavlněným outkem. Kanafasy vyráběly se jen z bavlny. Další pokles náš zadrželo rozumné odhodlání, že jsme r. 1836 konečně přestali tkáti na ruku čili ručním člunkem a bidlem a že jsme zavedli bidlo člunkové, které v Anglii vynalezl tkadlec John Kay a které k nám přivezl faktor Bernard Back. Předností naší byly píquety, pepita a šňůrkové barchenty.

A nyní si, Hynku, uvědom také dosahu válek. Po válce Krymské r. 1854 přišla drahota, která náš tkalcovský odbyt i výrobu zmenšila, až jsme byli donuceni upustiti od výroby piquetů — výrobu jejich přebral Frenštát, který neváhal na úkor dělnictva zmenšiti mzdy. Později, v r. 1860, přestaly u nás i šňůrkové barchenty a pepita a místo nich tkaly se condrintony, diagonální barchenty a tak zv. Regenmantel. A pak! Nad stolkem máš podobiznu osvoboditele černochů Abrahama Lincolna a sotva si před ní vzpomeneš, že právě jeho osvobozovací válka americká r. 1863 to byla, která naši tkalcovinu pro nedostatek bavlny zarazila na plných devět měsíců a přivedla nás bělochy do nezměrné bídy. Od té doby jdou od nás ponejvíce jen barchenty, něco kanafasu, trilichu

a oxfordu a také ty již jsou ohroženy důsledky války z r. 1866 — smlouva anglická na 10 roků vydá rakouský průmysl konkurenci anglické a může býti hrobem prostějovské tkalcoviny. Nebezpečí jest tím větší, ježto někteří židovští faktoři dávají zpracovávati zboží nepravobarevné, čímž poškozují posavádní dobrou pověst prostějovských látek tkalcovských. A co pak, Hynku, co bude potom? Myslím si, že by nás udržela výroba lepšího, jemnějšího zboží, a k té by nás mohla dovésti moderní škola tkalcovská. Proto, Hynku, rád bych nenápadně, aniž by to naše kasiňáky zásadně odradilo, připravoval zřízení odborné školy tkalcovské«.

»Možná, že by taková škola oddálila umíráček tkalcoviny, možná, že by naši generaci uchránila před škodami, ale pochybuji, že by dovedla zadržet vítězný postup konkurence. Tu naší ruční tkalcovině dělají stroje a také u nás se asi stane to, co všude jinde ve světě — v lásce vítězívá tělo nad rozumem, ale v práci, v soutěži vítězí duch, rozum nad tělem a jejich stroje porážejí svaly člověka. Můžeš u nás čekati strojové tkalcovství? Samostatní tkalci, kterých jest již pořídku, na stroje nestačí a faktorům, kteří povětšině jsou původu židovského, nepřirostl k srdci Prostějov ani osud jeho dělníků. Faktoři zvykli si již, že bohatství v Prostějově nabyté odvážejí do Vídně... A co pak, příteli, co bude potom? To jest již v dohledu. Krymská válka přivedla balkánské státy a hlavně Turecko k tomu, že upravovaly vojenskou uniformu dle vzoru středoevropských států, civilní obyvatelstvo jejich sahalo po evropském oděvu — a Prostějovu otevřel se nový svět. Bývalý vetešník náš a spoluobčan M. Mandl si upřel na balkánskou konfekci a převáděl ji z Vídně a z Pešti do Prostějova, kdež získal lacinější výrobní síly, přebíraje nezaměstnané tkalce. Z balkánské konfekce vyrůstá konfekce světová. Mandl si pro vyškolení pracovních sil zřídil r. 1859 dílnu jako cvičnou školu a krejčovina dostala z ní zdatný dorost, ježto při tom také pamatoval na výcvik venkovských dělnic pro výrobu dětských oblečků. Po Mandlovi přicházejí nové konfekční firmy a, zajde-li prostějovská bavlnářská tkalcovina, krejčovina se pro Prostějov stane tím, čím mu po soukenictví byla tkalcovina«.

»Pravděpodobno, avšak to mne neutišuje. Tkalci v obrovské většině byli národními, vysoce vlasteneckými a hájili vždy

slovanské barvy, jsouce zakladateli svého řemesla, svého cechu, jehož jsem po 15 let byl cechmistrem. Nepřivedou vídeňští konfekcionáři do krejčoviny nákazu germanisace?«

»Chtěl jsi snad říci israelisace, což ostatně v těchto dobách jest skoro totéž jako germanisace. Úraz nám, příteli, hrozí také v obuvnictví. Ze záložny vím, že firma Franz Budischowski & Sohn míní se také zakořeniti v Prostějově a že by řadu samostatných obuvníků zdržela od národní činnosti. Při volbách r. 1864 z těch obuvníků, kteří jako bezdomci měli jen živnostenský list, volilo s námi 23 a s Němci 16, kdežto z takových tkalců s námi volili 44 a s Němci 9. Arciť již tehdy se správnými ukázaly tvé obavy o krejčích — z těch, bezdomků, s námi volilo 5, s Němci 8 a 32 zdrželi se volby.

Nezbude nám, než abychom posilovali naše řemeslnictvo, abychom zakládali obchody a abychom stejně šli také do průmyslu. V tomto oboru, bohužel, máme slabou posici finanční. Němectví má k ruce několik výbojných bank, kdežto nás by mohla podepříti jedině Živnostenská banka v Praze. Pokusíme se ji přesvědčiti, že by s úspěchem mohla v Prostějově otevříti filiálku, a připravujeme pro ni styky s projektovanou sladovnou a s vrbáteckým cukrovarem. Záložna by její filiálkou také získala — po válce jest a dlouho ještě bude poptávka po půjčkách«.

»Jako k předsedovi Záložny vlastně jsem k tobě přišel. Hruban a jiní potřebují více bavlny a bez pomoci Záložny, jak víš, by si ji nemohli opatřiti. Přimlouvám se za ně a jsem ochoten se za ně zaručiti«.

Čecháček se zamyslil a váhavě odpověděl: »Záložna bude míti větší povinnosti k chystané Bavlnické jednotě a Řemeslnické jednotě, ale také »Živa« jest na ni odkázána a proto třeba opatrnosti. No, nebojíš-li se ručiti za ty členy, Záložna sotva tvé záruky odmítne — máš oba domy bez dluhů a ani v obchodě jsi neměl ztrát. Vážnější to může býti s jinými — tak na příklad nad Čeňkem Högrem jsem se již vícekráte zamyslil... Ukvapuje se. Má dům č. 216 v Olom. předměstí[58a], dům po Kajetánu Slukovi č. 174 Ol. př.[58b] a v domě č. 54 ul. Petrské[58c], který před Kolomazníkem měl František Spitzer a který on koupil větším dílem na dluh, chce

[58a] Jihoslovanská 5. [58b] Sušilova 5. [58c] Revoluční 2.

příštím rokem rozšířiti pokoje z 18 na 25 a sotva má volný kapitál. Ten měl raději umísťovati v obchodu suknem, zvláště když mu syn dělá starosti!...

A co říkáš politické situaci? Náš sněm po taktice Belcrediho poprve měl většinu autonomistickou, odhlasoval za předsednictví knížete Salma 55 hlasy proti 35 hlasům adresu, v níž Beust viděl omezování práv říšské rady. A když sněm do rady říšské zvolil 19 federalistů — mezi nimi našeho poslance Floriána Nováka — a jenom 3 centralisty, byl násilně rozpuštěn a na den 26. IV. 1867 vypsány jsou volby nové. Budeme zase kandidovati Floriána Nováka?«

»Koho jiného? Poslanec musí míti fištron a my o študýrované lidi máme bídu. Novák také jest neodvislým od pokynů vlády — víš, jak nám odstřelila poslance Jana Chmelaře — a uplatňuje se. Ale s volbou to půjde tvrdo — vláda zase dá nějaký svévolný příkaz o sestavení voličských seznamů a kasiňáci mají veškerý její vliv jako na dlani. A vliv vládní, bohužel, jest mocný...«

Domů se Možný vracel Újezdem a ulicí Petrskou. Uviděv v ní Pořízkovu školu, vzpomínal si na jejího dřívějšího učitele Čeňka Rozhona, jak rozšiřoval časopis »Vídeňský posel« a jak se k vůli tomu proti němu vzbouřili židé. Ale bylo by se jim to špatně vyplatilo, kdyby se jich nebyl ujal syndikus s občanskou gardou. Bylo,... bývalo — dnes se židé již nebouří a k bouřím by sto chutí měli jiní...

IX.

Dům ranhojiče Františka Illka[59]) měl průjezd na náměstí jako jiné měšťanské domy a dva krámy, z nichž jeden měl v nájmu soustružník Jan E. Böhm a z nichž druhý býval oficinou ranhojičovou. Ranhojiči provozovali bradýřství, pouštěli žilou, sázeli baňky, tahali zuby a bývali v Prostějově tři — Antonín Seemann, jemuž se všeobecně říkalo Zeman, Josef Böhm a Illek, vlastně Jílek. Po Antonínu Seemannovi, který

[59]) Žerotínovo náměstí 18.

byl také městským felčarem a za prohlídku mrtvol dostával ročně 100 zl. a koncem r. 1866 zemřel, nastoupil Jan Seemann. V Illkově domě, který on r. 1842 koupil a v němž ranhojičil, byla bradýřská oficina již od r. 1833. Ranhojičství bývalo privilegovaným, koncesovaným. Roku 1848, kdy se i na živnosti usmálo slunko svobody, pronajal Illkovu holírnu Ant. Wolf, syn učitele z Hrubčic, avšak za reakce Bachovy nemohl

Dr. GIDEON BRECHER.

ji vésti na svoje jméno a proto až do r. 1861 živnost vedl pod firmou Illkovou. Uvolněním pout živnostenských stal se pak oficielním majitelem holírny a vedle pomocníků zaměstnával v ní svého syna Ferdinanda, který byl zapracován také do tkalcovství tak jako všichni tehdejší Prostějováci.

Privilegované holičství zaměstnávalo po většině pomocníky staré, až 56leté, ježto pro ně nebylo koncesí, a holírny bývaly jako nabité. Měšťani se chodili holit v sobotu dopoledne, ostatní přicházeli odpoledne a v neděli. V neděli a ve svátky holívali se také venkovští a proto holírna bývala otevřena od 6. hodiny ranní do 7. hodiny večerní . . .

První jarní den, slunečný a teplý, nakukoval do Wolfovy holírny a sledoval život její sněmovny — v holírnách odjakživa se veřejné otázky projednávaly jako v parlamentě. Ant.

Wolf, vysoký, hladce oholený a rozvážných modrých očí, které sledovaly každé hnutí, hovořil s Josefem Böhmem, 40letým mydlářem z Kostelní ulice, a pohlížel na svého šedivého pomocníka. Ten doholoval zákazníka, mydliny s oškrabky vousů otíral s břitvy a se svých prstů do mosazné plechovky, připevněné na zadní straně lenochu holírenské židle a zvané »Bartkapse«, strhl mu utěrku, zastrčenou pod bradou, aby se jí bez omytí utřel a aby ji pak vhodil sousedu k dalšímu upotřebení. Syn Ferdinand, který třináctiletý byl mladičkým obrázkem svého otce, doholoval staričkého M.Dra Gideona Brechera.

Lékař, pomenší, 70letý israelita, s vlasy česanými ke spánkům, ostře řezaných úst, nasadil si okuláry, urovnal si černou vázanku a polo vážně, polo žertem domlouval synkovi:

»Proč si's onehdy u mne nechal ležet desetník, který jsem ti dal za holení? Bylo ti to málo diškrece?«

»Zapomněl jsem naň a litoval jsem toho«, vzdychl si Ferdinand za doktorem, který vycházel z krámu a zaměřil do Židovské ulice, kdež bydlil v domě č. 40.

Böhm se podivil, že doktor neplatil za holení, ale Wolf mu vysvětlil:

»Platíme si šup za šup — já ho celý rok holím, on u nás celý rok léčí, na Nový rok si stiskneme ruce a jsme vyrovnáni. Vzácný lékař, vzácný člověk a milý všem — kdyby ve »štiftě« léčíval on, při jeho vlídnosti, dobrosrdečnosti a obětavosti by se tam ženské hrnuly jako k muzice. Naši židé by ho nosili na rukou — jest také jejich proslaveným učencem a spisovatelem. Ferdinande, jaká to díla sepsal?«

»Ve Vídni vydal r. 1850 spis: Transzendentale Magie und magische Heilmittel im Talmud, r. 1845 tam vydal spis: Die Beschneidung der Israeliten a r. 1857 spis: Die Unsterblichkeit des israelitischen Volkes«.

»Vy jako doktoři tomu rozumíte«, píchl Böhm.

»A nejsem kus doktora? Pouštíval jsem žilou v lázních Anny Štanderové i u Crháka[59a]), které oboje zřídil nebožtík František May pomocí strojnické továrny Ludvíka Sarkadyho — továrnu míval na Vápenici v č. 147[60]) a zařizoval také nešťastný cukrovar v Kostelecké ulici —, doposud tam sázím

---

[59]*a*) Blahoslavova 11. [60]) Vápenice 23.

baňky a v holírně trhám zuby. Chceš-li, vytrhnu ti ten jedovatý«, otočil se Wolf, vytáhl ze zásuvky ocelové kleště zubní a šermoval jimi Böhmovi kolem úst. Ten se uhnul, podíval se do čtyřhranného zrcadla v rámu tmavo politirovaném, sedl na židli, uprázdněnou po Dr. Brecherovi a, nastrkuje holiči své strniště, navázal na jeho chloubu:

»Sekání žíly vám všem přebral bývalý vojenský lékař Josef Křepela, náš rodák, třebas má již 76 let. Za tím se do ordinace na rohu Zámeckého náměstí a uličky Plumlovské hrnou z města i z venkova, aby jim »dření« léčil odebíráním krve. Důvěru vzbuzuje již svojí postavou — jest vysokáč, vojenského držení těla, úst sevřených do opravdovosti, do přísnosti a v dlouhém černém kabátě s úzkými rukávy, v hedvábné vestě a v černé vázance činí dojem kouzelníka magie. A zablýskne-li velikým pečetním prstenem na levé ruce a mrkne-li na stojací hodiny o čtyřech alabastrových sloupkách, nemocný má dojem, že rafiky hodin i rafiky jeho řídí na ciferník života, zdraví a že oddaluje jich od zubatých koleček utrpení a smrti. Zarazí-li koho, že v ordinačním pokoji jest plno mísek s vypuštěnou krví, zahledí se na olejomalby z XVIII. století, visící na zdi, a zapomene na vlastní krveprolití — obrázky ty jsou z krvavých válek a ukazují »Odevzdání Novi« generálu Laudonovi r. 1738, »Obléhání Očakova« dne 12. VII. 1788 ruskými hrdiny knížete Potemkina a Dolgorukého, »Dobytí Očakova«, této turecké pevnosti mezi Bugem a Dněstrem«.

Další výklady přetrhl mu příchod Jana Schönfelda, s nímž se vítal dotazem: »Koupila již obec společně s erárem roh tvého domu[61]) na rozšíření úžiny císařské silnice?«

»Kdežpak!«, máchnul rukou Schönfeld. »Jednání nepovede k cíli a já při tom prospekuluji. Měl jsem vedlejší dům čís. 152[61]*a*), prodal jsem jej kotláři Brücknerovi, který zde uvázl po Prušácích a zavádí sodovkárnu, a ten rožní dům po Janu Vanžurovi jsem převzal v očekávání, že erár mně jeho roh, trčící do císařské silnice, draho zaplatí. Dnes raději se starám o své »troníčkářství«. Pronajímání mýtného v městských branách, jak víš, posledně bylo dne 24. V. 1866 na 3 leta, a zapovídá podnájem, zavazuje platiti měsíčně předem a může se hojiti na kauci 80 zl. A při tom abych s každým uzlem

[61]) Wilsonovo 11. [61]*a*) Wilsonovo 12.

zacházel jako s marcipánem, jinak mám trest na krku — poprve pokutu 5 zl., po druhé 10 zl. a po třetí ztrátu tronîčkářství. Avšak od té chvíle, co se bourají hradby, uniká mně mnoho mýtného. Však také obci klesá jeho výnos — pronájem mýta ze všech čtyř bran vyvolala za 2983 zl. a dostala jenom 2269 zl. 50 kr. Josef Schwarz vydražil mýtné v bráně brněnské a plumlovské, já jsem olomouckou bránu dostal za 726 zl., ač obec chtěla nejméně 1025 zl., a u fortny za 501 zl. A co mýtného smím vybírati? Z vozu s potravinami a prodejnými věcmi všeho druhu, jako jest dříví, ovoce, zelí, zelenina, mléko, sýr, seno, kukuřice, fizole, hrách, čočka, krmivo, mimo obilí — žito, pšenici, ječmen a oves —, dostávám 6 kr. Z košů a ranců vybírám 2 kr. a z dobytka dle kusů od 2 kr. až do 22 kr. Takový jest dosud platný tarif, vydaný dne 1. XI. 1858 za purkmistra Bartla a schválený c. k. okresním představeným Woitischkem. Dodržím-li nájem, nevím, ježto vláda považuje již vybírání takového mýtného za druh daně potravní a chystá se je zrušiti. Proto jsem si před několika dny od okresního silničního výboru vydražil také vybírání mýta z mostu Hloučelního za 953 zl. na dobu pěti let a vybírám 1 a půl krejcaru z povozu«.

Mezi jeho výkladem přišel do holírny Josef Wait, 22letý obchodní příručí od Fasslů, obchodu krátkým zbožím, a usedaje na volnou holičskou židli, zablýskl hnědýma, výraznýma očima, přehladil si husté, černé vlasy a těšil Schönfelda:

»Mrzí vás, že nemůžete vybírati poplatek také z obilí? Nu, obec také naň střihla a již r. 1862 domáhala se ho pro sebe jako jiná města. Vyřízení vázlo a proto městská rada v únoru 1863 vyslala k místodržiteli deputaci, aby Prostějov směl vybírati poplatek z místa za obilí, na trh dovezené a vážené. Místodržitelství teprve 13. IX. 1864 žádosti Prostějova vyhovělo a povolilo vybírati poplatek 1 kr. z měřice. Městská rada začala s vybíráním 1. října 1864 a obilí dávala vážiti v krámě vážním pod »okresem«. Avšak cosi jí tam vadilo a proto v říjnu 1865 dala zhotoviti přenosnou budku na vážení obilí a člen obecního výboru Alois Haschke v ní na tržišti sedává jak ve zpovědnici a vybírá poplatky«.

»Co vy se, kanafasový lokýtku, staráte o obilí?«, usekl mydlář.

»V obilí jest vůně Hané a ta jest mně nad zatuchlinu krát-

kého zboží. Přitahuje mne a připomíná mně na moje rodné Rakovnicko, které voní chmelem, a navádí: spojiti vůni rakovnického chmele s vůní hanáckého sladu, a zapění se mok, kterému by i náš Karel IV. byl dal přednost před svojí burgundskou révou ...«

»Dobře to řekl«, usmál se Böhm k Wolfovi. »Za to ho ošetři jak hřebíček. Beztoho se chystá za sladem srdečním — vídívám ho brousit okolo oken Sonnevenda a za těmi, jak víš, jiskřívají se dívčí oči, černé jak uhel, a sličná jejich kouzelnice má dlouhé náušnice a účes, jaký nosila naše Božena Němcová« ...

Dveře krámu se zvolna otevřely a do holírny strčil ježatou hlavu Karlíček Všianský, vytáhlý blbeček s kalnými zraky, sepiatýma rukama a s pitvorně usměvavou tváří. Žebral a krejcárek si hleděl zasloužiti — zvedl dlaně k ústům, nadul tváře a vybuchl, jakoby paličkou udeřil na buben. Za ním stáhl se řetěz kluků a posměšně zařinčel: »Karlíček Bum!« Blbeček dostal almužnu a zamotal ji do šátku, dal se k Haschkovu domu a rozpustilci nechali Karlíčka Karlíčkem a vykřikovali k portálu s poštovskou trubkou:

Haške, Haške, Haške —
krejcárky ven z taške! ...

»Ta klukovská muzika jest důsledkem veřejného tržního úřadování«, ušklíbl se Schönfeld. »Kdosi cosi zahlédl a město již má památku! ... S našimi trhy vůbec je to jako se špatně navinutým vřetenem, které motovidlo tak těžko roztáčí. Od Nového domu po »Zlatého jelena« je trh máslový a mléčný — hrníček mléka tam pijávám za 2 kr. —, je tam i trh moučný a drůbežní, bramborový, zelový i zeleninový a do toho slepence vtlačili trh obilní! Fůry s ovocem, které prodávají na mírky i na drobněji, stávají podél kavárny Feilerovy, dříví se prodává u kříže před branou plumlovskou a u valů za branou olomouckou, a prodavači koží se roztahují od brněnské brány až po Černý dvůr. O týdenních trzích se objeví na náměstí několik kramářských budek, za to je tam na hrůzu venkovských vozů a k tomu si přimyslete trhy dobytčí, tarmaky. Svinský trh byl z Hliník přeložen za domy fiakristy Hrubého a Krahulcův[62]), kravský trh jest za zámkem a koňským trhem

[62]) Smetanovo nám.

řičívá nejen náměstí Zámecké, nýbrž i Mariánské. V takové dny felčaři mívají hody a my troníčkáři Babylon a ze škod abychom zešediněli«.

»Trh obilní lépe by se hodil před »Měsíčka« a dobytčí trhy by měly jíti z města«, přikyvoval Böhm. »Avšak obchodníci a hostinští prý by z toho měli újmu. Ta hrozí nejen, troníčkáři, tobě, nýbrž i nám, mydlářům, kteří také vyrábíme svíčky.

JOSEF BÖHM.

Pokud se v lampách a v kahancích svítilo olejem, měli jsme veliký odbyt na svíčky, ale co se ujal petrolej, ztrácíme. Zeptej se staré Birnbaumky, o kolik méně tržívá u sv. Floriána za brněnskou branou, kde sedává se svíčkami a s mýdlem z mojí dílny, a pochopíš, že hromádky popela, které mydláři mají složeny za městem mezi domem Kubešovým[62a] a ulicí Trávnickou, se scvrkají až tak, že by je kuře rozhrabalo. A dojde-li k osvětlení plynovému, o kterém se na obecním domě »mluví« již od r. 1863, budou si mydláři-svíčkáři stahovati gatě tuze krátkým řemenem a sešediví rychleji než troníčkáři. Zvláště já, který jsem si na krk uvázal cizí starosti. Třeba onu se zámkem.

[62a]) Čelakovského 1.

Ty, mistře Wolfe, nejlépe víš, jak to bylo s Fortunátem Hofmanem. Ve vinárně jeho žudru proti valše předměšťani přemílali úspěchy právovárečného pivovaru a zbrkli se, že si zřídí »předměšťanský« pivovar a to — považte si to! — v zámku, kde kníže Alois Josef z Liechtenštejnu vařil něco piva. Zámek bylo lze přímluvou plumlovského správce odkoupiti, předměšťani pověřili Fortunáta, aby kup provedl a uvolili se, převzíti pivovarské podíly po 100 zl. Hofman zámek koupil, dal jej odepsati z desk zemských a zapsati jako majetek prostějovských měšťanů Fortunáta Hofmana, Josefa Hofmana, Jana Amslera, Vincence Proksche, Josefa Sluky a Františka Stiassného. Pak požadoval složení pivovarských podílů a, když nebylo peněz, zaplatil sám dne 28. VI. 1851 kupní cenu 14.000 zl. a žádal, aby si podílníci své povinnosti k zámku dali vtěliti na své reality jako dluh. Ti však se mu pro tu intabulaci rozprchli jako vrabci po střelné ráně a nevydrželi ani ti, na které byl již zámek knihovně připsán. Ti spolupodílníkům Hofmanovým odstupní smlouvou z 30. VI. 1852 postoupili svoje spoluvlastnictví zámku za původní cenu. Na konec se z toho vyvlékl i Josef Hofman, prodal dne 1. V. 1857 svůj díl za 8000 zl. a samovlastníkem zámku se stal Fortunát Hofman, který si peníze opatřil prodejem svého žudru a přestěhoval se do zámku. Myšlenka »předměšťanského« pivovaru padla a v zámku zůstaly rozsáhlé obilní sýpky jako dřív. Fortunát 20. IV. 1866 postoupil zámek svým nezletilým synům Ludvíku, Albertu a Josefu v ceně 16.800 zl. kon. m a já jsem jejich ustanoveným opatrovníkem. Učinil jsem to k vůli Ludvíkovi, který jest dobrým Slovanem, studuje theologii a jako kněz může se státi i prostějovským farářem. Znáte ho všichni — je důvěrným přítelem Karla Vojáčka, který jest v lékárnické kondici v Olomouci. Poručnictví jsem převzal také k vůli tomu, abych vliv a význam zámku udržel pro stranu národní — ve středověku zámek udržoval panství šlechty, proč by v konstituční době neměl přispěti k vítězství lidu, osvobozeného z temnot minulosti?«

»Dobře jsi učinil«, přichválil Wolf. »Fortunáta mrzel pivovarský nezdar a na konec mu cizí opora byla potřebou. I můj Ferdinand o tom něco ví«.

»Školáci jsme vypozorovali, že Hofman často chodíval do své bývalé vinárny a že se z ní vracíval rozjařen, vyhýbaje

se náměstí, oklikou přes ulici Knihařskou a Městskou. Tam jsme na něho čekávali, líbali jsme mu ruce jako knězi a on s úsměvem nám za políbení dával po desetníku«.

»Sakulajtští škrobáci«, zahrozil Böhm a dodal: »Však již s ním jednám o prodej zámku do pevných rukou českých. Obtíže bude dělati knihovní závazek, který si Liechtenštejnská správa při odprodeji vymínila ve prospěch domovníka. Opis jeho mám zde a Ferdinand nám jej může přečísti — naši mladí již čtou, jako když bičem mrská«.

Mladý Wolf chytil po lejstru, ověřeném 50. kr. kolkem i úřadem, a četl: »Vijadření, Dle ktereho ja dole podepsany Fortunat Hofman, Majetnik tak jmenowanyho Knižeciho Zámku čislo 118 w městě Prostějow stimto Wyjadřenim dokazuju a moji vlastni rukou potwrzuju, wšude obzwlaštně tů kde by toho potřeba nasledovala, že sem manželům, Tomášowy a Mathildě Fogl ten Kwartir wkterim jejich byt jako Hausmeistr 14 Let užiwaji, ze wšema přypadnostima jak takowy neůplatně užiwaji, k tomu Komoru ustudnie, pak Krmec jak stoji dojejich oboůch Smrti zadal, sktereho žádny plat až do obouch Smrti žádnimu odwadět powyni nebudaů, jedině ten záwazek nasebe přyjmou podforhaůzem Čistě zaličit a dwůr w čistotě držet, tak jak to skrz Cely čas prowozovaly a jako Haůsmaister jejich powynosti wždy wybejwat neb konat jak dříwej powyni budaů, stimato záwazky ja ten byt Manželům Tomašowy a Mathildě Fogl odoobouch Smrti neuplatně zadáwám. Poněwadž se ta wěc mezi náma dobrowolně tak wyjednala, a ja s takowou dočista dorozuměny sem a tato wěc žádnim pádem kzrušeni nejni ani byt nesmy, stoji tehdy Manželům Tomášowy a Mathildě Fogl swobodno f pádu potřeby sobě toto Wyjadřeni přy Čísle 118 w městě Prostějowě najejich Autraty grůntoknihowně wtělit dat nebo nechat.

Napotwrzeni toho wšeho jest obouch stran a dwouch ktomu dožadanych Swětků wlastno Ruční podpise.

W Prostějowě dne 13tiho Července 1865.

Přijaly	Fortunat Hofman
Tomáš Fogl	Franc Trebal, Swědek
†††Mathilda Fogl	Wincenz Doležalek, Swědek

Franc Benda, podpisatel a Swědek.

»Toto vyjádření, Wolfe, jest při prodeji zámku galejnickou koulí — Foglovi jsou jakoby naložení ve špiritusu a kartařka jim vyložila, že se dožijí 90—95 let... Tu zámeckou kouli abych i za Fortunáta ponášel já, ač již mne zdržuje druhá — soukenická. Švakr Ignác Lukšík — moje druhá žena jest Lukšíková — si v zádu domu čís. 127 ul. Kostelecké postavil soukenickou továrnu, zaměstnával v ní 30—40 dělníků, ale přeškobrtl a já jsem ustanoven za likvidátora. Co to dá starosti, než se pro národní stranu zabezpečí budova, která by se hodila i za školní místnosti. I reálka by se v ní směstnala!«, zamrzel se Böhm, vstal z holičské židle, oprášil si sametový límec kabátu i bělavou vestu, přejel si dlaní vlasy, česané nad uchem, ke tváři, srovnal si mušku pod spodním pyskem a po maďarsku si natáhl mocný, dlouhý knír s navoskovanými špičkami.

»Také šedivím starostí — o tento krám. Náš domácí jest na skoku do Litovle a dům kupuje Julius Mrasegg — býval prý Mrázkem! —, představitel právovárečného měšťanstva. Rád bych v této oficině holil do smrti a můj Ferdinand po mně«, zatesknil Wolf.

»To přijdeme také o jeho papouška, který na pacienty volával: Pěkně vítám, tetičko, sedněte si. Bolí zoubek? Šestáček, šestáček!« zamísil se do rozhovoru pomocník.

»Odchodem Illka ubude nám český ranhojič a volič II. sboru i národovec — jeho dcera Anna Izáková-Illková již r. 1863 deklamovala při besedě Orlice«, ozval se Wait. »Měli bychom se již nyní starati, aby se zde usadil český MUDr., jací dnes vycházejí z pražské university. Pouzí M.Dr., vyšlí z medicinsko-chirurgického učiliště v Olomouci, jsou na vymření... Starosti, nad kterými se vám před chvilkou ježily vlasy, jsou trpké, avšak více méně osobní. Vídeň na nás vychrstla špínu starostí horších, politicko-národních. Volby sněmovní, vypsané na 26. března 1867 a které tedy jsou již přede dveřmi, mají Beustovi přinésti většinu pro vyrovnání s Uhry, pro dualismus, a proto nám hrozí těžkou pohromou. V obchodě čtu vídeňské časopisy našich židů, na valše čtu časopisy brněnské i pražské a zatínám zuby nad násilnostmi vlády, která v Čechách i na Moravě ostře a agitačně zasahuje proti českému národu. Velkostatek opanovává hanebným zásahem, při čemž volební právo pro Němce upravila až křiklavě stra-

nicky a na agitaci mezi šlechtu poslala arcivévodu Karla Ludvíka, aby u ní kortešoval pro volbu ústaváků. Vláda se ani nestyděla, za úředníky prohlásiti kuchaře, topiče, metaře a j. z komonstva císaře Ferdinanda, aby jim dle pražského statutu opatřila volební právo virilní a aby pomocí jich pro centralisty uchvátila mandát na Malé Straně. V Lanškrouně si Beust přes noc opatřil 66 čestných občanů, potřebných k ústavácké většině! Co se děje u nás, počínajíc od násilnické úpravy voličských seznamů až po nezřízenou a tvrdou agitaci městské rady i c. k. okresní správy, víte lépe nežli já. Za těchto poměrů ztratíme, co jsme v lednu získali, a otřeseni ve víře ve spravedlnost a právo, začneme šedivěti i my mladí, kteří se do zápasů, jaké vy starší vedete, připravujeme. Anebo naopak se zocelujeme« ...

Böhm užasle pohleděl na Wolfa a, dojat, že v mladé duši shledal tolik pochopení pro národní boj, neřekl ani slova, jenom vřele stiskl Waitovi ruku a odcházel ...

X.

Beust násilnickými volbami březnovými docílil porážky autonomistů — v Čechách zvítězil v kurii velkostatkářské 209 hlasy proti 179 hlasům, získal většiny 23 hlasů i ve statku svěřenském proti 22 hlasům a opanoval i sněm moravský, ježto ve II. sboru velkostatku 77 hlasy zvoleni byli centralisté proti 54 hlasům autonomistů a ježto v kurii městské na úkor českých poslanců získal 5 mandátů. Autonomisté zachovali jen 5 mandátů ve svěřenském velkostatku, na venkově udrželi 22 mandáty a v městech klesli z 12 na 7 mandátů, z dřívějších 57 hlasů udrželi jen 34 hlasy.

Mezi ztracenými městskými mandáty byl také mandát prostějovský. Ten při lednové volbě získán byl ponejvíce pomocí hlasů spolumajitelů realit a při volbě březnové ztracen byl hlavně vymýtěním takovýchto hlasů, k němuž pokyn dala vláda Beustova. Na české volební schůzi mluvil také Dr. Fanderlík a Němci ho za to nazvali »der politische Sendling des Dr. Pražák«. Z 527 voličů, ve voličských seznamech zanese-

ných, zúčastnilo se jich volby 417, pro Jana Zajíčka hlasovalo z nich 218 a pro Floriána Nováka 199. Proti volbě podán byl protest.

Ve volebním okresu venkovských obcí Olomouc-Prostějov-Plumlov byli za poslance zvoleni prof. Jan R. Deml z Olomouce 157, a Ignát Vrba, kaplan v Kralicích, 148 hlasy volitelskými. Německý protikandidát Josef Jahn von Vonau, c.k. okresní v Olomouci, obdržel 40 hlasů.

Zemský sněm svolán byl na duben a o protestu proti volbě Zajíčkově rozhodl ve schůzi 10. IV. 1867 a sice ve prospěch Zajíčkův a vyslal ho také na radu říšskou. Brzo po této schůzi sešli se v úřadovně Občanské záložny a půjčovny v domě »u černého beránka« čili, jak se říkalo »u Katynky«, Hynek Čecháček, Karel Novotný a Alois Pořízka.

Byl teplý podvečer, pokladník i sluha záložny nebyli již v úřadovně a otevřeným oknem bylo slyšeti vrzot pumpy, která stála v úseku mezi templem, obecním domem židovské obce a »černým beránkem«. Z protější hospody ve Stulierově domě, kterou měl pronajatu Fieber a které se štiplavě říkalo »hotel Fieber«, anebo »hotel u zlaté vši«, — r. 1854 byl dům ještě psán jako »Schankbürger recte Stulier« — ozýval se křik, od jatek hrčel vozík, na němž se přiváželo maso, z Entnerova domu[63]) proti kaplánce vrzal šrotovník a s věže blinkal zvon, zvoucí na pobožnost »k hoře olivetské«.

Čecháček zavřel okno, nabídnul doutníky a zamračil se:

»Beust provedl svoji vůli nejen v Prostějově, nýbrž všude, kde se měl oč opříti. Naši venkovští poslanci Deml a Vrba ve své sněmovní interpelaci z 10. IV. 1867 snesli ohrabečný koš jeho násilností. Sněmovní protokol, který právě došel, přibil je na pranýř. V interpelaci jest uvedeno:

»Při posledních volbách do sněmu neostýchali se na více místech jednotliví c. k. úředníci porušiti svobodnou volbu takovým způsobem, že ji nelze považovati nikterak za svobodnou. Tak ubezpečovali někteří c. k. úředníci při volbě voliče, že dřívější jejich poslanci nesmějí býti voleni, jak se to stalo ve venkovských obcích okresu Uh. Brodského a Olomouckého; tak vyhrožovali voličům zavedením roboty a desátků co historických práv, jak se to stalo ve venkovských

[63]) Lutinova 1.

obcích okresu kojetínského, ba i opětným vpádem Prusů, jak se to stalo ve venkovských obcích okresu prostějovského a hranického pro ten pád, že vyvolen bude dřívější poslanec; tak vyhrožovali voličům, že pro tentýž pád synové jejich odvedeni, v opačném pádě ale sprostěni budou povinnosti vojenské, jak se to stalo v městě Třebíči; tak strašili živnostníky, že v tomtéž pádě se jim neudělí dodávání látek oděvu a obuvi pro c.k. erár, ba nazývali i ty, kteří vyvolí dřívějšího poslance, velezrádci a podezřívali je z toho, jak by se zanášeli úmyslem revolucionářským, jak se oboje stalo v Třebíči; vojáci konfiskovali voličům, přijíždějícím k volbě, s četníkami prápory a obsadili cestní most, jak se stalo v Uh. Hradišti; tak četníci konfiskovali v Prostějově po domech provolání naší strany, úřadně za nezávadna uznaná, kdežto naopak ve venkovských obcích okresu Hradišťského četl c. k. úředník při volbě volitelů pamflety na rozpuštěný sněm, vydané od protivné strany; tak se rozdávaly s legitimačními lístky brožurky a agitační provolání; tak zavazovali sobě c. k. úředníci ve venkovských obcích okresů Uh. Brodského, Hodonínského, Hranického, Ivančického a Lipnického volitele k tomu, aby nevolili členy bývalého sněmu; tak vládní komisař prohlašoval při volbě poslance venkovských obcí okresů Místeckého, Frenštátského a Mor. Ostravského, že každý hlas daný dřívějšímu poslanci jest neplatný; tak v okresu Zdouneckém rozeslány byly obcím dopisy následujícího znění: Od c. k. okresního úřadu se panu představenému obce nařizuje, aby též obec volila za poslance pana Umlaufa, okresního Kroměřížského, an všechny ostatní obce se usjednotily, že toho p. voliti budou . . .«

»Stačí, Hynku, k objasnění vzniku nové státní éry«, ohrnoval si mlynář ležatý límeček, jakoby ho škrtil. »Jsou v protokolu sněmovním také již řeči o volbě Zajíčkově?«

»Projednává se v něm volba za město Kroměříž i za Prostějov, o nichž referoval ústavák Dr. Ryger z Holešova. K naší volbě četl jim tam levity poslanec Vrba. Vytýkal, že z volebního práva bylo v Prostějově vyloučeno na 60 voličů, kteří na své reklamace nedostali od okresního úřadu žádného vyřízení a byli tím zbaveni práva rekursu. Jeden náš volič nebyl k volbě připuštěn proto, že o něm ve voličských seznamech bylo poznamenáno, že jest mrtev, ač svoje zmrtvýchvstání osobně a pádně prokázal. Volila řada trestaných židů, poně-

vadž městská rada odepřela opatřiti si rejstřík jejich trestů, který jest uložen na úřadě Plumlovském. Četníci na příkaz radního (!) po domech konfiskovali česká provolání, ač byla censurou propuštěna. A co nejkřiklavějšího — náš kandidát c. k. rytmistr auditor v. v. Florián Novák byl zrovna v den volby vojenskými úřady komandován do Brna k rearbitraci a tím zbaven osobního vlivu na volbu, jehož Zajíček plnou a tak hroznou měrou využitkoval« ...

Pořízka podepřel se loktem o stůl a dodal: »Odkud zavál ten vítr, prozradil Mähr. Corr., který farizejsky napsal: Herr Auditor Novák, dem, wie hier verlautet, die Einberufung in den aktiven Dienst hervorsteht, ist noch im Laufe des gestrigen Tages von hier abgereist.« A pak, nahlížeje do sněmovního protokolu, uváděl dalším: »Poslanecký mandát skutečně nám vyrvala jedině vláda zrovna tak, jak nám jej v lednu vláda Belcrediho připravila. Belcredi dal volební právo spolumajitelům realit, Beust jim ho dal vzíti a tím jsme ztratili na 60 hlasů a s nimi mandát. Ústavácká většina sněmovní se postavila proti volebnímu právu spolumajitelů realit při verifikaci mandátu za město Kroměříž, vypočetla si tak většinu jednoho hlasu pro ústaváka Proskowce a zrušila zvolení českého kandidáta Dra Benjamina Demla. Usnesením kroměřížským bylo v zásadě rozhodnuto také proti našemu protestu. Avšak stala se nám další křivda tím, že ústaváci hleděli za platné uznati i virilní hlasy šesti důstojníků, kteří ve výslužbě žijí v Prostějově, ač dle našeho vědomí zde domovského práva nemají a proto nejsou virilisty. Že si zpravodaj Dr. Ryger při tom nechal otevřena zadní dvířka, počítaje i s tím, že by Zajíček i bez těchto důstojnických hlasů byl měl většinu, svědčí, že ani on nebyl ujasněn v otázce domovské jejich příslušnosti ... Poslance jsme ztratili, avšak za dané situace politické nebude nás to boleti. Neboť, jak víte z Čech a jak jest jasno i z tohoto sněmovního protokolu, dospívá česká politika k passivitě i na sněmu zemském. Neboť před jednáním o volbě poslanců do rady říšské hrabě Egbert Belcredi prohlásil jménem autonomistické menšiny:

»V nejuctivější adresse, na níž se sněm Moravský dne 27. února 1867 v sedmém sedění předešlého zasedání usnesl, jsou obsažena předpokládání, na základě jichž dle

našeho právního přesvědčení prospěšné působnost svolané říšské rady nadíti se lze a, opírajíce se na tato předpokládání, předsevzali jsme volby. Posavádní opatření vládní odňala možnost, že tato předpokládání k platnosti přijdou, povolaná říšská rada nebude míti hlasu pouze jen poradního. Byli jsme tedy v druhém sedění tohoto zasedání ve svědomí svém zavázáni, navrhnouti: aby volby do říšské rady, které mimo půdu ústavní postavena jsouc, nicméně právomocností uzavírajícího shromáždění opatřena jest, byly odmítnuty. Jelikož tento návrh usnešením učiněn nebyl, musíme zodpovídání za každé znebezpečení práv, které by činností zvolené říšské rady mohlo markrabství Moravskému a jednotě i mohutnému postavení říše vzejíti, toliko oněm údům sněmu ponechati, kteří volby tyto před se berou, vyjádřujeme se strany naší, že na tento čas volby se zdržíme.«

Toť začátek exodu našich poslanců ze sněmovny. Ústaváci arciť i bez našich zástupců provedli volby do rady říšské za dostatečné přítomnosti. Bylo jich 59. Za naši skupinu městskou zvolen byl Dr. Mandelblüh a Baltazar rytíř Szabel, za skupinu venkovskou Dr. Ant. Ryger a za skupinu venkovských obcí lašsko-valašských, k níž se čítají také moravské enklavy ve Slezsku, zvolen byl Dr. Inocence Zaillner. Tento v téže schůzi pěknou řečí hájil názory liberálů proti volebnímu právu spolumajitelů realit, avšak na konec použil triviálností, pro které byl Drem Pražákem pořádně klepnut přes prsty a pro které také náš obecní dům i c. k. okresní představený dostali mrskut k vůli nesprávnostem a křivdám volebním. Jdeme vstříc novým poměrům, novým persekucím, avšak mám dojem, že Rakousko si při tom pod trůn nastrkuje hliněnou nohu. R. 1865 nebezpečná kometa Newmayerova zemi nezkřivila ani stébla, ale Beust jest bořivou kometou, která natrhne Rakousko — čím jiným bude jeho dualismus nežli nezacelitelnou trhlinou říše?«

»Nevrátí-li se naše delegace do sněmu, porážka Novákova nás obolí«, kroutil si Čecháček dlouhý knír. »Jenom ať nám neuškodí při obecních volbách«.

»Možná, že naopak nám prospěje«, rozjasnil oči Novotný. »Svatý duch našich ústaváků, Dr. Zaillner, příliš bude zaujat

říšskou radou, bude víc ve Vídni nežli doma a se Zajíčkem si zahráme na honěnou. U mnoha měšťanů má vroubek k vůli válečným rekvisicím a náhradám, ano i k vůli nevyúčtovaným a nezaplaceným dodávkám pro Prušáky.«

»Pravda, nespokojených jest dosti«, zamyslil se Čecháček. »Ve schůzích obecního zastupitelstva také leckdo si zabručel do vousů. Před hrozící invasí Prušáků jsme se dne 5. VII. 1866 k návrhu Zajíčkovu usnesli, aby obecní hotovosti a cennosti byly dány do úschovy Vídeňského Nového města. Odvezl je tam Dr. Zaillner a důchodní Němčický. Od té doby jednal měšťanosta na vlastní vrub, bez usnesení zastupitelstva, a odtud pramení nevraživost proti němu. Na růžích v době invase ustláno neměl, jako všichni váleční purkmistři, a ve schůzi dne 29. VII. 1866 referoval, kolik obtíží ve dne, v noci překonával. Na rekvisice o své újmě vydal 160—170.000 zl. a u měšťanů nakvap pro obec vydlužil 1009 zl. 19 kr., které Prušáci v době dvou hodin požadovali od města za to, že jejich pokladna byla v Červené Vodě zachycena. Na další rekvisice masa pro okupační vojsko a pro nemocnici vyžadoval si Zajíček nový úvěr a ten mu byl povolen ve způsobu půjčky do výše 10.000 zl. na 6% zúročení. Ve schůzi dne 11. IX. 1866 byla mu dána adresa díků, pro kterou také my jsme hlasovali — práci pro veřejnost, pro obec třeba uznati a oceniti také u protivníka. V říjnu došla městu záloha 7450 zl. na válečnou náhradu a o té se zastupitelstvo usneslo, že chudým občanům se vyplatí nárok do výše 50 zl., jinak jenom po předchozím vyúčtování. Ve schůzi dne 23. X. 1866 byli k návrhu Dr.Zaillnera za válečné zásluhy jmenováni čestnými občany Prostějova Jan Zajíček, MDr. Jan Borák a Dr. Karel Giskra, starosta Brna.

Dru Gideonu Brecherovi, který se v cholerové epidemii válečné obětoval víc, nežli kdo jiný, byly vzdány jenom písemné díky — inu, nebyl a není ústavákem!

Jméno Dra Giskry mne rozčílilo — týž na radě říšské v květnu r. 1861 drze urazil korunu sv. Václava, nadutě hlásaje: »My k jednotě rakouské nepotřebujeme mystického vynálezu nového věku, tak zvané koruny české, domnělé koruny sv. Václava — jakoby on byl někdy nosil korunu královskou . . . My nechceme žádné koruny české a dokud mně v žilách proudí kapka krve, koruna česká nebude korunou,

na kterou přisahám... My nechceme žádného zvláštního krále českého a dáme na tento titul krále českého tak málo jako na titul krále Jeruzalemského.« Dr. Brauner se tehdy proti tomu chtěl ohraditi, byl však předsedou říšské rady umlčen, načež celá pravice proti tomuto »tyranství« protestovala a opustila sněmovnu. Dr. Giskra také při císařově návštěvě po Králové Hradci dal jako purkmistr města Brna z nádražní výzdoby odstraniti znak království českého! Od té doby, jak víte, jest pámbíčkem našich Němců, na sněmu potíral všechny naše úspěchy volební a, stane-li se presidentem říšské rady anebo dokonce ministrem vnitra, jak Beustovci již napovídají, může nám připraviti mnoho trpkých chvil a těžkých dnův«.

»Obecní výbor nešetrně se tehdy také zachoval k našim lidem«, zamračil se Novotný. »Měšťanská beseda již 31. V. 1866, tedy daleko dříve než Zajíčkův obecní dům, sestavila komitét pro sbírání příspěvků a potřeb pro válečné raněné a zastupitelstvo toho neocenilo. Měšťané právem to považovali za stranictví obce a sami podali zástupcům Besedy, faráři Novákovi a notáři Einaiglovi, adresu díků za obětavou činnost komitétu v době pruské invase. Adresa měla 532 podpisy. Měšťanům při tom ani nenapadlo, žehrati na Rud. Woltze, že se císař dne 20. X. 1866, kdy z Brna přes Prostějov jel na obhlídku válečného území olomouckého, ubytoval v jeho domě, a Zajíčkovi nezáviděli vyznamenání zlatým záslužným křížem s korunou, ani Dru Borákovi zlatý záslužný kříž zrovna tak, jako zlatý kříž s korunou přáli Ant. Hanslíánovi, faráři v Čehovicích, zlatý kříž Janu Sobolovi, vrchnímu lékaři v nemocnici Milosrdných bratří, a stříbrný záslužný kříž s korunou Štěpánu Zbořílkovi, starostovi v Hrubčicích, které ze všech venkovských obcí nejvíce utrpěly od Prušáků... Měšťané také těžce nesou, že se Zajíček při volbě do okresního výboru silničního nešetrně zachoval k venkovským voličům, a tím venkov popudil proti městu ke škodě obchodníků a živnostníků. A řemeslníci naši? Ti Zajíčkovi do smrti nezapomenou na jeho protivenství proti Živnostenskému spolku, jehož stanovy si zadali k místodržitelství. To, jak víte, učinilo u představenstva Prostějova dotaz o projektovaném spolku a Zajíček odpověděl, že »se zařízením spolku takového docela nesouhlasí, an podnikatelé jeho jsou

lidé prostí, od nichž nic řádného se očekávati nemůže«. A odpustí kdo z nás Zajíčkovi, že r. 1865 podal na místodržitelství žádost, aby jeho syn na olomouckém gymnasiu byl osvobozen od učení se »moravské« řeči, ježto prý rodičové jeho jsou Němci, synkova mateřská řeč jest německá a on, obdržev doma německé vychování, s velkou obtíží zápasiti musí v přiučování se řeči, které nerozumí a rozuměti nemá zapotřebí? O nesprávnostech této žádosti, pro nás tak urážlivé, si ještě povíme a původ Zajíčkův a tím i jeho odrodilectví dokumentárně v příhodné době objasníme. A jenom aby jeho synek jednou nebyl místodržiteli vděčen za to, že žádost otcovu zamítl — čert nikdy nespí! Na obecním domě nezůstanou věčně nynější nápisy: Bureau des Bürgermeisters. Bureau des Sekretärs. Sections-Bureau. Polizeigeschäftsleitung. Städtisches Rentamt...«

»Měšťané také zle vzpomínají nepořádků v obecní správě, které se za německé vlády na obci zahnízdily, a bude záhodno přelousknouti jejich růženec«, ze zamlklosti se probral Pořízka. »Jak purkmistr Czerny v rovnováze neudržel svoje vlastní hospodaření, tak s kopce to šlo i ve správě obecní. Důchodní Jan Bobrowski ze špitálního fondu zpronevěřil 200 zl. s úroky 37 zl. 50 kr. a kontrolor Karel Schubert táhl s ním za jeden provaz. C. k. berní Rostok, který účetně revidoval obecní hospodaření dle vojenského roku správního — dle usnešení zastupitelstva z 20. III. 1863 jest již také u nás účetním rokem rok solární a nikoliv vojenský tak, jak to již jest u všech pokladen státních a fondových —, již o účtech z r. 1861 podal zdrcující zprávu. Vytknul mnoho a takových nesprávností, že důchodní Josef Klose byl in contumacion pohnán k zodpovědnosti a že byla zvolena zvláštní komise, která vyšetřovala nepřístojnosti při hospodaření s městskými polnostmi, lukami, pastvinami a j. Likvidační komise ve schůzi obecního výboru dne 19. XI. 1864 odsoudila zlořády v důchodě a důchodní Klose byl z úřadu suspendován. V městském »Schemalamtu«, který má na starosti byty důstojníků, ani komise se nevyznala a proto se úřadu tomu všeobecně říká »Šelmaamt«. Bez výtek se důchod neobešel ani r. 1865, kdy v červnu byla likvidována dlouhá řada jeho reštů a »chyb«. Vždyť se dosud přetřásá, že radní Karel Bureš byl úředně dotazován, zda dobrovolně resignuje

na svůj funkční plat 105 zl! . . . Výstrahou před německým hospodařením bude také, že c. k. okresní Zelenka z úřadu svého náhle byl sesazen k vůli zpronevěrám svého úředníka Kaince, který ze sirotčích a depositních peněz okresu značnou sumu odcizil. Voličstvo jistě i tyto malversace přičte na vrub zkorumpovanému systemu německého centralismu a dvakráte si rozmyslí, než dá hlasy pro jeho vyznavače a místní předáky . . . Těmito poměry, které jsem naznačil, dá se dle mého mínění udržeti v šachu také Josef Němčický, který ve schůzi zastupitelstva dne 11. IV. 1865 17 hlasy zvolen byl za důchodního. Snad z Hustopeče, kde byl důchodenským oficiálem, přišel nezkažen praktikami ústaváků, avšak u nás se jim nevyhne. Proto je třeba, alespoň pro letošek ho od praktik zdržeti a ukazovati mu nabroušenou zbraň . . . A nyní přehlédněmež voliče II. sboru, který rozhodne o většině na obci, a rozdělíme přípravné práce u všech, které lze získati. Volby sněmovní v mnohém nám dají směrnici« . . .

Rozvrh prací protáhl se až do večerního šera a Čecháček poradu ukončil připomínkou: »Důvěru vzbudíme také tím, že do proudu uvedeme otázku zřízení akciové sladovny. Ty, Novotný, a já s Černilem, první jí načneme hvozdy a humna« . . .

Čecháček při rozchodu pootevřel dveře do Katynčiny hostinské místnosti, nečeká-li tam na něho syn Jan, a zahlédl u stolu Wessela, jak vínem napájí význačného rolníka z Vrahovic a zaslechl, jak do něho baranil: »Högra ano, jenom Högra«. Sedlák přikývl a, rozjařen, dal se do zpěvu:

Holomóc, až Holomóc,
až je švarny město —
zkázal nám Brandebork,
že ho zkazi všecko . . . ,

»Co kuje?«, zabručel Čecháček a dal se napříč k jatkám. U těch stál slabomyslný žid »suchý Mayer« s rozcuchaným císařským vousem, oficírkou na hlavě a baldou hrozil tkalcovským učňům, kteří si z chudáka tropili nemístné žerty, pokašlávali po něm a vykřikovali: hep! hep!

V »hotelu u zlaté vši« blikala již lampa a z otevřených oken rozléhala se písnička »o rebelii vídeňské«:

. . . roztloukli okna, mnohé světnice,
stalo se tam škody na tisíce
a moc lidí život dokonali,
co jeden druhého zmordovali . . .

XI.

Floriáne, přišly si pro tebe dvě družičky«, paní Marie Nováková pootevřela dveře pracovny a zasmála se na manžela. Její statná postava, zahalená do tureckého županu, její podlouhlá zjasněná tvář a objemné točinky rusých vlasů — les loques —, které se jí od spánků chvěly až nad ramena, její pantoflíčky s hnědými přaskami vnesly do pokoje závan svěžího rána a auditor Novák zálibně se zahleděl na svoji choť.

»Zapomněl jsi, že na prvního máje chtěl's vyjíti s Čeňkou a s Aničkou Možných na svůj zdravotní salát pampeliškový, a tož ony si přišly pro tebe«.

»Ano, ano«, zaštěbetaly dívenky, vcházejíce za paní Novákovou. Byly jak pozdrav jara — 10letá Čeňka ve světlemodrých šatečkách kostičkovaných, 6letá Anička v šatečkách světlečervených, kvítkovaných, obě s úhlednými čepečky na hlavách a s proutěnými košíčky v rukou.

Rytmistr vlídně se usmál, oblékl kabát nasadil si nadmutou novomodní čepici hedvábnou — »balón« se jim říkalo« —, dal si pod páži hůl s vyřezávanou hlavičkou, vzal děvčátka za ruce a, rozloučiv se vděčným pohledem s chotí, vyšel za strouhu a zamířil do Žešovské ulice.

Slunko hřálo, po stromech se rozestíral baldachýn listí a také domy křičely: máj! máj! Za každým oknem měli větévky černého bezu, někde i březové halouzky, a mnoho domovních prahů bylo zapopeleno.

»Jako v té vaší deklamovánce«, obrátil se rytmistr k dívenkám. Čeňka kývla hlavou a zadeklamovala:

Práh popelem posypejme,
větví májových nasázejme,
kropme vodou svěcenou,
ať se čáry zaženou . . .

Z každého stavení ozýval se klapot tkalcovských stavů a každým oknem bylo viděti mistry i tovaryše v pilné práci. Leckde se spíchaly i stařenky-soukačky a soukaly na osnovu píšťaly po pěti přadenech.

Před chalupou proti »štiftu« stál starý Beigl a očima točil po komínech. Auditor mu přátelsky podal ruku a tázavě se na něho podíval.

»Pátrám, je-li kde na komíně známka po čarodějnici. Byla noc Filipo-Jakubská a v té čarodějky na ohřeble lítají komínem jako saze. Co přestaly krinoliny, nelze věřiti ani mladicím, ba ty nejhezčí z nich jsou nejnebezpečnějšími«, začtveračil Beigl.

U domu Josefy Habelové č. 69[63a]) zahleděl se auditor na rozsáhlou zahradu, která sousedila s domem č. 70[63b]) Kateřiny Paschové a s jejím zahradním komplexem, který sahal až po vojenské cvičiště, a pomyslil si, že za čas povstane zde čilý stavební ruch, který spojí ulici Žešovskou s ulicí Ztracenou. Dvě ulice příční by se v nich směstnaly! Jedna mezi domem Habelové a Paschové[63c]), druhá vedle cvičiště[63d]) ...

Za mýtem v levo bylo již rušno. Ve stínu královského topolu stál viřtlák s roztopeným kotlíkem a se sotůrkem rohlíků, u příkopu za ním seděla »markytánka« s plucarem vody — hleděli na husary, kteří cvičili na cvičišti, a čekali na »počinek« od nich.

Husaři cvičili dvojako. Jedni v kruhu, na šňůře, druzí na délku. Tito za cíl měli vysoký slaměný vích, nabodnutý na tyči, zaražené do země, a v úprku bodali jezdeckou šavlí do víchu jako do nepřítele. Jeden místo do víchu bodl do tyče, vyvrátil ji, jezdec za ním skočil na její tupý konec, tyč se vymrštila a následující kůň narazil na její bodec a vrazil si ho do plecí. Vyřinul se proud krve, kůň zařičel, zaklopýtal a ve chvilce padl i s husarem.

Auditor se odvrátil od nešťastné příhody, odváděl dívenky pod Žešovský kopec a broukal si do knírů: »Ze zkušenosti vím, co bude následovati — husara odvezou do vojenského špitálu a již jako by ho nebylo. Za to se velitelství rozepíše o koni jak o generálovi a snad i Vídeň nad ním vystrčí smuteční prapor«.

Se Žešovského kopce byl patrným venkovský, hanácký ráz

[63a]) Čsl. legionářů 35. [63b]) Čsl. legionářů 41. [63c]) Pozdější ulice Nová, nyní Dobrovského. [63d]) Pozdější ulice Purkyňova.

Prostějova — ve všech ulicích vysoko se týčily máje a pestrobarevné pentle se na nich třepetaly jako na pantlíku hanácké nevěsty. Největší máj byl v Drozdovicích a v ulici Dolní, kde si je chasa postavila na ulici a bude je hlídati, aby jí ho cizí, přespolní nesrazili, neodnesli a nepřivedli ji tím do nesmrtelné ostudy a hanby.

Se Žešovského kopce se trojice dala po dílech »Pod Žešovským kopcem« na díly »K pusté hráze«. Tam býval rybník, zbyla po něm pustá hráz a pod tou rostly ty nejkřehčí, nejlahodnější pampelišky. S hráze byla pěkná podívaná k dílům v »Rohožnici«, k dílům »u chaloupky«, na šindelnou střechu chaloupky a dále na »Polní rybník«, za nímž se prostějovská pole táhla k hraničkám bedihošťským.

Na hrázi narazili na Josefa Štanderu, který tam ležel v trávě, slamákem si zastiňoval oči a nakláněl se nad starou zápisní knížečku a nad lejstra, psaná švabachem.

»První máj si vyhřívám vzpomínkou na naše herectví — inu, jako herec! — a památkami svého otce«, místo přivítání prohodil Štandera. »Přihřejte se!«

Anička, jakoby tušila, že uslyší něco zajímavého, přisedla a Čeňka za ní. Auditor doplnil kruh okolo Štandery, ten vytáhl kostěnou tabatěrku, podával šňupeček — děvčátka se smíchem odřekla! —, šňupnul si a rozpovídal se:

»Jsem, jak víte, z divadelnické rodiny, jejíž osudy těsně byly spiaty s osudy J. Kajetána Tyla. Když týž nemohl získati koncesi na vlastní divadelní společnost, převzal r. 1849 nájemní smlouvou řízení kočující společnosti Kulasovy, která té doby byla německou, a doplniv ji Františkem Krumlovským a jinými herci, hrál s ní po venkově. Krumlovský té doby byl nejgeniálnějším hercem, nejlepším představitelem Žižky ve hře »Žižkova smrt« a Břetislava ve hře »Břetislav a Jitka« a k Tylovi přešel z divadla pražského. Jediným jeho soupeřem mohl býti Josef Jiří Kolár. Roku 1852 hráli v Klatovech, Krumlovský tam přišel do národního rozporu s vládním komisařem, vyhodil ho oknem, byl za to potrestán dvěma dny vězení a na to od Tylovy společnosti zmizel. Na Tyla tam přišlo udání, že nájmem Kulasovy společnosti obešel zákaz místodržitelský, a tu hry jeho společnosti byly zastaveny. Tyl na to chtěl najmouti společnost Zöllnerovu, avšak tu měl již v nájmu můj otec Josef Štandera, který Tyla a některé členy

jeho společnosti angažoval. Koncem června 1853 chtěl zahájiti hry v Králové Hradci, avšak podkrajský úřad her nedovolil, pokud ředitel Zöllner osobně se nedostaví ku společnosti. Zöllner nechtěl opustiti své místo v Praze a toliko k naléhání Tyla vymohl si v Praze dovolenou a odebral se na několik dní do Králové Hradce, kde byly hry 29. června zahájeny.

JOSEF ŠTANDERA.

V této knížečce, psané kurentem, z větší části německy a latinkou z menší části česky, zapisovány jsou herecké výplaty od 29. června 1853 do konce června 1854. Roku 1853 byli Josefem Štanderou vypláceni J. Kajetán Tyl, Kramuely, Pokorný, Čížek, Svoboda, Lipšový, Zöllner, Ernst, Mušek, Braun, Rott, Macek, Lang, Julius, od 23. června do 1. srpna František Krumlovský a od července do 28. VIII. Chramosta. V r. 1854 zaznamenán jest ve výplatní knize J. K. Tyl, panna Ryková a Köhlerová, Braun, Rott, Pokorný, Kramuely, Čížek, Macek, Zöllner, Svoboda, Mušek, Jelínek, Mariánka a Anna. Výplaty dály se několikráte za měsíc po zlatkách a nechybí ani záznamy o výplatě 20—30 krejcarů. Příklady jsou i dnes zajímavými. V červenci r. 1853 dostal Kramuely 24 zl., Pokorný 17 zl., Čížek 34 zl. 30 kr., Svoboda 15 zl., Krumlovský 28 zl.

J. Kajetán Tyl, který u společnosti byl dramaturgem, režisérem i hercem dostal r. 1853 v červenci 69 zl. 36 kr., v srpnu 51 zl. 10 kr., v září 95 zl. 70 kr., v říjnu 66 zl. 30 kr., v listopadu 82 zl. 2 kr. a v prosinci 74 zl. 30 kr., tedy za půl roku

VÝPLATNÍ ZÁZNAM J. KAJETÁNU TYLOVI
dle účetní knihy Josefa Štandery z r. 1853.

měl příjem 450 zl. 72 kr. Roku 1854 dostal vyplaceno v lednu 85 zl., v únoru 75 zl., v březnu 87 zl., v dubnu 82 zl. 30 kr., v květnu 78 zl. 60 kr. a v červnu 85 zl., tedy za půl roku 502 zl. 90 kr. Celoroční příjem jeho, vypláceny Josefem Štanderou, byl 953 zl. 62 kr. Za tutéž dobu dostali vyplaceno: Kramuely 342 zl. 48 kr., Čížek 533 zl. 70 kr., a J. Štandera v ní, tedy za rok, vyplatil 3772 zl. 66 kr.

V knížečce uveden jest také příjem několika představení v Králové Hradci. Při představení »Savojanka« dne 29. července 1853 byl hrubý příjem 34 zl., vydání 16 zl. 28 kr. Vydání bylo: Kolek 2 zl. 30 kr., muzika 4 zl., cedule 8 zl., rekvisity

VÝPLATNÍ ZÁZNAM J. KAJETANA TYLA
dle účetní knihy Josefa Štandery r. 1854.

26 kr., divadelní lidi 1 zl. 12 kr., roznašeči cedulí 30 kr., biletářky 30 kr. a dva hlídači 20 kr., z divadla a ze sálu 4 zl. Představení 2. července mělo příjem 24 zl. 26 kr. a vydání 20 zl. 30 kr. Při představení »Život za přítele« vybralo se jen 10 zl., při kuse »Venkovské neviňátko« 18 zl., při hře »Břetislav a Jitka« 50 zl a dne 16. července při benefici J. K. Tyla při hře »Strakonický dudák« 61 zl. Dne 17. července při reprisi téhož kusu byl příjem 53 zl. 14 kr.

Krumlovský v té době byl již rozhárán, nikde nevydržel a hrál u otcovy společnosti jen v červenci 1853«.

»A co tají druhá knížečka, podlouhlá, s hrubým, pololepenkovým obalem?«, dotázal se auditor.

»Výplaty herecké společnosti Štanderovy od září 1862 do ledna 1864. Po většině jsem je zapisoval já. Otec svým kurentem jen někde připisoval. Z výplatních záznamů vidno, že tehdy u Josefa Štandery byly herečky Krausová a Lipšová a herci Betka, Halla, Vendler, Pešek, Želivecký, Ryšavý, Hof čili Hóffičko, jak jest zaznamenáno, Houdek, Chalupecký, přechodně i Faltys a hlavně Polák, Mušek a od 9. září 1862 do konce srpna 1863 Jindřich Mošna. Panna Krausová brala měsíční gáži 28 zl., Lipšová 30 zl., Ryšavý a Mušek po 60 zl. a Mošna 40 zl. Betkovi na »voršusy« 30 zl. a Hofovi na »voršus« 10 zl. srážello se měsíčně po 2 zl. V říjnu r. 1862 vyplaceno bylo za 4 herce po 20 kr. a za Mošnu a Muška po 40 kr., »pro pohořelého ve Skalici«. Želivecký v červnu 1863 dostal »na cestě do Kroměříže« 3 zl. 50 kr.«

»A jak jste se stali Prostějováky?«, zajímal se Novák.

»Josef Štandera na Moravě zakotvil až r. 1863, kdy od c. k. místodržitelství dostal povolení ku zřízení slovanského divadla na Moravě s výjimkou měst Brna a Olomouce. Rozhodl se pro Prostějov a ku hrám najal místnosti salonu Šalomouna Kurze na Vápenici v domě čís. 141[64]) a to na dobu do konce ledna 1864. Také se hrávalo na střelnici a do října 1863 byly provedeny hry: Slepá nevěsta, Jan za chrta dán, Manžel bez ženy a otec bez dítěte, Paličova dcera, Lesní panna, Diblík, Břetislav a Jitka, Čech a Němec, Mateřské požehnání, Chyba lávky, Sirotek Lowoodský, Král Václav a jeho kat, Paní Marijánka, dcera pluku a Mlynář a jeho dítě. Hry byly tak úspěšny, že »Bote aus der Hanna« o nich referoval velmi vlídně.

Josef Štandera se konce nájemné doby nedožil, zemřel v prosinci r. 1863 v domě čís. 144 na Vápenici.[65]) V I. ročníku »Moravské Orlice« ze dne 22. XII. 1863 jest obšírně vypsán jeho pohřeb. V čele průvodu šla »Orlica« s praporem, zahaleným ve smutek, za ní Čtenářský spolek a údové Záložny. Rakev ozdobena byla věncem ve slovanských barvách a nesli ji střídavě měšťané a údové divadelní společnosti. Také c. k. okresní Zelenka byl v průvodě a mnoho členů obecního zastupitelstva. Orlica nad hrobem zazpívala sbor od Jos. Nesvadby

[64]) Vápenice 13. [65]) Vápenice 17.

»Sladce dřímej«. Sbor pělo 60 pěvců a dojem pohřbu rušil jen regenschori svojí jarmareční písní »In paradiso«.

Vdova po Josefu Štanderovi, moje matka Anna Štanderová, převzala otcovu koncesi divadelní a rozšířila ji povolením her v Olomouci. V té době ukázala se možnost získati v Prostějově vlastní jeviště. František May v domě čís. 62 v ulici Žešovské[66]), který r. 1854 ještě měl František Souček o 15 pokojích, svého času vedle lázní upravil také rozsáhlou zahradu a v ní postavil arénu s prostorným jevištěm i hledištěm, s galerií a zvláštním vchodem pro orchestr. Mimo to také ve dvoře v příčním traktu z obilních sýpek v I. patře upravil taneční sál, z něhož dřevěný most vedl do zahrady. V tomto sále také bývaly odvody, které později byly přeloženy na střelnici, a říkalo se mu »na sejpce«. Po Mayovi stal se majitelem této reality Josef Kotzián, který r. 1862 přistavěl 4 pokoje. Týž ale zkrachoval, a v licitaci, vedené Dr. Heinem, koupila ji Anna Štanderová za peněžní pomoci svých sester Terezie a Babetky Lorencových z Králové Hradce. Roku 1866 byla v nádvorním sále prušácká nemocnice a v té leželo i dosti našich vojáků. Vařila tam Waltrová a ta lehčeji raněné rakouské vojáky oblékala do ženských šatů a vypouštěla je zahradou, aby nemuseli do zajetí«.

»O tom domu se mluví ještě více«, dodal auditor. »Udržuje se tradice, že r. 1848 »Na sejpce« Karel Havlíček Borovský měl veřejnou schůzi a že jí docílil, aby Prostějovsko nevolilo vyslance do Frankfurtu. Co jest na té tradici?«

»Pověst ona, arciť příjemná a pro Prostějov lichotivá, není ničím doložena. Jest však dokladem, že Prostějov mnoho horoval pro Brixenského mučedníka. Jisto jest, že Havlíček byl v blízkém styku s Prostějovem. Ve svých »Národních Novinách« má o našem Frankfurtském nevolení dvě zprávy. Prvá zní: »Volení k frankobrodskému sněmu na Moravě, 16. května 1848 v Prostějově, v kterémž městě ještě před krátkým časem tříbarevná korouhev německá mnohé domy ozdobovala, volení posla se nepodařilo. Jakých demonstrací ale se strany Hanáků potřebné bylo, obyvatelstvo německým duchem nadchnuté od volení zdržeti, toho zpráva se nám dosud nedosta-

[66]) Čsl. legionářů 17.

la«. Druhá, pozdější zpráva zní: »Z Prostějova 16. května 1848. S radostí vám oznamuji, z volení, které bylo určeno na 13. května, v prostějovském okrese nic nevypadlo. Sedláci nechtěli volit, byli skrz to až ve Vídni a dostali za odpověď: chtějí-li volit, by volili, jestli ne, by nevolili. Bohdá, že Němci na Moravě propadnou. Duch se kloní k Čechům!...«

Od Plumlova zafučel teplý vítr a rozčechrával vypravěčovi vlasy i lejstra. Štandera vytáhl z kapsy hodinky a se slovy: »Moje hodina odbyla« se zvedl, stisknul posluchačům ruce a dal se k císařské silnici.

Dívenky zářily a Čeňka, jiskříc očima, šeptla: »To o Tylovi povím Anně Novotných, své kamarádce... A nyní, Aničko, na pampelišky!«...

Florián Novák osamněl na hrázi a mimoděk zahořkl — zmínka o frankfurtských volbách mu připomenula neslýchanou urážku i křivdu, kterou při poslední volbě sněmovní do duše byl raněn. Jak bezohledně, jak rafinovaně byl v rozhodných okamžicích volebního dne odvlečen do Brna! Prostějovští ústaváci mají manýry »chlapců z hor«, Z Lysé hory — přepadají »z poza bučky«. Poslance Jana Chmelaře odpravovali obuškem politicko-ministerským, na něho, na rytmistra, nachystali si potupu vojenského »běhání ulicí« a kaprálovskou kulku do hlavy! Chtěli ho odstrčiti hůře, než to v dubnu r. 1866 učinili JUC. Františku Lakomému, který tehdy byl c. k. aktuárem u c. k. okresního soudu v Prostějově a nejčilejším pracovníkem národním i politickým. Nezapomněli mu, že při volbě sněmovní skřížil meč i s Dr. Heinem a že právě pracoval na stanovách pro nově zařizovaný potravní spolek »Živu«, a docílili u vrchního soudu v Brně, že byl přesazen ke krajskému soudu v Olomouci. Stalo se to tak náhle, že se aktuár s Prostějovem loučil »Zasláním« v Olomouckých novinách: »Četným svým přátelům a známým, s nimiž pro náhlý odjezd osobně se rozloučiti mi nemožno bylo, jakož i slavným spolkům: Besedě občanské, Záložně, Spolku potravnímu, Čtenářskému a Orlici se srdečné »s Bohem« a posledněјším zvláště za poslední poctu vřelé díky. »S bohem« také i těm, kteří mne po celý čas mého úřadování v Prostějově stále podezřívali a ctné své jednání pamfletem v »Mähr. Corresp.« čís. 82 důsledně osvědčili, a ujišťuji je, že i na poslední tento

útok (očekávám aspoň, že byl posledním), neodpovím, leč pohrdáním, jak jsem to při dřívějších činíval.
V Prostějově dne 18. dubna 1866. JUC. František Lakomý.«

Náš milý aktuár pohrdání to osvědčil i vůči vrchnímu soudu — z aktuárství v Olomouci se poděkoval a stal se tam advokátním koncipientem u Dra Reina. Národní Prostějov i při náhlém jeho odchodu vřele se s ním rozloučil. Večer před odjezdem uspořádala mu Orlica zastaveníčko, podala mu adresu, všemi členy spolku podepsanou, a deputace strany národní a Čtenářského spolku, vedené Dr. Melicharem Mlčochem, dojemně mu přišly stisknout ruku. Záložna ho pak ve schůzi 30. IX. 1866 jmenovala svým čestným údem...

Jak asi on, Novák, bude se loučiti s Prostějovem! Chmůra sedla mu na čelo, ale jen letmo, jako když průsvitné křídlo denivky zavadí o vrásku.

Míval kdysi přechodné chvíle duševní deprese a pocity nicotnosti, avšak nyní při vzpomínce na volební zákeřnictví, jež pomáhalo oloupiti Prostějov o českého zástupce, jakoby mu do žil bylo nakapalo živé vody, která oživuje energii, dává růsti křídlům a hory i málomoc přenáší jako pýří pampelišky. »Chlapci z hor« neunikli a neuniknou »portášům« — valašským žandarmům — a proti pravdě a proti právu trvale nevyhrají ani regimenty husarů. On, auditor, jest přesvědčen, že jde nejenom za zákonitým, nýbrž i za přirozeným právem, za slunkem pravdy, které nezná ustoupiti zlobě...

Do výše vznesl se skřivánek, třepetal křídly, jásal a jásal. Novák zavřel oči, upiatě naslouchal vrzgolení a měl pocit, že on to letí k blankytu, že on to jásá, že on je tím skřivánkem..

Do jeho skřivánčího vznětu vpadly dívenky Možných, zruměněné a zářící nad kořistí pampelišek — nesly jich nejen plné košíčky, nýbrž i vrchovaté čepečky. Přinesly také chrousta, kterého našly pod lupenem šípkového prutu, a položily jej na kopeček mraveniště.

»To bude salátu«, pochválil rytmistr a, zvedaje se z hráze, dodal: »Na podzim sem půjdeme zase — na lukách tu bývá úroda žampionů a ty váš tatíček také rád«.

Než se dali na »střední cestu« k dílům »Za svatým Petrem«, chroust rozevřel své lopaty, roztáhl křídla, vznesl se, zabrněl jim nad hlavami a ztrácel se ke korunám topolů...

Z císařské silnice zalehl na »střední cestu« zpěv:

Na tom našem dvoře
všecko to krákoře,
i ten kohout.
Nemohu na tebe
potěšení moje
zapomenout!
A kdybych zapomněl,
tož ne lehce —
vždycky mne pro tebe,
potěšení moje,
bolí srdce...

Štandera! Na koho asi vzpomíná Tylovou písničkou ze »Strakonického dudáka?«

XII.

V písárně »U zeleného stromu« byl popolední klid, rušený jen bzikotem a třepetáním mouchy, která se zapletla do nastražené pavučiny.

Paní Vincencie Vojáčková seděla v lenošce a dívala se na podobiznu zvěčnělého svého chotě Jakuba Vojáčka, zakladatele výrobny lihovin a původce zámožnosti rodiny, která je dnes z nejpřednějších v městě. Jako nadaný hudebník býval šikovatelem u vojenské hudby, odešel od ní do Prostějova, najal si hospodu »u zlaté studně«[66]*a*), kdež bohatl a odkudž se zakoupil do nejpřednějších domů měšťanských. Patřil mu pak nejenom dům »U zeleného stromu« a »U tří mouřenínů«, nýbrž i dům č. 104[66]*b*) »u Antonínka« a větší podíl domu č. 119 Pl. př.[66]*c*), který jako bývalý společenský cukrovar byl zdaněn položkou Vojatschek Jakob & Co. A co polností! V první své ženě — Bůh jí dej lehké odpočinutí! — Jakub měl dobrou pomocnici, ale ona, Vincencie, byla ještě lepší

[66]*a*) Masarykovo náměstí 21. [66]*b*) Masarykovo náměstí 22.
[66]*c*) Kostelecká 37.

a od jeho smrti r. 1858 sama řídí jeho dílo. Jest, pravda, ještě statná, 53letá, oči má bystré a tmavé jako za mládí, hnědý vlas ještě jí neprokvétá stříbrem a dosud ráda se strojí — hedvábné šaty, pošité těžkými krajkami a grogrénový plášť jsou jí milými. A češe se na poutec a přes uši, lelíky mívá zabrané do krajkového čepečku a náušnice nosí veliké jako brož, jak se to Jakubovi líbívalo. Žije jenom pro obchod a pro rodinu a dosavád všecko se jí dařilo. Avšak nyní příliš mnoho starostí hrne se na ni najednou. Děti z Jakubova prvního manželství — Vilém Vojáček a Haschková — nevyžadují již její péče. Haschková dostala větší věno a jest na domě čís. 106[67]), Vilém má dům č. 104 a v plumlovské uličce dům číslo 20[67]*a*). Ale vlastní její děti! Przizovi sotva udrží svůj velkostatek Přemyslovice-Stražisko, její milý oficír Bruno by rád, aby pro něho od knížete Metternicha koupila zámek ve Vřesovicích i s lesíkem Prelátskem, ležícím na Brodecku, a pro 19letého Karla, který jest mimořádným posluchačem prvního ročníku pharmacie na universitě ve Vídni, chystá se koupiti lékárnu »U černého orla« od dědiců Horákových a jejich dům čís. 57[67]*b*) nově a účelně přestavěti.

...Ach, ten Karlíček! Narodil se 21. ledna 1848 a býval jejím miláčkem. Roku 1854 byl na hlavní škole za direktora Františka Ulricha, pilně navštěvoval školu a velmi dobře se choval. Učitelem měl Aloise Dvořáka, pak mezi jinými také Josefa Fogta a Karla Odstrčila a ve čtvrté třídě byl v lokaci 18. mezi 90 spolužáky. Roku 1859 byl již na německém gymnasiu v Olomouci a tam jí ve studiích činíval mnohé starosti. Hlásil se, pravda, k Slovanům, a ti tam neměli ustláno na růžích ...

Nejmladšího, 14letého syna Oskara vede a připravuje pro obchod, pro závod, a Regina? Té má chystati výbavu. Dr. Martin Nemluvil, 31letý koncipient Dr. Heina a nastávající advokát, jiš si o ni řekl, má ji přislíbenou a svatba jest před kazatelnou.

A ke všemu tomu dojde snad i na křižovatku národnostní. Za Jakuba si nelámala hlavy otázkou národnostní, byla měšťkou, Moravankou a Prostějovačkou, jakými tehdy byly všech-

---

[67]) Masarykovo 20. [67]*a*) Kravařova 9. [67]*b*) Masarykovo nám. 6.

ny jiné, ale za vdovství vlivem svého švakra učitele Jana Kaisera jest blíže Slovanům. Hlavně od 11. září 1864, kdy byla matkou nového praporu Orlice a od kdy Orlica na něm nosí její heslo: Bohu i národu k službě i slávě. Vždyť tehdy k pěvcům proslovila i slovanskou řeč! Dodneška ji má v paměti: »Vznešený cíl jste sobě vytknuli, stateční pěvci, věrní zpěvné vlasti synové! Zpěvem obveselujete a bavíte, zpěvem ale také křísíte národní uvědomění, zpěvem budíte lásku k vlasti, zpěvem učíte jazyk otcův milovati, slavnostmi pěveckými vzájemnost utvrzujete slovanskou. Zpěv — hlas ze srdce, dráhu sobě opět přímo razí k srdci a, co z národu se vyvinulo, opět do národu vniká!« Němci tehdy miserácky zlehčili slavnost i její kmotrovství a přimkli ji ještě blíže národovcům. Ti si jí váží a Orlica jí ku jmeninám pořádává zastaveníčko jako panu faráři a jako svému předsedovi Karlu Novotnému...

Křižovatka jest u dětí: Dcery a Bruno mají vychování německé, avšak nevýbojné, 19letý Karel jest již pro národovce, pro Slovany, a 14letý Oskar mluví a sní jenom o Havlíčkovi a Sokolech. Do toho má vpadnouti Dr. Nemluvil, který jest německy výbojný, ač jest rodem Hanák ze Střelic u Litovle a má sestru Beátu, horlivou vlastenku. Navštěvoval německou školu v Unčově, absolvoval německé gymnasium v Olomouci a německou universitu ve Vídni, kdež r. 1862 promoval. Po koncipientských začátcích v Unčově a v Olomouci jest od listopadu r. 1863 v Prostějově. Nezaseje jí do poměrů rodinných zrnka pelyňku a blínu?...

Z pokoje nad písárnou ozvalo se piano a mladistvý tenorek prozpěvoval koncertní a národní písně. Vynikla z nich dojemná Škroupova hymna »Kde domov můj?«, dále »Já jsem Slovan«, »Husitská« od A. B. Tovačovského a »Kdo jste boží bojovníci« od Boh. z Čechtic — ach, tato píseň ji tak dojala při svěcení praporu Orlice!... To se nahoře rozehrál a rozezpíval Oskar, který po otci Jakubovi má hudební nadání...

Před domem zahrčel a zastavil kočár, tažený statnými hnědáky, a určický farář Petr Obdržálek seskočil s něho k nálevně.

»Jsem v okopávačkách«, farář tisknul ruku paní Vojáčkové, která mu přišla vstříc, »a okopávačům by se bez »mizge

zelenyho stroma«, jak říkají té vaší »ode zdi ke zdi«, zkrátily žíly. Podvečer si přijedu pro bečičku. A co vy, matko, jste tak ustaraná?«

»Chystám svadbu.«

»Aj, aj — vy a vdávat se?«

»Já? Leda že byste vy, velebníčku, byl mojím ženichem«, usmála se továrnice, až plná její tvář vypadala jak měsíček v úplňku.

»Nebýti celibátu, nevím, nevím«, farář šelmovsky zašvidral očima a vracel se ke kočáru. Venku narazil na příručího Galaše a oslovil ho:

»Také pro okopávačskou čmrňu?«

»Nikoliv. Honím Josefa Hliňáka, abych se s ním dohodl o prodeji několika kusů dobytka ze dvora Primavesiho.«

»Toho najdete »u bečičky«[68]) — máme tam smluvenou partičku. Svezte se tam se mnou«...

V pozadí kavárny »u bečičky« seděli u karetního stolku Josef Hliňák, hostinský a obchodník dobytkem, Alois Mazal, mlynář od sv. Anny, obchodník Šín a hráli preferanc. Jednooký dohazovač Konečný jim kibicoval. Jak Mazal spatřil P. Obdržálka, nahnul se ke Hliňákovi a zašeptal mu: »Nezapomeň, co nám Pořízka uložil«...

»To je host jak slonová kost«, zvedl se Hliňák, zavalitý, hladce oholený jak premonstrát, a ze široka — »rozcajdaně« — nohama i ramenoma (pohazoval ramenoma) šel příchozímu vstříc.

»Že jdete! Vaše židle má již vrtiky a náš preferanc volá do cvika. Či rač jedníka nebo hned ferbla?... A co vy, hospodářský Galaši?«

»Mám pěkné kusy a prodám«, příručí prstem ukázal směrem k Bedihošti.

»Obehrám-li určickou faru, koupím. Zatím si s námi zahrajte — očima«, Hliňák křísl jazykem o své pěkné, zachovalé zuby, zasedl proti faráři a již to ve čtveřici šlo do jedníka.

Faráři se hra nedařila a přesedoval jako na trní.

»Jenom klidně«, usmíval se Mazal. »Hliňák jest lepší nežli určická chasa«.

»Jak to?«, otázal se Šín.

---

[68]) Rašínova brána 9.

»Pan farář na kazatelně vystoupil proti večerním toulkám a provinilcům sliboval pekelný oheň a síru. Neboť spravedlivý chodí spát se slepicemi. Chasa si to na oko vzala k srdci a, chtějíc napraviti jednoho, který i pozdě v noci byl vídán na cestě od panského dvora k návsi, počkala si na něho u cesty. Ve tmě popadla chlapíka, volajíc: »Tož te tak dbáš na kázání našeho pána faráře?« a chtěla mu namlet. Ten se jí však vytrhl a utíkal k faře. Byl prý to náš milý pan farář Obdržálek, který večer chodíval na partičku do dvora« ...

Farář nepohnul ani brvou, »hopl« Hliňákův bank a prohrál.

»S Hliňákem bude kříž — vyučil se na vás až v Polsku a chce si vynahradit i ty čtyry voly«, podpíchnul kibic.

»Jaké voly?«

»Je tomu týden, co si zajel do Polska nakoupit prasat a přivézt voly pro sebe a pro Hustého z Trávnické ulice, a neptejte se, jak dopadl. Zasedl k ferblu, do večera byl jak vrabčí holátko a telegrafoval »mamince« o peníze. Jak zněl, Hliňáku, ten památný telegram?«

»Schweine keine, Ochsen viere —
Hliňák zweie, Husty zweie.
Markt schlecht, Hliňák weg«,

citoval Hliňák. »Odpovědi ani peněz jsem nedostal a tož mně nezbylo, než prohrát také koupené voly« ...

Farář se chutě zasmál a, maje v ruce eso, zakřiknul: »Hop!« Na eso dostal figuru, po ní desítku — »ztropil se« a Hliňák mrkl na Galaše:

»Kupuji od vás dva voly pro Hustého — za farské peníze«.

»Cožpak P. Obdržálkovi sejde na groši!«, připepřoval Šín. »Pod breviářem má 500 zl. které dostal od císaře pána«.

Farář zase dostal eso, hopl a dokoupiv desítku, smál se potají do pysků a Šína nechal Šínem. Ale Hliňák na své eso dokoupil druhé eso, shrábl sázku a usrkl ke Galašovi:

»Beru také druhé dva voly pro Hliňáka — za papežské peníze, za škudy«.

»A myslíš si, bagounkáři, že nemám škudů? Sbírám na nemocničku a opatrovnu v Určicích a daroval jsem na ni 1000 zl. a 500 škudů. Od císaře mám na ni 500 zl., které mně Šín tak nepěkně vyčetl, z arcibiskupa Švarcenberka jsem vymačkal 15 zl. a ze židovského »arcibiskupa« Rotschilda

zrovna tolik. Ústav jistě bude otevřen v r. 1872 a, až tě obehrám do podvlékaček, do košile, udělám tě v něm hausmajstrem«, pariroval farář. »Ale dnes již konec hry — zmokl jsem tady až do niti a na dluh se nehraje«.

»Co? Na dluh? Kdo v Polsku hrál o voly, v Prostějově může do sázky vzít pár hnědáků i s kočárem«, naváděl Šín.

»Hliňák by se nebránil hrát ani o farářův dům čís. 35 v Br. předměstí[69]), o ten, v němž je pronajatých 15 pokojů a který má hlas ve II. sboru«, doplnil Mazal.

P. Obdržálek se posměšně podíval na podpichovače. »Koně a kočár vsadím — Hliňák také hrál o voly a dotáhl to až na vás! —, ale můj dům v XVII. století býval farou u sv. Petra a farám se ancikrist« — zamrkal na Hliňáka — »vyhýbá«. Pak vsadil koně a kočár, prohrál a Hliňák dal si odevzdati sázku. Faráři zbyl jenom bič — s tím se pěšky vydá k Určicím! — a uvažoval, jak by na »bečičkáře« vyzrál. Hliňák mu pošeptal:

»Posledně jste za svůj dům volil s Němci a dle vašeho příkladu i »černý beránek«. Letos odevzdejte oba hlasy nám a já vás prohranými koňmi a v prohraném kočáře odvezu do Určic a nechám je faře — pro ancikrista nejsou!«

P. Obdržálek vzal bič a rozveselil se — již to má, již ví, jak »bečičkářům« vytře zrak! Při volbách...

Co se jednikáři znova rozsazovali, přišel knihař Růžička a usmíval se na plné kolo.

»Co zas máš, všudybyle?«

»Šel jsem do Trávnické ulice — Pořízka mne poslal pro plné moci — a zažil jsem páteční operu s Františkem Hélem. Ten zařizoval svůj dům čís. 82 Olom. předm.[70]) — dům je jak hrad o 14 pokojích — dle našeho požárního řádu. Dal si do pořádku »fajerhák«, dva kožené koše na vodu, dřevěnou ruční stříkačku a naslouchal sousedce, která mu vykládala občanské povinnosti a zvyklosti při ohni. Vypukne-li kde oheň, první kdo ho spatří, vykřikne Fajer! a za ním všichni ostatní a běží k požářišti, ježto hasičského sboru dosud v Prostějově není. S věže se ozve zvon, »šturmuje se«, a hned celé město ví, že někde hoří. Obecní zřízenci zadrží první povoz, který se jim namane, vypřáhnou mu koně, jedou

[69]) Revoluční třída 30. [70]) Trávnická ul. 10.

ke kůlně proti obecnímu domu, naloží z ní hasičské nářadí a ujíždějí k ohni. Za nimi přibudou četníci, husarská »fajerpikéta« uzavře okolí požářiště a kdekdo musí pumpovat, v koších donášet vodu, shazovat ohořelé trámy, chránit sousedních střech. Z ulic na pomoc se hrnou měšťani se svými sáhovými stříkačkami... Sousedka ještě nedokončila, když se s věže ozval zvon. Hél natáhl uši a zeptal se, nač se zvoní.

»No, Olivetské hoře«.

Hél, neporozuměv dobře, trhl sebou, popadl »fajerhák«, stříkačku a aló k městu. Potkal jsem ho udýchaného u rybníčka před Trávnickou ulicí, kde si do stříkačky natáhl vody, a ptal jsem se ho, kam letí.

»Utíkám hasit — šturmují, že Olivetská hoří — kde, synku, má ta Olivetská chalupu?«

»Cha, cha — je pátek a zvoní se na pobožnost k hoře Olivetské«...

XIII.

Beust dovedl osamotiti českou oposici a pomocí Poláků, jimž dával vnitřní polskou řeč pro Halič, zjednal většinu straně centralistické, svolal radu říšskou a ta dne 20. V. 1867 za presidentství Dr. Giskry téměř jednohlasně schválila reskript dualismu, vyrovnání s Uhry.

Vůdcové české politiky oproti tomu upiali zraky své za hranice říše a, chtějíce dokázati, že tam máme přátely, obeslali národopisnou výstavu v Moskvě — nastoupili »pout do Moskvy«. Byl tam Dr. Frt. Palacký, Dr. L. Rieger, Dr. Brauner, Erben, Dr. Julius Gregr, baron Villani a j. Uvítání jejich bylo okázalé, demonstrativní a významnou byla audience slovanské deputace u cara v Carském selu. Na banketech a slavnostech vyzdvižena byla myšlenka vzájemnosti slovanské. Němci této pouti přidali nádech velezrády a s Poláky žádali potrestání účastníků.

Pout sama i německý pokus o persekuci vůdců národa značně posílili slovanské vědomí i na Moravě a začala se hlásati výhoda, učiti se ruštině.

V Prostějově obě tyto události měly vliv na nastávající volby obecní. Národovci nadšeně zvedali hlavy, živě rokovali o síle přátelství Ruska a, poukazujíce slabochům a nerozhodným Moravcům na moc slovanského strýčka, který r. 1849 dovedl zkrotiti Maďary, sebevědomě si při zpěvu, »Hej Slované« upravili verše:

Car je s námi, kdo proti nám,
toho Rusko smete...

Nálada tato také způsobila, že knihkupec Alois Růžička v Plumlovské uličce č. 127[71]) objednával ruské gramatiky a že také méně kovaní ústaváci o významu moskevské pouti střízlivěji uvažovali než jejich kasino. Ba někteří také zapochybovali o správnosti politiky svých poslanců Zajíčka a Dra Zaillnera, kteří bojovali pro dualismus.

Moravci a »mužové středu« byli nejoddanějšími Rakušáky a nedovedli tak lehce Maďarům, vyšinuvším se až k říšskému žezlu, odpustiti rebelii proti císaři Ferdinandu Dobrotivému, jemuž Prostějováci r. 1848 v Olomouci holdovali jako zapřisáhlí patrioti. A ještě více je znepokojovaly zprávy o dosahu uherské samosprávy a zákonů, které prý ona chystá. Rodinný jejich cit byl dotčen pověstmi o »uherském manželství«, byli nejisti o následcích uherského státního občanství. Ještě více byli nejisti o dosahu obchodních a hospodářských styků obou polovin říše a nejvíce je zarážel uherský požadavek, že rozpočet delegační musí Uhrám přinésti úlevy a tím tedy větší daňové zatížení zemí rakouských.

Beztoho jsou dnešní daně značně tíživými. Na příklad třídní a činžovní daň domovní. Do roku 1854 nejvíce jí platil žudr Kožušníčkův — 60 zl. ročně! — a »Černý dvůr« Matyáše Pelze — 52 zl. ročně. V téže době jí platil Zajíčkův tchán Ferdinand Abel 40 zl., Bernard Back z továrních místností proti Milosrdným a zámek stejně s ním po 32 zl., »Panský dům« po přestavbě r. 1860 platil jí 60 zl. a dnes jí tolik platí také přestavěný dům firmy M. & J. Mandl. Předměstské domy jí platí 40 kr., 2—6—8 zl. Vždyť i obec z pastoušek svých platí ročně až 40 krejcarů za každou! A vnitřní město? František Kratochvil od »slunce« jí platí 12 zl., vedlejší Klement

---

[71]) Kravařova 6.

16 zl., pekař Abrahámek 8 zl., Kroutilův »Nový dům« 8 zl., Katynka Weiglová 12 zl., Alois Haschke 30 zl., »Modrý lev« 12 zl., Matyáš Maixner od »černého medvěda« 16 zl., Vojáčka dědici za »zelený strom« 16 zl. a za »tři mouřeníny« 32 zl., Jan Wichterle 12 zl. 40 kr. a Rud. Wolec 24 zl. Obec z krámků v bráně brněnské jí platí 6 zl. 40 kr., z krámků v bráně plumlovské 2 zl. 40 kr., z krámků v bráně olomoucké 2 zl. 40 kr. a ze »šerhovny« dokonce 12 zl.

Dr. Zaillner a Zajíček pomáhali Maďarům ku právům ústavním i národním a Prostějováci, o kterých se říkalo, že by za groš hnali komára do Brna, na ten dar mají připláceti! Zaslouží si toho kmen, který v letech šedesátých bezohledně z Uher vypuzoval rakouské úředníky? O maďarské zvůli by mnoho mohli povídati aktuár Václav Walter a notář Einaigl, kteří do Prostějova byli přeloženi z Uher. Einaigl tam býval stoličným soudcem. Přeložení stalo se po rozpuštění c. k. soudů v Uhrách r. 1861. Walter byl tehdy v květnu 1861 jmenován c. k. auskultantem při okresním soudu prostějovském.

Do toho kvasu dobře kopistí sekli národovci. Na valné hromadě Hospodářské filiálky Olomoucké, jejíž předsedou byl Josef Hoch z Hrubčic a jednatelem poslanec Deml, dali Hynek Čecháček, Karel Novotný a Karel Černil podnět k tomu, aby zřízena byla akciová sladovna rolnická. Tím dali prakticky najevo, že národní Prostějov se cítí jedním tělem i jednou duší s venkovem a že prospěch i rozkvět zemědělství, které se válečnými pohromami ocitlo nejen ve výrobní, nýbrž i ve finanční krisi, jest ochoten podepříti peněžně.

Na výzvu těchto předáků strany národní v Prostějově sešel se dne 27. VI. 1867 výběr 16 rolníků, schválil prostějovský návrh a zvolil si zařizující výbor, který by sestavil stanovy akciové sladovny rolnické a který by zahájil agitaci k získání základního kapitálu, ceněného na 100.000 zl. Do výboru byli zvoleni: prof. Jan R. Deml z Olomouce, Josef Hoch z Hrubčic, Tomáš Podivínský ze Smržic, František Ovečka ze Žešova, Leopold Příza z Konice, Josef Pořízka z Mostkovic, Tomáš Husička z Olšan, Čeněk Höger z Prostějova, Eustach Lužný z Kostelce, Josef Zbořil z Čech, Šimon Panák z Klopotovic a Josef Janoušek ze Slatěnic.

Židovští obchodníci obilím, hlavně skupina Wesselova, podezřele nad tím sestrkovali dohromady hlavy i brady a ústaváčtí obchodníci a živnostníci nelibě nesli tuto novou a úzkou součinnost národovců s venkovem — tušili, že může býti a že snad již jest počátkem další a dalekosáhlé spolupráce národní a hlavně hospodářské, při které němectví citelně může býti raněno. Z Uher hrozí škody, místně hrozí újma — nebyla by výhodnější dohoda »středních mužů«, než krajní boj liberálů? Nynější hospodaření obecní beztoho jest jednou nohou v kriminále a nedovedlo rozřešiti žádného většího úkolu.

Agitačně dovedl omalovati ústaváckou správu obecní člen zastupitelstva Josef Stich. S jakým programem přišli ústaváci do první pracovní schůze obecní ze dne 30. září 1864? Starosta Czerny jejich jménem chlubivě ubezpečoval, že provedou úpravu silnic, planýrku prostranství na Vápenici, zlepšení dlažby městské, stavbu nové školy, zřízení obecní spořitelny a že konečně rozřeší osvětlení města. A co z toho? Na silnicích slepice vyhrabaly již i štět, na Vápenici si vepři lámou nohy, policejní radní onehdy zapadl do díry v dlažbě a nechal v ní kramflík i s opatkem, zřízení obecní spořitelny uvázlo v komitétu a v naivním usnesení, aby starosta pro ni zažádal o subvenci (!!), a při zmínce o stavbě školní budovy školní referent Dr. Zaillner se tváří, jakoby byl ohluchl. Týž radní jako referent zdravotní načisto zapomněl, že císař r. 1860 věnoval bývalý klášter kapucínský obci, aby v něm zřídila nemocnici. A otázka osvětlení města? Zapadla do »egyptské tmy«, na kterou si měšťané »zasláním« z prosince r. 1863 stěžovali v »Bote aus der Hanna«, vytýkajíce, že ulice mají luceren málo, směšně málo, a že ani ty všechny nesvítívají. Lucerny tehdy svítily olejem a jaké pak světlo vyráželo z obecních hlav?

Ve schůzi zastupitelstva dne 6. II. 1864 jednáno o plynovém osvětlení města a přijat návrh Dra Heina: Zavedení plynového osvětlení do města se v principu schvaluje, tříčlenný komitét vyšetří potřebu počtu plamenů atd. a v Olomouci se přesvědčí o způsobu plynárenské smlouvy. Do komitétu byli zvoleni Dr. Hein, Ferdinand Sonnenvend a Rudolf Woletz. Ve schůzi dne 22. VI. 1865 usneseno, že se zavede osvětlení petrolejem zatímně ve 20 lampách a to v desíti na městě a v desíti po

předměstích. Petrolejové lampy opatřil člen zastupitelstva Jan Brachtl za 8 zl. 7 kr. Svítili jsme tedy olejem a petrolejem.

Ve schůzi 14. IX. 1865 ventilovala se na popud starosty Zajíčka otázka osvětlení petrolejem a plynem a zvolen nový komitét osvětlovací: Rudolf Woletz, Jan Brachtl, Frt. Neudörfl, Dr. Zaillner a Alois Stienitschka. Komitét na nákresu poznačil, kde by se plynové lampy měly umístiti a to nejméně počtem 82. Jednáno pak s firmou Henry Joseph Keyworth z Lincolnu v Anglii, avšak pro změny ve firmě nedošlo k cíli. Teprve po urovnání poměrů ve firmě navázal starosta se zástupcem firmy A. Smutným ve Vídni nové jednání a ve schůzi dne 10. X. 1865 podal svoje mínění o plynárenské otázce. Dle něho bylo by k řádnému osvětlení potřebí 120 plamenů, které by dle potřeby hořely do 10. hodiny večerní. Od 10. hodiny do 12. hodiny půlnoční stačilo by 25 plamenů k osvětlení ulice Držovské a Žešovské jako průjezdní silnice státní, a pro náměstí od 12. hodiny půlnoční do rána stačilo by 15 plamenů. Plynárna by se postavila na »Staré střelnici«[72]) a za 60 let by se vším fundem instruktem připadla obci. Na to se obecní výbor ve schůzi 28. X. 1865 usnesl:

1. Osvětlení města opatří se 90 plynovými a 30 petrolejovými plameny. Gazometr se postaví na pozemku 2500□ sáhů na »Staré střelnici« a pozemek přenechá se zdarma společnosti pro zavedení plynového osvětlení.
2. Šestičlenný komitét s přibráním právního znalce uzavře smlouvu s Akciovou společností Henry Joseph Keyworth resp. s jejím plnomocníkem Antonínem Smutným, a to s výhradou schválení obecního zastupitelstva.
3. Úhrada se opatří vybíráním poplatku z nájemného a sice 2 kr. per 1 zl. s vyminutím majitelů domů.
4. Za inkasování plynových poplatků ručí majitelé domů.

Do komitétu byli zvoleni dřívější jeho členové s přibráním Dra Heina.

Rozumíte té moudrosti? U tkalců v ulicích dále »egyptská tma«, u krámu R. Woltze a Zajíčka i u Dra Boráka illuminace a na tu illuminaci měli by platiti tkalci bezdomci, tedy chudáci na bohaté měšťany a majitele domů. Rozvrh tento přirozeně nebyl schvalován a také umístění gazometru budilo

---

[72]) Husovo náměstí.

obavy, ježto »Stará střelnice« při každém přívalu byla zaplavována.

Illuminačnímu komitétu to však nevadilo a ve schůzi dne 9. XII. 1865 přijat návrh Dr. Heina, který určitěji stylisoval povinnost plynových poplatků: aby v městě i v předměstích Prostějova od všech nájemníků vybírána byla přirážka 2 kr. z 1 zl. činže nebo nájmu ku krytí výdajů osvětlování města a aby od placení její osvobozeni byli majitelé domů z místností, kterých používají. Při tom byl schválen rozvrh plynových hořáků a petrolejových lamp, jak jej komitét předložil. Dle toho mělo míti vnitřní město a k němu přilehlé části jakož i ulice Držovská a Žešovská osvětlení plynové a větší díl předměstí měl se spokojiti petrolejem. Projektem tím měly býti zkráceny hlavně Drozdovice, Lazarety, ulice Ztracená, Plumlovská a Kostelecká, ano i ulice Dolní a Trávnická, které vlastně měly býti gazometru nejblíže.

Zemský výbor přirozeně nesedl na houpačku kasiňácké »spravedlnosti« a Zajíček byl nucen oznámiti ve schůzi zastupitelstva dne 29. XII. 1865, že zemský výbor odepřel, předložiti sněmu návrh ve smyslu usnesení zastupitelstva prostějovského ze dne 9. XII. 1865, ježto plynárenskou přirážku protizákonně rozvrhuje jenom na nájemníky, což se příčí §§ 71 a 72 řádu obecního. Dle těchto paragrafů obecní přirážky mají býti rozvrženy na všechny rovnou měrou. To nevěděli naši kandidáti sněmovního zákonodárství, Dr. Zaillner a Zajíček, to nevěděl ani právní zástupce Dr. Hein! Teprve po tomto fiasku u zemského výboru skromně navrhl Dr. Zaillner, aby navržená přirážka plynová platila nejen pro nájemníky, nýbrž i pro majitele domů. Avšak tím si u kasiňáků neposloužil — bohatí ústaváci ukázali čertovo kopýtko svých osvětlovacích snah: přijali návrh Aloise Haschka, aby otázka osvětlování plynem až na další byla sistována. Nežli platit, raději plynem nesvítit!... Proto v městě do dneška máme »egyptskou tmu«, trochu oleje a trochu petroleje.

»A dva poslance«, uščiřoval se knihař Růžička, až mu glasura pevných zubů zasvítila jak slonová kost. »A nezapomeňte, Moravci, že máte také reservu plynovou. Jak hořící jazyky o Letnicích osvítily řady apoštolů, tak plameny plynových jazyků z dob plynárenských Šalomounů roku 1865 zůstaly svítit v hlavách vašich otcův města. Rozestavte ty své

otce na rohy ulic a otevřte kohoutky jejich gazometru a oni osvítí vám město i bez té dvoukrejcarové přirážky«...

XIV.

Příruči Galaš vstoupil do cukrovárenské kanceláře, sousedící s ředitelnou, a chtěl podati zprávu o stavu řepy, která byla postižena žravými broučky, »veterány«. U dveří ředitelny zarazil — ozýval se z ní živý rozhovor. Známé hlasy — aha, hlas Wessela! Co pak ten zas honí v Bedihošti?

Wessel podával řediteli Hantschmannovi zprávu, že v záležitosti rolnického cukrovaru ve Vrbátkách jednal dle pokynů bedihošťských. Akce se vleče, ale prý již neuteče, a její viditelné ohnisko jest v Dubanech, kde se konají porady v hostinci Františka Souška. Pod rukou vyzvěděl, že základní jistina nového cukrovaru má býti 400.000 zl. Avšak to se těžko a tuze pomalu složí — Israel jest upozorněn na zájmy Primavesiho! Za to by rád úsluhu Bedihoště proti projektované sladovně rolnické, která by obchod hanáckým ječmenem, soustředěný v rukou židovských, ohrozila ještě více nežli sladovna Dvořákova.

»A jak cukrovar může brzdit sladovnu?«

»Při povolovacím řízení, při stavbě. Agitační výbor akciové společnosti hledá pro sladovnu staveniště a má jich prohlédnouti osm. Já však vím, že prohlídky těch osmi míst budou jenom na oko, snad proto, aby se tak snížila kupní cena stavebních parcel, ale v rozhodujících kruzích jest již ustanoveno, aby sladovna stála u Vrahovic, mezi dědinou a Romží. Na Romži jest bedihošťský cukrovar interesován svým vodním právem a může tudíž dlouho a dlouho mařiti stavbu u Vrahovic. My jsme ve Vrahovicích také již zaklepali na okénko. A povolovací řízení? To bude míti v ruce c. k. okresní Fischer, inu a ten jest příbuzným Primavesiho«.

Ředitel se řezavě zasmál. »Rozumím. Ale nenarazí se na paličaté Prostějováky?«

»V komitétu je z nich jen Čeněk Höger«.

»Zarputilec! Agitátor Slovanů! Po pruské okupaci s Čecháčkem a Janem Gefingem jako výbor Orlice překazil, že slovanský zpěvácký spolek nešel společně se židovským Sängerbundem pořádat zastaveníčko Zajíčkovi. Leda že byste měl pravdu s tím c. k. okresním — oni ti Slovani vůči nám jsou hrdí a tvrdí, ale před úřady? Na přejímací protokol okresního silničního výboru podepsal se slovanský předseda Thomas Podiwinsky, Obmann, a jeho pravá ruka, národovský radikalista Jan Gefing, podepsal se na úřední spis jako Johann. Nám však posílají předpisy přirážek silničních jen v řeči české a, že jim je vracíme a domáháme se předpisů v řeči německé a prozatím přirážek jim neplatíme, silniční výbor neopravuje okresní silnice z Bedihoště do Kralic, které tak nutně potřebujeme, a zakročuje u zemského výboru, aby silnice tato byla vypuštěna ze sítě silnic okresních«...

»Höger jest pevným národovcem i proti c. k. úřadům asi tak, jak Josef Hoch z Hrubčic, avšak mně jest v agitačním výboru sladovny velmi milým. V blízké době hrozí mu takové finanční nesnáze, že jimi do nepříznivého světla přivede nejen upisovací agitaci pro sladovnu, nýbrž i stranu národní. V peněžnictví mám dobrý čich — raçový! —, nu, a ten Slovan mně voní česnekem konkursu. Nemůže již platit úroků z výpůjčky 6000 zl., kterou od záložny vzal na svůj dům č. 54 Br. předm.[73]), a nezapraví ani pachtovného z rol, které má vynajaty u obce. O jeho obchodu suknem ani nemluvím«...

Galaš z rozhovoru pochopil, proč Wessel po Novém roce byl volán do cukrovaru, proč tehdy hned podnikl sanici až do Duban, a vycítiv kombinovaný úklad proti rolnické sladovně, zaťal pěsti a roztrpčen odešel z kanceláře. Přátele rolníky, přátele z města čekají těžké dni! Parné dni intrik a zálud. Parnější než jeho dni, v nichž se chystá do žní a na lány, které Spolek cukrovaru pronajal od prostějovské obce, má opatřiti dlouhý řetěz sekáčův a odbíraček...

Zabočiv na pole Rakousky — zbytek stejnojmenné osady, zaniklé ve válce třicítileté —, vzpomněl, že v této části Hané býval mezi vesnicemi Čechůvkami, Trpínkami, Vrahovicemi a Rakouskami les, větší než les kralický, a zahleděl se k tomuto. Zrovna v něm zahromoval křik a zarupotaly kroky, z lískové-

---

[73]) Revoluční třída 2.

ho houští vyběhl tkalcovský tovaryš, odnášel lískový prut a za ním se hnal sedlák s motykou a hrozil mu. Vida, vida, dnešní Kraličtí jsou udatnější, než byli jejich předkové z r. 1711. Dnešní majitelé lesíka div že nepřerazí hřbet chudáku tkalci, který si uřízne lískovici na bidlo pro svůj rozviklaný stav, a jejich předkové? Zmíněného roku dvanáct zběhlých Valachů vyloupilo faru i kostel v Čechách a v Kostelci, uniklo s lupem do kralického lesa, lupiči se tam skryli, rozdíleli si tam lup, opíjeli se tam ze svěcených nádob a kraličtí nedovedli je lapiti ani z lesa vypuditi, pokud sami beztrestně se nevytratili...

Roztrpčenost nevyprchala z Galaše ani večer, kdy si ve svém pokojíku zapálil dýmku a zahlížel se na prchavá kola jejího kouře. Výsměch ředitelův nad bludičkami hanáckých dědin nešel mu z mysli. A nejtrpčím mu bylo, že výsměch ten, bohužel, ve mnohém byl oprávněn.

Dědiny odkládají nebo leckde již úplně odložily hanácký kroj, navlékají se do novodobých kabátů, vest a nohavic, avšak závan nových, zdravých proudů uvědomělosti dosud málo provětral jejich almárky a malované truhly. Ve většině vesnic poměrně málo se odebírá časopisů, bez nichž nelze sledovati časové poměry a čerpati z nich směrnice pro denní i příští život, knihovny vesnické jsou bílými vranami, národní cítění nevniklo ještě ani do hlavních žil a nervů a porobotový materialismus dosud jest vůdčí ideou veliké většiny Hanáků. V »Olomouckých novinách«, od r. 1865 vydávaných Josefem Černochem na místo zaniklé Rozehnalovy »Moravy«, jsou toho doklady i z obcí, o kterých se mluví jak o uvědomělých.

Galaš vytáhl ročníky novin a přečítal stesky jejich dopisovatelů, které ho již vícekráte zabolely. V ročníku z r. 1865 bylo jich několik, na př. dopis z Kostelce: »Není jistotně v celé milé naší vlasti místa, kde by lid tak sebe nepovědomý, tak neprobudilý byl, jak bohužel v okresu plumlovském. Hlavní příčinou toho jest, jak myslíme, že málo která obec si Noviny odebírá a že se málo v kterém domě čte; a jestli se čte, tak kromě Meluziny, slepého mládence, Rybrcoula a nějaké písničky o hrozném mordu, jistotně nic více. Řeknete-li jim však něco o novinách, tu vám odpoví: »E, co me potřebojem novine? Deť naši stařeček a tatiček neměle taky žádnéch novin a, dež se jim orodilo, a oni co jezt měle, tož

se jim dobře vedlo a me meslime, že je lepši tech pár krécaru v kořalce propit, než jich dat na novine. Taky je všecko tak, co do novin přende, sama lež, a nalhat si teho me sami mužeme dosť a nepotřebojeme si k temo novine kopovat«...

Z Olšan: »Občané naši nejraději sedávají v hospodách a ne v knihách neb novinách, což jich velké peníze stojí a na mizinu přivádí«....

Z Hrubčic: »V mnohých obcích jest ještě egyptská tma, neboť místo co by měli odbirať časopisy, dozvědět se, co se vše ve světě děje a při tom se poučiť a vzdělať, poslouchají raděj leckterou metlařku aneb flamendra a nechají sobě věšať bulíka na nos. V Hrubčicích čím dále tím více váží sobě duchovního vzdělání, nahlížejíce, že bez toho v nynějším věku obejiti se nelze!«...

Do Čechovic: »Máme ještě obce, které dosud v netečnosti a starobylém copařství tak volně se pohybují, že neuznávají nic důležitějšího a ušlechtilejšího nad hospodu a že by vzdělání a pokrok jim ku prospěchu byly. V Čechovicích není časopisu. »Kdo be se v novinách vobiral, deť me nemáme časo a škoda peněz na to«...

Z Kobeřic: »Žena starostova zaslala své přítelkyni list s adresou: »An Fräulein N. N. Schuhelerers Tochter in N. Staičon N. Frančo«...

Ze Smržic: »Co se dotýče probudilosti — to jich ještě mnoho spí a takoví spáčové pokládají sobě to za čest, mohou-li zdejšímu zpěváckému spolku překážeti. Právě tak je to v nedalekém městysi Kostelci, kde takoví ospalci slavné, krásné a svaté jméno Slovan co nadávky užívají...« Kostelečtí se proti tomuto dopisu ohradili, poukázali na svůj národní život spolkový. »Nejsme tak tupí, jak se ze Smržic psalo. Máme zpěvácký spolek, odebírají se u nás Olomoucké noviny, Národ, Vosa atd.«...

A ještě z r. 1866 jest bolavý dopis ze Seloutek: »U nás panujou ještě špatné zlořády a zvyky. Místo zábavného a poučného čtení scházejí se sousedé v obecní hospodě, kdež se daně vybírají a porada odbývá, vypijou vždy vědro piva na obecní útraty, vyčtou všelicos jeden druhému, pohádají se a často ukončí bitkou, jak nedávno, obecní shromáždění. Jsou u nás také někteří, kteří aspoň něco čítávají, kteří i k určickému čtenářskému spolku přistoupili, ale co to bylo posmě-

chu a škádlení od jiných, tak že nemohouce to ani přeslyšeti, raději ze spolku vystoupili. Seloutky patří ještě k oněm obcím, kdež se ani neví, co jest to Slovan. U nás platí vůbec: stařeček a tatiček to nepotřebovali, my to také nepotřebujeme«.

Z Brodku: »Co se našeho pokroku k porovnání k jiným osadám týče, jsme bohužel nazpět, ale dobré vůle nám neschází«...

Dle toho také v celé řadě obcí do posledka bylo v obecních účtech plno položek, vztahujících se na pití: »dež se bel prohlidat bék obecni... ; dež se bel prohlidat obecni kanec... ; dež se belo z legrutama... ; dež se kancovi lámale zobe... ; dež se belo spravovat ceste... ; dež se oklózele z pastviska krtičence...; dež se belo prohlidat pastéřovi chlivek... ; dež se belo pro tihle... ; dež se belo obhlidat hranice... ; dež se belo rechtorovi pro dřivi... ; dež se prodal kanec (na letko)... ; za pivo a kořalko v dóške... ; dež se rola pachtovale... ; za pivo a kořalko v hode... ; dež se bék prodal... ; dež se léčela škola a kaplečka... ; za pivo na Martina... ; dež se belo odávat potravni daň z vina... ; dež se belo na vizitacó... ; za tvaružke, chlib a pivo, dež se óčte skládale... atd....

Z těchto zaostalých poměrů těží národní naši nepřátelé v Prostějově i jinde. Tak na příklad se vytýkalo: »V Krumsíně zbořen byl starý kostel, dle mnohých známek z časů pohanstva pocházející, a na témž místě nový kostel staví — žid Abraham Haas z Hranic«... Z těch poměrů pramení také neuvěřitelná skutečnost, že sousedi se mezi sebou nemohou srovnati o důsledky zákonů porobotových a uchylují se k soudům, ano i k bitkám. O pastviska jsou v dlouholetých soudech v Bedihošti, v Lešanech a jinde, v Kralicích soudí se o hájecký les a ve Smržicích při rozdělování tak zv. kaprového rybníka dokonce došlo ke vzbouření. Sedláci se o ten rybník s chalupníky soudili čtyři léta. Dávali chalupníkům $\frac{1}{4}$ z těch pozemků, chalupníci chtěli se děliti rovným dílem, soudně se pak na chalupníky dostala jen $\frac{1}{5}$ a napjetí vybuchlo dne 5. III. 1866, kdy z Brna přijel inženýr a naorávati dal rozhraničovací čáru, která na pozemku onom měla býti svodnicí vody. Tu znenadání vyrojilo se s motykami, holemi a pod. asi 100 podsedníků a domkařů a křičeli: »Rovnoprávnost! Rovným dílem! Všem pololáníkům smrt a 200 let ne-

pokoj v hrobě tomu, kdo by se opovážil do pastviska kopnout!« Výtržníci polámali pluh, trýznili dobytek a oráč i inženýr se před motykami zachránili jenom rychlým útěkem. Křik vzbouřenců trval do 9. hodiny večer...

Tak asi, k radosti ředitele Hantschmanna, vypadá povrch okresu, avšak uvnitř jest již zdravý kvas. Jednotlivcův i spolkův. Jména jako Josef Hoch z Hrubčic, Tomáš Podivínský, Jan Moučka a Josef Vodička ze Smržic, František Sedlák z Duban, Dočkal a Janošík z Vrbátek, Všetička z Krasic, Soušek z Kralic, Štefek z Otaslavic a jiní jsou již veřejnými a národními činiteli, kteří mohou býti krystalisačními jádry okresu.

A vzdělávacích spolků také jest již několik: od roku 1864 Občanská beseda v Kralicích, od roku 1865 Občanská beseda v Hrubčicích a Čtenářsko-pěvecký spolek »Hanák« ve Smržicích, spolek v Určicích a v Kostelci. Roku 1867 založen jest také čtenářský spolek »Moravan« v Plumlově. O tento největší zásluhu mají — Prušáci. Před jejich invasí byli Plumlováci založení frankfurťácky, ale prušácká zvůle je vyléčila tak, že svému uvědomělému starostovi Vychodilovi, který ve dne v noci byl Prušáky týrán hůře než kdo v Prostějově, uspořádali zastaveníčko a slavnost a z výtěžku jejího založili národní, vzdělávací spolek.

K oživení spolkového a vzdělávacího života na venkově značně přispěl nejstarší vzdělávací spolek »Čtenářský spolek v Prostějově« a hlavně prostějovská Orlica, která konala zájezdy do okolních vesnic a při besedách v nich zpívala a budila národní uvědomění, jako na př. ve Smržicích, Hrubčicích, Mostkovicích, Krasicích, Kralicích, v Kostelci a v Plumlově, ano i na Olomoucku, na př. ve Věrovanech, v Hněvotíně, a v Hradisku u Olomouce. Kulturní tento styk vedl přirozeně i k politické a hospodářské součinnosti venkova s národní stranou v Prostějově a prospěl venkovu i městu. Čím uvědomělejší bude venkov, tím spíše podepře snahy národního živlu v městě a jistě význačně a příznivě zasáhne do osudů svého přirozeného střediska, svého hlavního odbytiště a příští své školské metropole. To naznačil již tím, že Smržice a Krasice národního prostějovského kandidáta sněmovního Floriána Nováka jmenovaly čestným občanem. A podaří-li se plně

součinnost při zřizování sladovny rolnické, jak slibně začala, prostějovská Haná se nelekne ani sebe parnějších dnův . . .
Národního křtu se musí dostati farám i školám. Mnozí duchovní správcové dosud úřadují německy a právem je vybízí pražský časopis »Národ«, aby se neostýchali úřadovati v řeči národní, aby přestali býti podporou německé byrokracie ve vlasti. Má za to, že naše duchovenstvo začne již úřadovati v řeči, kterážto se ozývá z jeho úst na kazatelně. Všeliké dopisování farářů s úřady světskými i církevními staniž se v řeči farníkův. Tak to vymáhá šetrnost k osadě, tak to vymáhá pojem spravedlnosti a jazykové nestrannosti. Olomoucké noviny se k tomu táží, komuž mnedle k vůli sepisují se matriky v obcích moravských německy? Proč mnedle neobjednají si farářové blankety kvitanční na vyzdvihování úrokův pro kostely své v jazyku českém, aby nemuseli chyby kvitancí německých tolikrát opravovati? České blankety jsou z knihtiskárny Šnajdrovy v Brně. Nedůstojno kněžstva, býti pomůckou poněmčování a německým byrokratismem podvraceti důvěru národa v dověčné zásady církve katolické, ježto nikdy a nikde neprohlásila řeč německou v krajích slovanských za řeč privilegovanou aneb docela za řeč svou . . . A v dopisu od Prostějova z r. 1866 se žádá: »Duchovní by se měli vzdáti josefínského zlozvyku a na důkaz lásky k řeči farníkův by se měli s němčinou rozloučiti a si s okresními úřady, s hlavní zemskou pokladnicí atd. na moravských farách moravsky dopisovati« . . .

A školy? Také mezi slovanským učitelstvem leckde se ještě smeká před úředním kloboukem Gesslerovským. Tak na příkl. Josef Žák, rechtor v Mostkovicích, vystavuje svým žákům německé Zeugnissy a jako místní prohlédač mrtvol píše německé »totencetle«. I v Prostějově někteří národní učitelé píší na obecní zastupitelstvo žádosti německé. Němci toho využitkují proti národnosti učitelů a troufají si na ně jako na méně cenné. Vždyť v obecním výboru města Holešova dne 6. XI. 1865 dovolil si jeden Němčík navrhnouti, aby se učitelům zakázalo nositi slovanské kabáty — čamary —, že je to »komediantství«.

»To nás ještě čeká parných dnů!« Galaš odkládal dohořívající pěnovku — na valše se jim říkalo »kaféhauzka« —, otevřel okno a zadíval se do noční tmy. Od kaple sv. Floriána

ozval se sýček a druhý mu odpovídal odkudsi z Václavovic, nejspíše z kapličky sv. Václava — komu, čemu hlásají neštěstí, ... pohromu ... smrt? ...

V téže chvíli ještě někdo měl parný červenec — důchodní Němčický dohotovoval voličské seznamy k volbám obecním v Prostějově, které se měly konati nejpozději v první třetině měsíce srpna. Dříve, pokud byl zpraven, směrnice pro rozvrh voličských seznamů byla dávána důvěrnou předporadou v kasině, při nížto rozhodujícími bývali dr. Hein s drem Zaillnerem, a starosta Czerny pak další zařídil v obecním důchodě. Dnes Dr. Hein jest churav tak, že ani nebude moci odvoliti, Dr. Zaillner uvázl na vídeňské mělčině a voliti bude plnou mocí, měšťanosta Zajíček v přípravách předvolebních jest nováčkem, tož těžiště jest v jeho, Němčického, rukou. A zdolává je — v Hustopeči třídíval volební daň, virilisty i volební tři sbory a zkušenosti ty činí ho i v Prostějově štábním stratégem. Co se volební daně týče, vzal po většině, hlavně ve sborech vyšších, zřetel i na otázku spolumajitelů realit, jak to činíval v Hustopeči, a nevynechá přespolních majitelů pozemků, jak se to dálo za Czerného — tím ukáže, že dbá zákona a také u národovců si tím zjedná zdání přísné objektivnosti. Kdož ví, k čemu to bude dobrým ...

XV.

Těžké mračno viselo nad městem, červencové parno dusilo dech jako před bouří.

Týž pocit měl jednatel Občanské záložny a půjčovny, učitel Alois Pořízka, když vstupoval do obecního domu, aby prohlédl voličské seznamy, vyložené k volbě obecního zastupitelstva. Nervosně potěžkal tři svazečky, vázané do zelenkavých desek a nadepsané: Wahlköper 1867 I. II. III., ale sotva otevřel seznam I. sboru, ztrácel nervosní napjetí a při svazečku druhém si oddechl a zajiskřil očima.

V I. sboru bylo zapsáno 114 voličů, mezi nimi 51 virilista, a poslední volič měl volební daně 114 zl. 86½ kr. Ve II. sboru bylo 210 voličů s nejvyšší daní 114 zl. 33 kr. a s nejnižší

daní 30 zl. 84 kr. a voliči vesměs byli jen poplatníci. Ve III. sboru bylo 1413 voličů. Všech voličů bylo tedy 1737, o 376 více nežli r. 1864, a celková volební daň byla 36.462 zl. 81 kr., z níž na sbor průměrně připadalo 12.150 zl. Přírůstek voličů byl hlavně na účet přespolních majitelů pozemků, kteří za purkmistra Czerného proti zákonu a na úkor strany národní do voličských seznamů zařazováni nebyli a při kterých strana národní ku vlastní škodě chybovala tím, že nereklamovala jejich práva volebního.

Pořízka učinil si několik výpisů z listin, shledal, že rytmistr-auditor v. v. Florián Novák protizákonně zapsán jest ve III. sboru s daní 5 zl. 41½ kr., ač jako příslušník obce jest virilistou, pevnějším než ti různí důstojničtí Woschildové, Wargové a Wohlrabové, kteří se nevykázali prostějovským listem domovním. Dále shledal, že v seznamu virilistů chybí kaplan P. Antonín Vrána, že třeba vyreklamovati aktuára Knappa a auskultanta Osvalda Theimera, kteří byli přeloženi jinam, a čítal čestné občany. Bylo jich 5: Dr. K. Giskra, míst. rada Rudolf Stella, míst. sekretář Jan Kasalovský, Jan Zajíček a Dr. Jan Borák . . .

Z obecního domu se Pořízka odebral ke K. Novotnému na valchu, zařídil s ním, aby se volební seznamy opisovaly, a na večer smluvil volební schůzku. Té se mimo ně súčastnil Hynek Čecháček a Pořízka sdělil v ní své letmé poznatky i návrh, jak se příštích 8 dnů, tedy po dobu reklamační, zachovati. Jednomyslně uznána za správnou taktika, aby se na venek neukazoval zvláštní zájem o volební seznamy, aby se připravily reklamace, které si Pořízka poznamenal, a aby se potichu doplnilo opatřování plných mocí, hlavně u nových voličů přespolních. Vlastní agitační činnost rozvine se až po uplynutí lhůty reklamační . . .

Manévr tento se osvědčil — Němci pozdě se z valchy dozvěděli, že rozvrh sborů volebních jest nesprávným a že viristé jim nemohou pomoci ve sboru druhém. Reklamační lhůta vypršela, chyby nebylo lze již nijak napraviti a tím straně národní dána veliká převaha agitační. Kdo se cítíval nějak vázaným k moci německé rady obecní, zakolísal a neodmítal styků se stranou národní. Roztrpčení nad peněžními aférami v obecním důchodě beztoho bylo mnoho, příkré vystupování representantů obce mnohým bylo proti mysli a

několika měšťanům se nezavděčil Dr. Zaillner, který na radě říšské ve schůzi 4. června mluvil o potřebě vyrovnání s Uhry, ač finančně mělo poškoditi i Moravu. U voličů, kteří měli blízko k »mužům středu«, nepříznivě působil červencový tlak Němců na urychlení zákona konkordátního a z Měšťanské besedy úspěšně tím agitoval kaplan P. Kroupa s aktuárem Walterem. Proto kasiňáci neříkali Besedě již »Resource«, nýbrž »Teufelsmühle« — čertův mlýn na přemílání starých Moravců na mladé národovce...

Volby začaly 7. srpna a již III. sbor přinesl straně národní veliký úspěch proti roku 1864. Byliť v něm za členy zastupitelstva zvoleni: Čeněk Höger, obchodník suknem, 527 hlasy, František Možný, tkadlec, 525 hl., Karel Novotný, mlynář, 524 hlasy, Hynek Čecháček, tkadlec, 511 hl., Černý Frt. Engelbert, tkadlec, 505 hl., Alois Mazal, mlynář, 503 hl., Josef Stich, tkadlec, 491 hl., Florián Novák, rytmistr-auditor v. v., 488 hl., Josef Böhm, mydlář, 478 hl. a Heřman Sluka, pekař v ulici Žešovské 86 Br. př.[74]), 470 hl.

Z německých protikandidátů nejvíce hlasů dostali Jan Zajíček 77, Dr. Jan Borák 43 a jiní méně.

Za náhradníky byli zvoleni národní kandidáti Jan Böhm, soustružník, 225 hl., Čeněk Venclík, hrnčíř, 210 hl., František Beigl, majitel domu v ul. Žešovské č. 83[74a]), 268 hl., Karel Feigerle, tkadlec v ulici Žešovské 61b)[74b]), 212 hl. a Josef Mládek, zahradník v ulici Žešovské č. 67[74c]), 203 hl.

V rozhodujícím sboru II. po prve zvítězila strana národní a to značnou většinou. R. 1864 v tomto sboru získala jen 24—49 hlasů, kdežto tentokráte byli zvoleni její kandidáti: Eduard Chmelař, výrobce lihovin, 111 hlasy, Alois Kroutil, výr. lihovin, 112 hl., Alois Einaigl, c. k. notář, 110 hl., farář Josef Novák 106 hl., Ignác Deml, měšťan, 108 hl., Karel Černil, maj. domu č. 51 Ol. př.[74d]), 102 hl., Alois Pořízka, učitel, 103 hl., Alois Růžička, knihkupec, 104 hl., Ferdinand Vogl, kupec, 102 hl. a Eduard Horák, tkalcovský faktor, 99 hlasy.

Němečtí kandidáti dostali 69—82 hlasy. Nejvíce měl Jan Zajíček, železník, 83 hl., Čeněk Hundsfeld, lékárník, 82 hl. a městský fysik Dr. Jan Borák 80 hl.

---

[74]) Čsl. legionářů 2. [74a]) Čsl. legionářů 15. [74c]) Čsl. legionářů 29. [74d]) Jihoslovanská 7.

Volba se konala dne 21. VIII. 1867 a skončila o 6. hod. večerní. Protokol o ní podepsali členové volební komise: Jan Zajíček, Habel, Al. Stienitschka, Jan Preuss a Raimund Pichler. Tito němečtí liberálové odepřeli uznati zvolení Aloise Pořízky, poněvadž prý týž jest dle ustanovení obecního řádu ve službách obce, od obce jest placen a proto prý jako sluha obce (Gemeindediener) nemůže býti volen do obecního zastupitelstva. Proto také za zvoleny prohlásili jenom 9 Čechů a jednoho Němce, který měl nejvíce hlasů.

SNÍMEK PODPISŮ VOLEBNÍ KOMISE
při ukončení voleb r. 1867, jimiž strana národní poprve dobyla většiny v obecním zastupitelstvu.

Při volbě náhradníků pro II. sbor také byli zvoleni kandidáti strany národní: Jan Sonnevend, řezník, 70 hlasy, Jan Živný, hodinář, 68 hl., Josef Hrazdil, rolník, 67 hl., Arnošt Beigl, řemenář, 65 hl., a Václav Walter, c. k. aktuár, 58 hl. Němci se této volby zúčastnili jen sporádicky.

V I. sboru zvoleni byli Němci: Gottfried Kratochvil, mydlář, 51 hl., Frant. Neudörfl, lesní v. v., 49 hl., Jan Sobota, bílař, 49 hl., Rudolf Woletz, kupec, 48 hl., Jan Weigel, měšťan, 48 hl., Raimund Pichler, mydlář, 47 hl., Adolf Wild, kupec,

47 hl., Jan Brachtl, kupec 46 hl., Čeněk Proksch, kartař, 46 hlasy a advokát Dr. Inocenc Zaillner 45 hlasy.

Čeští kandidáti dostali 22—28 hlasů.

Za náhradníky I. sboru zvoleni byli němečtí kandidáti: Rudolf Černý, Jan Preuss, stolář Antonín Wolf, Adam Vogl od »měsíčka« a Alois Haschke 40—51 hlasy.

Národní strana získala řadu voličů, kteří dříve volívali německy, jako na př. Katynku Weiglovou a Barboru Weiglovou, P. Petra Obdržálka, Čeňka Woltze »u bečičky«, Annu Herrmanovou, kavárnici, lékaře Jana Seemanna, knihkupce Aloise Růžičku, barvíře Antonína Koštanského, stavitele Jana Pospíšila, maj. lázní Jana Crháka, Čeňka Venclíka, hrnčíře, vdovu po Frt. Novákovi, vedle »zlaté koruny« a j. a také docílila, že nejméně pět její kandidátů volilo několik »mužů středu«, jako na př. bývalý radní Ferd. Sonnevend, Čeněk Semler, moučař Josef Urbánek, Jan Wichterle, maj. domu č. 44[75]), a Leopold Eckmayer.

Volby se nezúčastnil František Spurný od »tří zajíců«, Jan Weigel ze zámeckého nám. č. 2, stolář Frt. Stulier, pekař Felix Komárek, Frt. Ehrlich, krasický mlynář Valentin Smeczka, kominický mistr Ant. Marischler, obchodník Ferdinand Güttler, maj. kominictví Terézie Seidlová, Ant. Zeidler z Čechovic a jiní, kteří dříve podléhali vlivu a agitaci kasina.

Všude vzbudilo pozornost, že vzrostly hlasy voličů židovských, kteří vesměs volili německy. Ve III. sboru volila také »obec židovská«. V I. sboru židé měli 5 hlasů (dříve 3) a ve II. sboru 14 (dříve jen 2) . . .

Předvolební činnost strany národní byla správnou a nejlépe se zračila při získaných plných mocích ve II. sboru. Kdežto dříve jich nemívala, odevzdala jimi tentokráte 27 hlasů, kdežto kasiňáci jich měli pouze 19. Avšak již při volbě v I. sboru ukázala se její slabina — v neorganisovanosti těch »vyšších«. Neboť tam se nesúčastnili volby její vlastní kandidáti Alois Kroutil, Vilém Vojáček a Arnošt Weigel a řada českých voličů: Rudolf Dvořák, nájemce měšťanského pivovaru, Vincencie Vojáčková, učitelé hlavní školy Šlerka, Nožička a Jan Trupka a j. Nevolili tam také Arnošt Spurný, Josef Hazura,

---

[75]) Žerotínovo nám. 5.

Alois Götz, František Kratochvil od »slunce« a Rudolf Vogl, přední to měšťané, a lékař Dr. Ignác Schön...

Rozruch v městě byl nebývalý a po volbě výborníků ve II. sboru hlučel Prostějov nadšením předměstí, voněl jabloňovým květem a »Hej Slované!« otřásalo náměstím. Večer nahonem improvisovala se hudební zábava u Hliňáků ve Vrahovské ul. č. 42[76]). Zahrada hořela v záplavě světel, v duze lampionů a činely s bubnem otřásaly dřevěnou verandou.

Hospodský obchod největším býval »u měsíčka«, kdež ve třech dnech hodovo-pouťových, tedy při svátku Povýšení sv. Kříže, se vyčepovala až 72 vědra piva a kdež hostinský si vydržoval vlastního uzenáře. U Hliňáků čilý obchod býval po celé jaro i léto, ježto stinná zahrada, sahající až po klášter Milosrdných bratří, byla velice útulnou, měla rozsáhlou verandu a ježto hostinský prodával laciná a dobrá jídla a džbánek piva čepoval za 6 krejcarů a při zábavách za 8 krejcarů. Večer u Hliňáků bývalo rendesvous všech tříd, řemeslníků i velkoměšťanů, obchodníků i továrníků, důstojníků, úředníků, křesťanů i židů, Němců i Slovanů a obě národnosti tam pořádávaly své slavnosti.

Tentokráte tam byli jen »národovci« a obchod hostinského převýšil hodovo-pouťový obchod »u měsíčka«. Zahrada i veranda byly lidmi nabity a všude zářily oči nadšením a uspokojením. Do ruchu zahrčel nový kočár, tažený čerstvými vraníky, zastavil před vchodem a určický farář P. Petr Obdržálek sestoupil s něho, kočímu vzal z ruky bič a šel mezi národovce.

První ho uviděl Jiří Hladík, 37letý obuvnický mistr, bývalý cechmistr, majitel domu čís. 25 v Mlýnské ulici[77]), usmál se jako měsíček v úplňku, až se mu zježil knír i veliké jeho brvy, až se jizva na orlím nosu zaleskla jako perleťová, a vítal:

»Hledáte ferblové tři krále — Hliňáka, Mazala a Šína? Jsou u verandového stolku v talóně a na kaplanu P. Kroupovi vyluzují odpustky«.

Farář zamířil k naznačenému stolku a Hliňák, zpozorovav ho, z daleka se hlásil:

»Jdete si pro kočár a pro koně, které jsem »u bečičky« na

---

[76]) Komplex, kde jest ulice Kollárova, okresní pojišťovna, okresní úřad a školní budovy. Patříval Zenottimu, který v něm obci pronajal místnosti pro školu olomouckého předměstí. [77]) č. 28.

vás vyhrál? Jsem ve slovu — plnou moc k volbám dal jste toť P. Kroupovi a volil jste s námi. A to jest to hlavní«.

»Prohrané jest prohrané a může se leda zpět vyhrát, ale nevrací se. Jezdím již v lepší ekvipáži a v té staré od »bečičky« si vyjedu, až ji na vás vyhopnu. To bude brzo. Zatím tady nesu Mazalovi bič, aby jím přetáhl jakéhosi Josefa Hliňáka, který dnes mezi 10 kandidáty volil 8 národovců a 2 Němce — Zajíčka a Hundsfelda!« . . .

XVI.

Prostějovské obecní volby byly pro Moravu velikým překvapením a pro Němce nečekanou ranou. Dr. Hein přestal říkati jako při dřívějších volbách: »Ach, di armen Slaven, was wollen sie machen!«, a Dr. Borák zapomněl nositi růži v ústech, jak jindy činíval. A což teprve venku! Brněnský »Mährischer Correspondent« o volbách těch napsal — říkalo se, že za dopisem stál Dr. Zaillner — jeremiádu:

»Skoro ze všech měst Moravy jdou zprávy o vítězství Němců ve volbách obecních, všude jest potěšitelná většina ústavověrná, jen v Prostějově ústavověrná strana podlehla. Národovci dostali III. sbor i II., v prvém 10 a ve druhém 9 zástupců. Němci dostali I. sbor. Arciť při šikovnosti několika našich pánů, kteří stále se považují za vůdce strany ústavověrné a při smělých manévrech národovců, kteří alespoň čtvrt roku před volbami agitovali a neštítili se žádných prostředků, musilo dojíti k tomu, že národovci konečně zvítězili a získali nemalou většinu v obecním zastupitelstvu. Co však činili ti, kteří se při každé příležitosti ukazovali jako vůdcové vládní strany? Čím čelili agitaci národovců? Nic, zhola nic. Čekali, že jim pečení holubi poletí do úst. Národovci využitkovali vlivu Záložny, potravního spolku »Živy«, kde prodávají lacino a také svěřují. Při tak dobře vyzbrojeném protivníku, při jeho energické činnosti rozumělo se samo sebou, že jde o bytí a nebytí, ale němečtí předáci to nepochopili a klidně čekali, až bylo pozdě« . . .

Posudek tento o bagatelisovaných »vůdcích« vyvolal roztrpčenost. Vůdci prý míněni byli Jan Zajíček, Dr. Borák a do popředí se tlačící advokátní koncipient Dr. Martin Nemluvil, a mnoho se vzpomínalo na Dra Zaillnera. Jeho přátelé dávali za pravdu Mähr. Cor., který po sněmovních volbách o Dru Zaillnerovi napsal: »Uns Prossnitzern ist er alles«, a dovozoval, že bez vůdcovství Dra Zaillnera by německá strana v Prostějově neměla jednoty ani soudržnosti. Proto snad také byla jemu v květnu podána adresa důvěry a uznání, opatřená mnoha podpisy, a s ní čestný dar — stříbrný stolní příbor. V adrese vychvalovalo se dílo poslanců, vykonané pro němectví, a Dr. Zaillner byl v ní nazván »nejušlechtilejším representantem země« a »Ehrenmannem« v životě politickém a sociálním. Ježto v adrese bylo také zmíněno, že Dr. Zaillner při pruské okupaci byl Zajíčkovi pomocníkem, ušklíbli se nad ní nepříznivci Zaillnerovi tím, že adresa vlastně byla skrytou jeho výtkou německému zastupitelstvu obecnímu, protože při jmenování poválečných čestných měšťanů na něho nepamatovalo. Pošklebníci při tom také neúspěch obecních voleb připisovali na jeho vrub: v tak rozhodujících chvílích měl nechati říšské rady — bez jeho uherské řeči a bez jeho výkladu o spolčovacím zákoně by se lehko byla obešla! — a měl se uplatniti v Prostějově. Kdo chce ve straně býti její »všecko«, musí věděti, kdy jí jde o »bytí a nebytí«, nebo jinak jest jeho »všecko« fata morganou . . .

K horším rekriminacím a k roztržce mezi ústaváky nedošlo jenom proto, že v kasině o volební a povolební situaci pojednala důvěrná porada, které také přítomen byl Dr. Zaillner. Tam se probrala směrodatná otázka virilistů a sestavení volebních sborů. Zajíček doznal svoji chybu a Němčickému se vyprášila kamizola i kosírek. Na to si rozvaděnci pod dozorem císaře Josefa II., který ústavákům byl více nežli polobohem, podali ruce a řekli si: z plodů dřišťálu se dělává ocet — prostějovské ústaváctví jest v něm, avšak dřišťál do tří let musí zkvésti novými květy zlatožlutými. Jabloňový květ nečekaně vyzrál v panenské jablíčko, to však do tří let zkřížalkovatí, nezčerviví-lí, nespadne-li dříve. K tomu se již dnes začne pracovati promyšleně a neústupně.

Obecní řád dává k tomu mnoho příležitosti a zvláště § 41., dle něhož obecní výbor může činiti usnesení za účasti dvou

třetin údů. Této zákonité většiny dvou třetinové národovci nemají — k vůli tomu volební komise na prospěch a v zájmu Němců neuznala zvolení učitele Aloise Pořízky! — a ústavověrní se svými 11 zástupci mohou kdykoliv mařiti jednání obecního zastupitelstva. Z opatrnosti bude účelno národovcům odlouditi ještě jednoho úda a tím nejspíše by byl kupec Ferdinand Vogl, který měl zálusk na úřad policejního radního, ale prý ho nedostane. Němečtí zástupci budou v obecních sezeních i v komisích vystupovati výbojně a stále znechucovati národovcům práci.

Po těchto úvahách bylo ujednáno, aby se Zajíček, který měl ve II. sboru nejvíce německých hlasů a který jest pro zákulisní boj lepším nežli pro boj přímý, otevřený a který mimo to bude zaneprázdněn účastí na jednáních zemského sněmu, údovství ve II. sboru vzdal. Zákonitou podmínku k tomu má jako odstupující starosta. Lékárník Hundsfeld, který po něm dostal nejvíce hlasů, jest mírný, do bojovné oposice méně vhodný, také se musí vzdát — překročil již dávno 60. rok věku a tudíž také má zákonitou podmínku k odmítnutí volby — a na frontu se vyšle Dr. Borák, který jest výbojný a útoky neváží na lékárnických vážkách. Umí to »po valašsku od zemne«. A jak bohatě!...

»On a bohatě?« zařízl Dr. Nemluvil. »U nich v Hutisku, v Solanci borák znamená chudáka, nebožáka«.

»Máš pravdu, hanácký tvarůžku, hanácký vdolku«, otočil se Dr. Borák. »Já však od té chvíle, kdy jsem místo žinčice začal píti medicinskou aquam vitae, jsem již latinský borágo. Měl by's dosud z botaniky věděti, že borágo officinalis — brutnák — má bohaté květy až dlouho do podzimu a že jejich nachem a překrásnou modří obveseluje mysl i srdce. Dioscorides a Plinius jej proto zvali euphorion, t. j. veselý, a středověk ho užíval, aby zapuzoval chmurné myšlenky. A proto také na mne platí latinský verš starých lékařů: »Ego borago gaudia semper ago«, — já brutnák vždy radost způsobuji«.

»Ale z botaniky také vím, že brutnák roste zdivočilý na rumištích, a jest tedy také symbolem všednosti«.

»Všednost? Ta, milý paragrafe, promluvila i z Bileámovy společnice — nevím, jak a kudy —, ta jest u lidstva pravidlem. Zeptej se na to plumlovského ranhojiče Schauera — po

horácku Šóra — a ten ti krátce vysvětlí, proč. Řekne ti axioma starých porodníků: »inter faeces et urinam nascimur« — mezi trusem a močí se rodíme«...

»S Drem Borákem to nepůjde«, bylo namítnuto a extempore Dra Nemluvila přerušeno. »K obci jest ve stejném postavení a poměru jako Pořízka. Či ne? To by se nám vedlo! Bylo by nám zrovna tak, jako v našem případě spolčovacím. Dr. Zaillner na radě říšské co nejliberálněji se bránil vládní snaze, aby zákon spolčovací neplatil pro schůze, které státní úřad uzná za »staatsgefährlich«, a v Prostějově jsme za březnových voleb sněmovních zařídili, že do volební schůze obcí venkovských šel nejen c. k. okresní Fischer, nýbrž i náš policejní radní Alois Haschke. Tehdy ani jsme se studem nezačervenali, že premonstrát ze Sv. Kopečka schůzi tu raději rozpustil, nežli by ji byl odbýval pod dohledem místně policejním, ač nebyla staatsgefährlich«...

Na to odpovědí bylo jen rozpačité pokrčení ramen a přešlo se k otázce příštího měšťanosty a bylo navrženo, aby se pracovalo pro kandidaturu Čeňka Högra...

Toho starého agitátora?

Ano, toho — ředitel Hantschmann po rozmluvě s Wesselem na něho upozornil. Ví, proč. A záminka k jeho podpoře jest vhodná — dostal nejvíce hlasů a proto se těší největší důvěře. Snad i důvěře venkova — dne 4. VIII. 1867 byl zvolen za místopředsedu zařizujícího výboru sladovny!...

S Němčickým se učiní pořádek ihned — jest členem střeleckého spolku a musí si zvyknouti, že Prostějov není Hustopečí. Pokyny pro celé nastávající tříletí se mu dají co nejširší a důvěrně, Zajíček si promluví s ostatními úředníky obecními, kteří vesměs cítí ústavověrně, německy, a Dr. Zaillner vezme si na mušku státní úřady.

»Dr. Zaillner není vhodnou osobou pro c. k. okresního Fischera«, namítlo se. »V prosinci r. 1866 jako úřadující náměstek měšťanostův vypověděl mu byt, který jako nový c. k. okresní po Zelenkovi v obecním domě beze smlouvy s obcí převzal, a sáhnul při tom až k soudní výpovědi«.

»Fischer toho soudu zapomene — jeho příbuzný Primavesi nám ho nakloní. Ostatně žádný okresní nebyl s Prostějovem sezdán a my politikové — že ano, poslanče Zajíčku? — ledacos jsme již zmohli prostřednictvím Dra Giskry a ještě leccos

změžeme«. Dr. Zaillner ohnal se pohrdlivě rukou, na které se jako meteor zatřpytil diamant jeho prstenu...

Téhož večera byla sejitá v tunelu na »valše« a s uspokojením se při ní vzpomínalo na prožité práce předvolební a na zajímavé události při nich.

Pojišťovací jednatel Slavie, Josef Peychl, majitel mansardového domu proti žudru Kožušníčkovu[78]), zabubnoval si prsty na holínky, v nichž jako v čižmách měl úzké, přiléhající kalhoty, na stehnách zdobené pletenci šňůr, nad čamarou si srovnal dlouhé cípy černé vázanky a sděloval, že výsledek volební, jak byl prohlášen, není konečným, protože Pořízka podal odvolání proti rozhodnutí volební komise a dožaduje se, aby byl uznán za zvolena. Tím se oddálí volba starosty a městské rady. Kdo pak asi přijde po Zajíčkovi?

»Kdo jiný, než Florián Novák? Není sice ještě zapracován do agendy obecní, avšak jako právník dovede se do ní vžiti snáze nežli jiný a volného času má dosti. Věnovali jsme mu důvěru jako poslanci, přirozeně mu jí neodepřeme ani v obecním zastupitelstvu«, mínil Jiří Hladík a tunel přisvědčoval mu jednomyslně.

»O jeho volbě arciť podáme telegrafickou zprávu do Olomouce, do Brna i do Prahy. Vysoustruhujte o tom francouzský telegram již dnes a toť Böhm nám ho opatří jak ten svůj roku 1862«, podpichl tkadlec Josef Blaťák a palci točil mlýnek nad svým kulatým bříškem.

»Francouzský? Jak to?«, udivil se aktuár Václav Walter.

Jan E. Böhm přehladil si pleš, narovnal se jak majestát a spustil: »Vy to nevíte? Inu, v Prešově, kde jste byl ve státní službě, šlápl jste kdesi na zelinu bludu a proto čikoši vás léčili návratníčkem a vrátili vás do Prostějova. Před časy přišel jste k nám jako milosrdný bratr, zdrhl jste z kutny, oženil jste se u nás, u nás jste se uchytil na okrese a po uherské pouti znova u nás národničíte, a tož vám povím, jak to bylo s mým telegramem. V Rakousku byly až do 10. X. 1866 přijímány telegramy pouze v řeči německé a francouzské, kdežto slovanská podání zásadně byla odmítána. Toto bezpráví, tuto urážku slovanských národností těžko nesl redaktor M. B. Kříž v Brně a já jako jeho dopisovatel jsem se s ním založil, že

[78]) Jiráskovo nám. 7.

přes ten zákaz mu pošlu slovanský telegram. Začátkem roku 1862 narodil se mně syn Otakar a já jsem o tom sestavil telegram v hanáčtině a zanesl jsem jej na telegrafní úřad do Olomouce — v Prostějově byl telegrafní úřad zřízen až ku konci roku 1862! Telegrafista Němec uznal můj telegram za francouzský a hanácko-slovanskou zprávu odtelegrafoval. Byl to první slovanský telegram, úředně odeslaný a Prostějov se jím vyznamenal...

M. B. Kříž začal r. 1864 vydávati v Brně humorist.-satyrický časopis »Vosa« — ta do nezdravého ovoce Bachoviny pouštěla ostřejší žahadla než nynější »Humoristické listy« do Beusta a do Dr. Giskry — a dobíraje si v něm rakouské zpátečnictví, použil mého telegramu jako dokumentu, k němuž podle mého vzoru připojil jakoby předehru svého telegramu a moji hanáčtinu pofrancouzštil. V I. ročníku »Vosy« jsou oba telegramy otištěny takto: I. Monsieur B (öhm) à Prossnitz. »Ça frappe or tais! Approche vas temps ne belle eau ňa passe dermier? Vîte est je n'ait sot vache blase un!« (Safraporte! A proč Vás tam nebelo na pazderně? Vite, že néso váš blázen!«)

II. Monsieur P. à Brünn. »A vue trou belle eau! Dais t'ému peau coit! bol s'aime ou mais genie, bol avez coutier«. (A vy tróbelo! Déte mi pokoj! Bol sem u mé ženy, bola v kótě«.)

»Po Prostějovu chtělo následovati Brno, avšak nepovedlo se mu to«, doplňoval Novotný a sundal se zdi rámeček, za nímž pod sklem byla zpráva z Olomouckých Novin:

»Na Hradisku u Olomouce konala se na jaře r. 1865 národní slavnost. Dle Moravské Orlice několik národovců z Brna chtělo telegraficky pozdraviti slavnostní výbor — než ale jak? Česky nesmíme a po francouzsku telegrafovat česky to nejde. Odeslali tudíž telegram německý: »Festcomité, Klosterhradisch, Olmütz. Nasch im Kapital Nimm hoch um Moravan, um Mühle. Post trafen in Asdar!« To jest po česku: »Našim Moravanům milé pozdravení, na zdar!« K takovým prostředkům se musí sahati v Rakousku!... Avšak telegram, který byl dle výkazu úředně přijat, nedošel svého cíle a věc tato prý bude odevzdána kompetentnímu úřadu k vyšetřování, ježto prý se tímto telegramem měl v potupu uvésti telegrafický úřad. Tak sdělil správce telegrafního úřadu v Brně doktoru J., jehož si dal do telegrafního bureau předvolati jako

podavatele telegramu. Pan správce připomněl, že byl kdysi odeslán z Prostějova francouzský telegram — vlastně hanácký — a že z toho pošlo pohoršení, následkem čehož prý vydáno bylo jakési vyšší nařízení, aby se žádný telegram se slovy Sláva a Nazdar nepřijímal«...

»Teď jste slyšeli, že Böhm byl, a víte, že Böhm dosud jest pohoršovatelem«, potutelně se zazubil knihař Růžička, »a proto mu nemůžeme svěřit telegram. Ostatně má německé jméno a...«

Böhm prudce vyskočil, až mu o stůl zazvonily rýnšťáky, které měl u hodinkového řetízku jako přívěsek, a naběhl poštiváčkovi:

»U Böhmů neber německého jména nadarmo — víš, kdo jsme? Měli jsme slavného předka Alexandra Plzenského, jinak Oujezdského, který sňatkem s dcerou tiskaře Pavla Olivetského získal tiskárnu v Litomyšli. Pečlivě imprimoval bratrské tisky a stal se vedle bratra Salina, tiskaře Králické bible, jedním z nejdovednějších bratrských typografů. Při protireformaci pobělohorské konvertoval ke katolictví, avšak jeho přestoupení nebylo uznáno za opravdové a upřímné. I byl přinucen vystěhovati se do pruského Královce, kdež si zřídil knihtiskárnu pod firmou Alexandr Böhm. Odtud se přestěhoval i s tiskárnou na tolerantní Moravu, do Prostějova, kdež vytiskl r. 1558 obranný spis Matěje Červenky. V té době byla v Prostějově také druhá tiskárna Aorgova. Alexander brzo opustil Prostějov, avšak potomci jeho zde zůstali. Farář Novák mne ujišťuje, že náhrobní kámen v předsíni farního chrámu, epitaf měšťanského synka Bhema z r. 1599, týká se naší rodiny. Z farních matrik nabyl přesvědčení, že rodina Jakuba Bhema z r. 1599 jest předkem nynější prostějovské rodiny Böhmové, majitelky domu č. 63 v Kostelní ulici[79]), a sice Josefa Böhma, mydláře, a mne, Jana Edmunda Böhma, soustružníka«...

---

[79]) číslo 8.

XVII.

Učitel Alois Pořízka podal rekurs proti usnesení volební komise, kterým mu bylo odepřeno právo, volenu býti do obecního zastupitelstva, a místodržitelství mělo rozhodnouti principielní otázku, má-li samostatný učitel pasivní právo volební. Do rozhodnutí o tom úřadoval dále Jan Zajíček a získal dosti času, aby mohl vyříditi příkaz kasiňácké porady.

Sekretáři Kremlovi a policejnímu komisaři důvěrně bylo připomenuto, že nedávno jim ústaváci prosadili zvýšení platů, čímž obci přibylo roční břímě 700 zl., a byli zavázáni věrností ke kasinu. Barnikl se zatáhl za mušku vousu a zavázal se hlučně, kašlavě po svém způsobu:

»Pokud budu kašlati! A já kašlu skoro půl století a plíce při tom mám jak šifonér«...

S důchodním Němčickým bylo jednáno ve střeleckém spolku a nebyl vyminut ani písař důchodu Jan Glas, jemuž zaručena ústavácká pomoc při žádosti o definitivum...

Ústaváci se za tepla dozvěděli o náladě v tunelu valchy pro Floriána Nováka — v Prostějově i zdi mívaly a mají uši! — a dle své kasiňácké směrnice začali kaliti vodu. Dovedli si i do Moravské Orlice propašovati článek, v němž se perhoroskovala starostenská kandidatura Floriána Nováka a mimochodem i notáře Einaigla a v němž se přimlouvalo za purkmistrovství Čeňka Högra anebo alespoň mlynáře Karla Novotného, jakožto muže nacionálnějšího.

Strana národní zatím žila rušným životem politickým.

Korunovace uherská, slavená 8. VII. 1867, považována byla sice za smrtelnou ránu centralismu, avšak také za vítězství historického práva nad »konstitující libovolností« a oživila naději, že se císař dle svého slibu dá také korunovati v Praze. Nezdary rakouské politiky v Mexiku a zastřelení císaře Maxmiliána dne 19. VII. 1867 sváděly k úsudku, že mocnář i z příčin citových bude hledati silnější oporu u svých národů a že bude hledati narovnání s Čechy. Tomu nasvědčovalo také překvapení, že císař povolil, aby se korunovační klenoty svatováclavské, ve Vídni uložené, převezly do Prahy.

Všeobecně se při tom vzpomínalo na řeč Dra Ladislava Riegra, kterou r. 1867 o korunovaci pronesl na sněmu čes-

kém: »Se všech stran, myslím, pokládá se za to, že my na korunovaci klademe velkou váhu. Jest tomu tak a má to svou příčinu: my spatřujeme v korunovaci našeho krále jen uznání politické a státoprávní osobnosti království našeho a koruny české a co k tomu patří. O pouhou formalitu nestojíme a, kdyby se nám měla podávati korunovace, která by nebyla uznáním ústavnosti a státoprávní individuality naší, jež by nebyla nic jiného, než pouhou ceremonií, pak raději ještě počkáme«. Proto také se ke korunovačním klenotům připínaly dalekosáhlé naděje a den 28. VIII. 1867, kdy byly převáženy do chrámu sv. Víta, byl okázale oslavován vyzváněním a hřímavou střelbou.

Prostějovsko-Plumlovsko ten večer slavnostními hranicemi bylo jako ohnivé moře a jako celá Morava hlučelo oslavami. Olomoucké noviny z některých obcí uveřejnily obšírné zprávy. Dle těch v Brodku byla mimo jiné slavnostní beseda a divadelní představení, ve Vrahovicích bylo skvělé osvětlení, průvod po osadě a na návrší, kdež byl zapálen veliký oheň a mnoho smolnic, vypouštěly se rachejtle, byla střelba z hmoždířů a chorál hlasů: »Sláva koruně české!« V Určicích sice představenstvo ani prstem nehnulo, avšak spolky a cech řemeslnický svátek oslavily z pahorku pyramidou plamenů, střelbou z hmoždířů a na druhý den P. Petr Obdržálek měl slavnostní mši. V Dětkovicích byla veliká střelba a mocný oheň radosti, v Seloutkách, v Aloisově a v Ohrozimi daleko viditelné ohnivé hranice.

Prostějovští národovci uspořádali okázalou slavnost, kterou také hlásali jednolitost národních kruhů Prostějova s venkovem — v předvečer převozu korunovačních insignií vyrukovali s fakulemi, s lampiony a hudbou na Držovský kopec, s Držovskými občany tam zapálili slavnostní oheň a Orlica nad ním zpívala kantátu a národní písně.

Prostějovsko-Plumlovsko stejně jako celá česká Morava tak dalo najevo, že si přeje korunovaného krále. Vítajíc klenoty korunovační, otevřeně vyjevilo, že svoji národnost v souhlasu chce zachovati s historickým právem, že chce aktivování českého státního práva . . .

Němci se nad národním nadšením utěšovali kapkou pelyňku, která v té době padla — odkud? . . . na čí popud? . . . na Prostějov, a škodolibě o ní citovali: »Moravská Orlice se

rozčiluje, že z úředního místa zaslán byl důvěrný referát o rozšiřování ruských gramatik a učení se ruštině v Prostějově, v kterémžto referátě hlavně se mluví o kleru, učitelích a studentech, kteří ruštině horlivě se učí, kdežto na venkově se chovají k této panslavistické, či lépe řečeno, moskevské koketerii zdrženlivě« a dodávali: »Co se diví? Vládě nemůže býti lhostejno, jsou-li tendence, které usilují o rozpad císařství«.

To, co se v městě i na venkově považovalo za denunciaci, ústaváci si libovali...

Do českého politického života rušně zasahovala také otázka konkordátu. S vyšších církevních míst dán byl popud k dalekosáhlé obraně smluv, které císař dne 18. VIII. 1855 uzavřel s papežem a které ústavácká vláda rušila.

V zemích koruny české našly snahy církevní oporu ne tak ze souhlasu s konkordátem, nýbrž hlavně z odporu proti každé akci, kterou ústavověrní liberálové podnikali. Proto hromadně byly podpisovány adresy k císaři a k panské sněmovně pro zachování konkordátu a žádáno v nich, »setrvati v ochranství samosprávy a svézákonnosti církve svaté a nepřipouštěti, aby nějakým zákonem důstojnost manželství co svátost byla zlehčena aneb v pochybnost brána; nepřipouštěti, aby se vychování dítek od zásad a ducha církve svaté odchylovalo, aneb aby statky, od našich zbožných předků církvi a jejím potřebám věnované, se směly obraceti k účelům necírkevním«.

V Prostějově bylo agitační kázání a po něm se na konkordátní adresu sebralo 3000 podpisů.

Učitelstvo přišlo při těchto konkordátních adresách do značných rozpaků. Leckde, hlavně v obcích, kde byly nesnášenlivé fary, těžce na ně doléhal inspektorský a visitační tlak farářův, avšak otázka národnostní, kterou česká politika tak úzce spojovala se vlivem kněžstva, jež tehdy bylo po výtce uvědoměle národní, autonomistickým ideám příznivé a silnou oporou proti ústavákům, bránila mu ve skoku do vozu Beustova. Sklon ku svobodomyslnosti a k pokrokovosti narážel na citlivá tykadla dočasných směrnic i potřeb národnostních. Největší rozpaky z toho povstávaly v městech, kde dřišťál dusil květy jabloňové.

Tak bylo zejména v Prostějově. Do budovy reálné školy svolána byla schůze učitelstva z celého okresu a poslanec

P. Wurm, který pojednal o postavení českých škol i jejich potřebě národní, předložil učitelům k podpisu arch konkordátní. Prohlásil, že dodatečně se na arch připojí adresa, kterou schůze usnese a kterou chce protestovati proti ústaváckým snahám učitelské konference ve Vídni a ve které chce také žádati, aby škola nebyla odlučována od církve.

Řada učitelů zaváhala, avšak připomněla si poslední protiučitelské činy protikonkordátních liberálů ústavověrných. Učitelstvu slibují modré s nebe, ale ukazuje se, že německé sliby jsou straky na vrbě. V Prostějově úředně prohlásili učitele Aloise Pořízku za »sluhu obce« a neliberálně mu jako učiteli odepřeli členství v obecním zastupitelstvu. A v židovské obci, v té baště německého liberalismu? Tam jsou v křížku s ředitelem hlavní své školy Freundem a činí vše, aby ho odstranili. A když se za ředitele Freunda postavil zemský výbor, za předsednictví starosty Šalomouna Zweiga a k návrhu milionáře Singra usnesli se 9. proti 7. hlasům, aby židovská hlavní škola, trvající 2 léta, byla zrušena. A to jenom proto, aby se liberálové proti zásadám liberalismu zbavili nemilého učitele. Proti českému lidu se při tom neliberálně postavil i člen zastupitelstva Beer, který mluvil pro udržení hlavní školy a který při tom strašil, že zrušením židovské školy budou židovské děti vháněny do hlavní školy v obci křesťanské, aby se tam — — poslovanily! . . .

A učitelstvo neváhalo a s Janem Kaiserem podepsalo prázdný arch konkordátní . . .

— Konec I. dílu. —

Prosou vydal:

Meze dětima (1922).

Meze chasó (1924).

Ondřeji a inši obrázke z Hané (1925).

Bévalo (1927).

Báňa (1927).

Dule z hroške (1928).

Pod Kosiřem (1928).

Komurka. Stréc Karásek (1929).

Z politických spisů vydal:

Křížová cesta opravy volebního řádu pro sněm markrabství moravského (1903).

Několik črt z posledních 15 let města Prostějova (1907).

Úryvky ze zápisků v době válečné (1928).

Z bojů o obchodní a živnostenskou komoru v Olomouci (1927).